

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2799

Մտ Աղ-բ Այս Ա. Ս.

Զմուտի Ա հանգստի
հանգստի հանգստի հանգստի.

Начальная РУССК. КРЕСТОМ.

491.71-87

У-25

1907.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ԳՈՒՏՏԵՆՔԵՐԳԻ»

Начальная
РУССКАЯ
ХРЕСТОМАТІЯ

ՎԵՐԱԾԻՆ ՀՅՅԱՍՏԱՆԻՆ
անգրաբիկ և կր
ՏՆԳՐԱՆ ՆԱԳՐԵԾՐԵՆԵՆՑ
18 ՆՈՅՄ. 1918 Ք. ԹԻՖԼԻՍ.

для

АРМЯНЪ

1-ая книжка

ԴԱՍԱԽԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

491.71-8
5-25

ԱՅԻԱՏԱՍԻՐԵՑ

ՍԵՂՐԱՔ ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

ԱՐԱԳԱՏԻՊ ՓՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՑԻ, ՊՈԼԻԳՅՍՍԿԱՅԱ, 7.

1907

(5)

18 NOV 2011
ELOS . 80

1917-8
U-25 ver

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ „ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳԻ“

491.71-8

M-23

Начальная

РУССКАЯ ХРЕСТОМАТИЯ

ДЛЯ АРМЯНЪ

Составилъ СЕДРАКЪ МАНДИНЯНЪ

1-ая книжка

ՀԵՐԱՍԻՆ ՀՅՅԱՍՏԱՆԻՆ
անդրաճիկ ներ
ՏՈԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵՆՆԻԾ
ԹԻՖԼԻՍ 1918 թ. ԹԻՖԼԻՍ.

ՈՒՒՍԵՐԷՆ ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

ՀԱՅԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

(Մասնակցությունները բացառություններով)

Կազմեց ՍԵՐՐԱՅ ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ

Ա. ԳՐԵՈՅԿ

(Նոր ծրագրով ձխական ուսումնարանների 3-րդ բաժանմունքի համար)

ԹԻՖԼԻՍ
ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԱՆՅԻ ՊՈԼԻԹԵՏԿԱՆ. 7.
1906 (5)

Հ.Ս.Խ.Զ. ՀԱՅԻՐԱՅԻՆ ԳՐԱԳՐԱՐԱՆ
Բ. Ա. Պյոտրովայա Библиот. 7
7/ХІ-1922
Կոմիտասի անվան
ՄՅԱՆՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
(5)

2954-51

24.06.2013

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՏԵՂ

Հեռեկալ տողերն արդէն լոյս են տեսել «Նո-
վրի» 35 և 36 համարներում, որոնց կրկնութիւնը
այս անգ, դրեթէ նոյնութեամբ, աւելորդ չեմ հա-
մարում:

Այս անգ շոշափած սկզբունքները մի անգամ ար-
դէն հարեանցի հրապարակ էի հանել անցեալ տարի
«Մշակի» մէջ (№ № 19 և 20): Այժմ ոչ միայն ա-
ւելի մանրամասնօրէն խօսում եմ այն անգ արծարծած
խնդրի մասին, այլ և նոյն սկզբունքներով կազմած ուս-
սերէն հասարակարհի հաստատումներ եմ քննադատում մեր բանի-
մայնների դատաստանին, որոնք կը տեսնեն, որ այն
տարբերվում է սովորական դասագրքերից, շատ կող-
մերով:

Իմ հիմնական սկզբունքն է, որ մի այդպիսի
դասագիրք պէտք է ձգտէ ոչ միայն ուսուսերէն լեզուի
դասատուութիւնը բարձրացնել, այլ և հայերէնը
սպասնօրէն գերծ պահել օտարաբանութիւններից:
Ով որ ուշի ուշով հեռեկալ է մեր ուսումնարանական
դարձերին, նորանից ծածուկ չէր մնայ այն իրողու-
թիւնը, թէ ուսաց լեզուի ուսուցումը մեզանում
մեծամեծ թերութիւններով է առաջ գնացել, և թէ
այն թերութիւնները ազդել են ոչ միայն նոյն
խիւ ուսաց լեզուի դիտութեան վերայ, այլ

և հակասազրորէն նախ և առաջ հէնց հայերէն ի հարազատութեան վերայ: Ստորև կը ականենք, որ մեր ուսումնարաններում ընդունած թարգմանութեան մահացու եղանակը այլ արդիւնք չէր էլ կարող ունենայ:

Բայց չիշատակած անյաշողութեան պատճառ է դառել նաև մի ուրիշ հանդամանք: Երբ մեր մէջ տարածվում և հռչակվում են ուսուցիչների այնպիսի դասադրքեր, որոնք միամտաբար կազմած են լինում անխառն վրացիների, թուրքերի և հայերի համար, այդ սպառնալից է, թէ մեր մեջ չեն հասկանում մայրենի և օտար լեզուի բուն և իսկական չարաբերութիւնը: Հայ մանուկի աշխարհահայեացքը թուրքի և վրացու աշխարհահայեացք չէ, սակայն ուրեմն հայ մանուկը ուսուցիչ լեզուի այնպիսի դասադրք պէտք է ունենայ, որ կազմուած լինի հայկական աշխարհահայեցողութեան համեմատ, ուրեմն միմիայն հայերի համար: այնպէս որ այդպիսի դասադրքեր երբէք չի կարող զործ ածուիլ վրացու կամ թուրքի ուսման արժանութիւնը: Զարմանալի է, որ այս մանկավարժական արտօման շատերի համար եօթը փականքով կողպած դասարան է:

Կան այնպիսի նշմարութիւններ, որ մեր մէջ դեռ ևս զիտակցական նշմարութիւն չեն դառել: Ամէնքն ասում են, թէ նախ մայրենի լեզու պէտք է մատակարարուի, ապա օտարը, թէ օտար լեզուի ուսումը մի երկու կամ երեք տարի աւելի չետոյ պէտք է աւանդուի, քան մայրենին. բայց ինչո՞ւ: Շատերի համար հէնց այս ինչու է մութ: Սակայն հեշտ է հասկանալ այնպիսի չաշողութեան անհրաժեշտութիւնը — տարրական ուսումնարանի դիսպոզ

իւնդիրն է հանրակրթութիւնը, միտք բաց անելը, յատուկ և ուրոյն աշխարհահայեացք կազմելը, իսկ այս բանի բնական միջնորդն է մայրենի լեզուն: Արդ, պէտք է ժամանակ տալ, մինչև որ կառուցանուի մանկան մաքի առաջին չարկը, որի վերայ չետոյ կը կանդնի երկրորդ չարկը, այն է օտար լեզուն: Այս ասածներից պարզ է և այն, որ հէնց սկզբից հայ մանուկի, վրացի մանուկի և թուրք մանուկի հիմնական աշխարհահայեցողութիւնները միատեսակ և միևնույն չեն լինի և չեն կարող լինել: Սակայն ուրեմն, ուսուցիչ լեզուի դասադրքը, իւրաքանչիւրի համար ևս, տարբեր կերպով պէտք է կազմուի, տարբեր կերպով նիւզաւորուի, որպէս զի այն իւրաքանչիւրի մայրենի լեզուի հիմքերով շարունակէ սխտուած հանրակրթութիւնը: Եւ անա մենք այդպիսի օրինակ ենք տալիս այս գրքով:

Այժմ հասկանալի է, թէ ուսուցիչն միայնպիսի դասադրք, որ նպնում է հաւասար չափով բաւարարութիւն տալ և՛ հայ, և՛ վրացի, և՛ թուրք մանուկի բացուած մաքին — մանկավարժական արտուրդ է: Այլ ընդհակառակ, այդ դասադրքերը պէտք է իրարից բացէիբաց տարբեր լինին իրանց ընտրած նիւթերի բովանդակութեամբ, ուրեմն հէնց ամբողջ բնագրով:

Ահա մի հայեացք, որ նոյն իսկ արուեստով մանկավարժների համար կարող է հերեախիտութիւն երևալ:—

Նախ քան այդպիսի դասադրքի յատկութիւնների մասին խօսելու, պէտք է մի կական հանդամանք շօշափենք, որ ոչ միայն դասադրքին է վերաբերում, այլ նաև նոյն իսկ լեզուի ուսուցման, մենք ի նկատի

ունենք թարգմանելու եղանակը, որ վերը ակնարկեցինք և որ ամենամեծ անհեթեթութիւնների և վրշտերի պատճառ է դառնում մեր ուսումնարաններում:

„Мама я ПИТЬ ХОЧУ“,—ինչպէս են թարգմանում մեր դասադրքերն ու պարոն ուսուցիչները: Թարգմանում են կարգով: նախ—мама, ապա—Я, չեառ պИТЬ և վերջ:պէս—ХОЧУ, որով ստանում են այսպիսի հիանալի խժողով հայերէն—(«մայրիկ, ես խմել կամենում եմ»): մինչդեռ իսկական թարգմանութիւնն է «մայրիկ, ջուր եմ ուզում» (կամ պարզաբար «մայրիկ, ծարաւ եմ»), այիսինքն (եւ) դերանունը կորաւ, խմել դառաւ ջուր, կամենում եմ դառաւ ուզում եմ:

Այս օրինակով կարճ ուղեցանք հասկացնել, թէ լեզուի դասերից պէտք է արմատով վերցնել բառական, նիւթական թարգմանութիւնը, և տեղը դնել իմաստի, կատարեալ զօրութեամբ, այն ևս հայացի թարգմանութիւնը, որով դասարանում միշտ կը լսուի մի կողմից՝ ուսուց կրտսիկների լեզուն, միւս կողմից՝ հայերէն մաքուր գրականական լեզուն: Թող մեր դասադրքը վկայէ, արդեօք հնարաւոր է մի այլպիսի բարեփոխութիւն: Եւ դա այնքան բարեբութիւն կը լինի, որ արժէ, եթէ մեր պարոն ուսուցիչները փոքր ինչ զօհողութիւն չանձն առնեն և հրաժարուին այն մահացու զազախարից, իբրև թէ առանց բառական թարգմանութեան՝ լեզուի դասը համ չի ունենայ: Պէտք է մի անգամ ընդ միշտ համոզուիլ, թէ բառերի ատղաւակ թարգմանութեան դէմ՝ կայ աւելի բեղմնաւոր և ողի ներշնչող եղանակ դասաւանդութեան:—

Այժմ դառնանք մեր դասադրքի յատկութիւններին.

1) Ռուսերէն լեզուի ընթերցարանը իրօք պէտք է լինի դասադրք այդ լեզուի, և ոչ թէ ծանօթութիւններ մատակարարող ձեռնարկ: Ծանօթութիւններ աւանդելու համար արդէն յատկացրած կան ուրիշ գասեր, այն է աշխարհագրութեան, բնագիտութեան և այլ գասեր: Եթէ ընթերցարանի մէջ շարուած լինին առն, փողոց, քաղաք, գիւղ, դաշտ, բլուր և այլ վերնադիրներով կցկցած և շինովի յօդուածներ, այն աեղ բուն լեզուն հարկաւերկրորդական դիրք պէտք է ստանայ, որովհետև հատուածները կը լինին ոչ թէ դասական բնաիր հեղինակների ստեղծագործութիւններից յօրինած արդիւնքներ, այլ շարչի յօդուածադիրների մկրատով ձեւացած և նոցա խելքով արապրած չնչին կարկատանքներ: Դասական հեղինակները դեղարուեստ գրականութիւն են ծաղկեցնում, իսկ ըէպլ ծանօթութեանց գրականութիւնը մեծ մասով անպանօյն, հասարակ, մինչև անգամ չոր ու ցամաք լեզուով է ձեւանում: Թէ չարչի խմբագրողները, ընթերցարան թխողները, նոյն իսկ բնաիր հեղինակներից քաղած կտորները ո՛րպիսի բուն ա գ բ ո ս ու թ ե ա մ բ կոխում են զանազան իմաստակ վերնագիրների տակ, արդէն հանրաժանօթ իրողութիւն է: Մեր գրականութիւնից օրինակ առնելով, ենթադրենք, թէ Դոդոխեանի «Ծիծեռնակը» զետեղուել է «Գիւղ» վերնագրի բաժնի մէջ, միայն այն պատճառով, որ մէջը չիշտակվում է Ս. շ ա ա բ ա կ գ ի լ գ ի անունը: Սակայն հեղինակը, փոքր ինչ այլ շարժառիթներից զրդուած, կարող էր իւր արնաստեղծութեան մէջ Ս. շ ա ա բ ա կ

անուան փոխարէն՝ հաշտարխան անուն զործ զնէր: Այն դէպքում նոյն ոտանաւորը, պատահական կերպով, պէտք է զեաւորուէր («Քաղաք») բաժնի մէջ: Բայց մի թէ հեղինակը, այդ ոտանաւորը ստեղծելիս, քաղաքի կամ գիւղի զաղափարով է առաջնորդուել, և ոչ թէ օտարութեան մէջ հայրենեաց կարօտը քաշողի տանջանքով: Օրինակը պարզ ցոյց է տալիս, որ այդպէս դասադիրք կազմողները հարկաւ պէտք է քաշքշեն նոյն իսկ լաւագոյն հատուածները, և զրահանութեան թափթփուկներէից օգտուին իրանց պէսպէս («բաժիններ») լցնելու համար, երբ որ շեղվում են դասադիրքի միակ բուն նպատակից:

Հեռակապէս, մեր դրքի մէջ զեաւորուել են դասական և ընտիր հեղինակներից հատուածներ, *) ամենեւին չկաշկանդուելով այս կամ այն բունագրօս վերնագիրներից: Պուշկին, Լերմոնտով, Ժուկովսկի, Կուրով, Գոգոլ, Տուրգենև—ահա դասադիրքի լեզուն, տիրողաբար. իսկ Եթէ հայերէնից ուսուերէն թարգմանութիւններ ևս մէջը կցելու կարիք զգացուի, որ անբար բան չէ, այն դէպքում ևս կը զիմենք լաւագոյն թարգմանիչներին, և ոչ թէ միշակ զրիչներին (զոր օր. Գոգոլսեանց—Юрій Веселовскій):

Պարզ է, որ այս բոլոր նկատողութիւններով մենք ծարառում ենք մեր ուսումնարանների մեծագոյն պա-

*) Եթէ փոքրահասակների համար նշանակած, այս գիրքը մենք կոչել ենք „Хрестоматія“, այս էլ արել ենք զիտմամբ: Գրքի մէջ զետեղուած են արդարև ամբողջացած հատուածներ, այն ևս ընտիր հեղինակների հատուածներ, և ոչ թէ շինովի և ջրալի յօդուածներ պատկանների համար: Մեր մշտական ձգտումը այն է եղել, որ ուսումը լինի զուարթ, բայց լուրջ:

կատութեան զէծ. այն տեղ ոչ ուսուերէնը ուսուերէն է, և ոչ հայերէնը՝ հայերէն: Երկուսն էլ տղեղ են:—

2). Մեր անխախտ սկզբունքն է, թէ մայրենի լեզուն պէտք է լինի հիմք, իսկ ուսուերէնը նորա վերայ հաստատուած շէնք: Արդ, արդեօք այս ասութիւնը մի գաստարկ խօսք չէ՞, արդեօք իրագործելու բան է: Մեր դրքի բուն նորութիւնն էլ հէնց այդ է. ամենամայրագոյն կերպով պահպանում ենք մանկավարժական այդ և քէն— ծանօթից անծանօթին պատուէրը: Ինչ որ նախ մայրենի լեզուով ենք աւանդում և այդպէս մանուկի աշխարհահալեացքը մշակում ենք, այն էլ ապա անմիշտպէս մատուցանում ենք օտար լեզուով: Արդէն Ռուսօսն ասել էր, թէ օտար լեզու աւանդելու համար լաւագոյն դասադիրքն է Աւետարանը, որպէս բոխանդակութեամբ աւելի մատչելի՝ մանկական մտքին: Մենք այդ զաղափարը փոքր ինչ ուրիշ կերպ զործ զրեցինք. Աւետարանի փոխարէն ընտրեցինք երկու զրահանութիւնների ստեղծագործութիւնները: Յոյս ունինք, չենք սխալուել, եթէ Կոլումբոսի հաւկիթի պրօբլէմը այդպէս ենք լուծել: Սակայն այն ժամանակ դասատուութեան եղանակն էլ ծայրէիծայր տարբեր պէտք է դառնայ, քան մեր սովորականն է, ինչպէս որ հեռակապից կը տեսնենք:—

Բայց նախ և առաջ դարձեալ խօսենք նիւթի ընտրութեան ծախին, ինչպէս որ մենք ենք կատարել: Որպէս զի ուսուերէնը հայերէնի հետ կապէինք, կարն հանապարհն այն կը լինէր, որ ընտրէինք մեր հայերէն ընթերցարաններից մէկը (Տ. Ղևոնդեանի, Արաբաշեանի, Աղայեանի, Սարգսեանի կամ այլոց) և այն տեղի յօդուածների համեմատ զուգրնթացաբար

յարմարեցնելինք ուսուցիչն դասադրքի հաստատու-
ները: Տեղը չէ բացատրութիւն սալու, թէ ինչու
նոցանից մէկը կամ միւսը մեր նպատակին չյարմար-
ուեցաւ, մանաւանդ որ մենք ունեցինք մի ուրիշ էլք:
Մենք մեր ուսուցիչն գրքին կցուծ ենք այնպիսի հա-
ւերէն բաժին ևս, որ չիշատակած ամէն մի ընթեր-
ցարանի հետ կարող է գործ ածուիլ, որպէս հայերէն
դասերի լրացուցիչ մաս, բայց որ միւսնոյն ժամանակ
այն հիմքն է դառնում, որի վերայ ուսուցիչը պէտք
է հաստատուի: Այդ բաժնի մէջ մանուկ են կամ մեր
ընտիր հեղինակները և կամ ուսուցիչ ընտիր հեղինակ-
ների լաւագոյն հայերէն թարգմանութիւնները, յա-
մենայն դէպս—մի գեղեցիկ ծաղկաբաղ:

Այս զրբով մենք մի փորձ արեցինք ուսուցիչն
դասագիրքը հայերէնի հետ օրգանական կերպով
շաղկապել: Այդ օրինակը սալիս ենք մենք, որով-
հետև նախածեռնութեան ողին մեր մէջ շատ էլ զօ-
րացած չէ: Մեր անցեալ բոլոր գործունէութիւնը
այդպէս է եղել. մանկավարժական լաւագոյն
օրինակ ենք սուել և ասպարէզից հեռացել, որպէս
զի ուրիշները սուելի լաւ հոխացէն սկսած գոր-
ծը: Այդպէս ենք փարուել, երբ որ առաջին անգամ
հաշարած ընթերցարանի օրինակ ենք սուել («Ըն-
տանեկան»), («Իւրեղանական»), («Նահապետական») աշ-
խարհները). երբ որ առաջին անգամ կեանքը մօ-
տեցրել ենք դպրոցին («Կեանքի հանդամանքների հա-
մեմատ թուարանութիւնը»). երբ որ առաջին ան-
գամ բանաւոր, զրաւոր և ընթերցանութեան ճեր-
բարեան վարժութիւնները ցոյց ենք սուել նաև օ-
տար լեզուի համար («Материалы և այլն»). երբ որ
առաջին անգամ ցոյց ենք սուել կախողներին վար-

ժեցնելու, դպրոցական երաժշտութեան կանոնաւոր-
ման օրինակը («Աղբիւրի») մէջ և այլն: Այդպիսի օրի-
նակ ենք սալիս և այժմ առաջիկայ զրբով, այն մեծ յու-
սով, թէ մեր պաշտօնակիցները մեզ կօղնեն ուսու-
ցիչի (և ո՞վ դիտէ, թերևս և հայերէնի) դասա-
տուութեան մէջ մի բարերար լեզուափոխութիւն
ծղել:

3) Դասադրքի դրական յատկութիւնների վրայ
ասածը հերիք համարենք: Նիւի բացասականները
թուենք: Անկասկած մեր օրինած պէտքագոյները
այդպիսի դասադրքի մէջ իրանց սիրած յատկութիւն-
ները կը փնտուեն, որ մեր աեսակէտով մանկավար-
ժական նախապաշարումներ, մոլորութիւններ, սպա-
նիչ հնարաշառութիւններ են: Ամէնքը դասապար-
տում են Մարգարի պէս Փրանսերէնի դասագիրքը,
Եւտուշեակու պէս թուարանութեան խնդիրները
և այլն, բայց և այնպէս մի նոր դասադրքի մէջ դար-
ձեալ հետամուտ կը լինեն, որ այն աեղ զանեն
Եւտուշեակի-Մարգարական գոհարները: Մերոնք էլ,
չնայելով վերև սուած բացատրութիւններին, դար-
ձեալ օտար լեզուի դասադրքի պակասութիւն կը
համարեն, եթէ մէջը չզանեն սովորական վերջին
երեսի բառարանը, Փրագէօլօգիան և այլ
այսպիսի մանկավարժական ցնցոսիները: Այս մեր
դասադրքի մէջ զուր է փնտուել հին շախիզների
հետքերը, պէտք է ընտելանայ, որ նա սովորականից
զուրս բան է:—Սրբ չիշենք մեր հանրացած սխալները:
ա. Ռուսերէն լեզուի դասատուութեան զլխա-
ւոր սխալներից մէկը համարում ենք, ինչպէս արդէն
չիշատակուեցաւ, սովորական թարգմանութեան
եղանակը: Սխալ է մեր կ բառեր թարգմանելու

ազեղ սովորութիւնը. պէտք է մի անգամ ընդ միշտ, դասերի ժամանակ, լսելի դարձնել առաւելապէս խօսքի ամբողջութիւնը, իմաստի լրութիւնը, կապակցած նախադասութիւնն ու չերկրած պարբերութիւնը: Ասում ենք առաւելապէս, և և ոչ թէ միմիայն և եթ:

Սակայն հարկաւոր է փոքր ինչ աւելի բացատրութիւն տալ:

Դասերի ժամանակ մենք երկու զանազան դէպքերում կարիք են զգում թարգմանելու. նախ՝ երբ որ մայրենի լեզուով նախապատրաստութիւն ենք սալիս, օտար լեզուի հատուածն ըմբռնել սալու համար. երկրորդ՝ երբ որ արդէն ուսուցանասիրում ենք օտար լեզուի բնագիրը և ստուգութեան համար այն թարգմանում ենք մայրենի լեզուի: Առաջին դէպքն է, երբ որ մենք անցնում ենք ծանօթից անծանօթը, և այն տեղի րօք անհրաժեշտ է բառարանը. բայց այն էլ ինչպէս կազմուած:—Վերջնենք մեր նախկին ոչ-բանաստեղծական, հասարակ նախադասութիւնը—«մայրիկ, ծարաւ եմ» (мама, я ПИТЬ ХОЧУ), չիշեցնելով, որ մեր դիրքը սալիս է ոչ թէ այսպիսի մերկ նախադասութիւններ, այլ ամբողջացած հատուածներ: «Տղէքք, զուք փաղը ուսերէն կը կարդաք «մայրիկ, ծարաւ եմ» նախադասութիւնը. այժմ պէտք է սովորենք հարկաւոր բառերը»:

Պէտք է ուշադրութիւն դարձնել, որ «мама, я ПИТЬ ХОЧУ» նախադասութեան մէջ жаждать բառ չի պատահում, ուրեմն մենք էլ առանց հարկի «ծարաւ» բառը չենք թարգմանի, այլ աչքի առաջ կրնենանք միայն ուսերէն բնագրի պահանջները:

Ուրեմն զսար մօտաւորապէս այս կերպով առաջ կը տանենք. «Տղէքք, ծարաւոգը ի՞նչ է ուզում»—Չուր խմել է ուզում:—«Դուք էլ մտքում պահեցէք հետեւեալ բառերը.

մայրիկ—мама,

խմել—ПИТЬ,

ուզում եմ—ХОЧУ.

Դարձեալ չիշեցնում ենք, որ առանց հարկի ոչ «ծարաւն» ենք թարգմանում, և ոչ «չուրը»՝ բայց եթէ աշակերտները հետաքրքրուին, հարկաւոր բառերն էլ սիրով կը թարգմանենք:

Զթարգմանած մնաց դերանունը (Я), բայց փոյթ չէ:

Այսպիսի նախապատրաստութիւնից յետոյ, դալիս է բուն բնագրի ուսուցանասիրութիւնը կամ սկսում է բուն ուսերէնի դասը, և այն տեղ մանուկը այլ ևս բառեր չի սովորում, այլ «мама я ПИТЬ ХОЧУ» նախադասութիւնը ուղղակի ամբողջովին թարգմանում է հետեւեալ կերպով. «մայրիկ, ծարաւ եմ», «մայրիկ, չուր եմ ուզում»: Իսկ դերանունը (Я) թող մանուկի լսողութեան մէջ մնայ, որ ժամանակով անշուշտ լոյս կրնանի իւր կատարեալ գօրութեամբ: Ասպէս շատ անգամ կը պատահի, որ մենք մի առ ժամանակ մտքին մի բան պահ ենք սալիս, որպէս զի յետոյ, յարմար առթով, առկոտով ստանանք պահ ստուածը: Ուրեմն, այսուհետեւ մեր բառարանը կը լինի — ուսաց դրականական ոճի դէմ՝ հայոց դրականական ոճը ամբողջացած:

բ. Սխալ: Ապա մեղանից կը հարցնեն, թէ ինչո՞ւ դասադրում չկան սովորական Փրայները:

փոխընդփոխ մի լեզուից միւսի թարգմանելու համար: Այս հարցմունքի մէջ սքողուած է մի ծանր մանկա-
փարժական մոլորութիւն: Մարդիկ սօփորել են գրքի
գերի դառնալ և ուղում են դասերի ժամանակ միշտ
զիրք դործածել: Գրքի մէջ սպած Ֆրազները քարա-
ցած, մեռած խօսքեր են, այն ինչ մանուկը կարօտ է
կենդանի լեզուի: Կեանքի մէջ ամէն մի բոլորէն
այլ կարիք է ստեղծում, միշտ նոր հարցմունք է
դնում մարդու առաջ, իսկ գրքի Ֆրազը միշտ միա-
կերպ անշունչ է և բոլորէին անհամապատասխան:
Այս խօսքերից պարզ պէտք է լինի, թէ չարաակ
զիրք բանեղնելը, չարաակ բառարան բանալը, չարա-
ակ կարգալը կամ առհասարակ աեսողական զգալ-
արանքի դործածութիւնը—թիւր նանապարհ է:
Բնական նանապարհը լսողութիւնն է, կենդանի խօս-
քն է. այս միջոցով են սօփորում մանուկները իրանց
սանր մայրենի լեզուն, այսպէս նաև հասակաւորները՝
օտարութեան մէջ՝ օտար լեզուն: Ո՛չ մի պատճառ
չկայ, որ ուսումնարաններում շեղուենք այս ուղղու-
թիւնից: Այս էլ մի նոր պահանջ է, որ մեր զիրքը
հալ փարժապետի վերայ դնում է: Դասերի ժամա-
նակ փարժապետի ու աշակերտի կենդանի լեզուն
ու խօսակցութիւնը, թէ առանձնակի և թէ խմբով,
միշտ պէտք է իշխէ, այն ևս որչափ հնարաւոր է՝
միայն և միայն ուսուցիչն կենդանի լեզուն:

դ. Սխալ: Դարձեալ հիմնական սխալ է երկու
դժուարութիւնները մի անգամից չաղթելու ձգտու-
մը: Լեզուի դասերին դժուարութիւն կարող է չա-
րուցանել մի կողմից ինքը բուն լեզուն, միւս կող-
մից լեզուով արտայայտած միաքր, ծանօթու-
թիւնը, բովանդակութիւնը: Քանի անգամ

ուսուցիչն լեզուի ուսուցիչը արդէրքների է հանդիպում,
երբ որ նա, անչարիր բաները իրար հետ խառնելով
և շփոթելով, երբեմն սաղիս է լեզուի բացասու-
թիւն, իսկ երբեմն պարզաբանում է բովանդակու-
թիւնը, չզգալով, թէ դժբա տարրեր բաներ են:
Гайка, имперія, буржуа, бойкотъ—արդեօք սո-
քա լով բառեր են, որ պէտք է միայն թարգմանուին,
թէ զազալիարներ են՝ նաև լուսարանութեան կա-
րօտ:—Մեր դասաղիքը այնպէս է կազմուած, որ բո-
վանդակութեան դժուարութիւնները թողնում
է հայերէն բաժնին, իսկ ուսուցիչն բաժնին չատկաց-
նում է միայն լեզուի դրադմունքը:

Բոլոր պակասութիւնները ի մի ամփոփելով, մեր
պահանջն է, որ ուսուցիչն դասերի ժամանակ աւելի
կապակցական լեզուն ախրապետէ՝ փոխանակ բառեր
անդիր անել սաղու, աւելի կենդանի խօսքը, քան
զիրքը, աւելի զուտ լեզուական ուսուցումը, քան նաև
ծանօթութիւններով ծանրաբեռնութիւնը: Դասա-
ւանդութեանը միշտ պարպիսի բնթացք սաղով, մենք
հաւատարիմ կը մնանք հողերանական մի մեծ օրէն-
քին, որ չզխանք թէ ինչպէս՝ բայց հրաշքներ է գոր-
ծում: Կեանքի շատ հանգամանքներում հողերանական
անուղղակի ներգործութիւնն աւելի խորն է սղ-
զում, աւելի բեղմնաւոր է դառնում, քան ուղղա-
կի ներգործութիւնը: Զոր օր. լաց բլոյ մանուկին
ուղղակի հրամայեցէք, որ դադարեցնէ իւր լացը, նա
աւելի կը փղծկայ և կը հեկեկայ. ամանչողից մեծ հա-
լարակութեան մէջ պահանջեցէք, որ խօսի, նա աւե-
լի կը պապանծուի. «աղքատ» բառը սխալմամբ «աղ-
ղատ» կարդացող մանուկին հէնց 10 անգամ էլ որ
փորձէք ուղղել, նա միշտ չա՛ւառութեամբ դարձեալ

«աքղաս» — «աքղաս» կը կարգայ: Սորա ուղղակի ներգործութեան ապարդիւն ջանքերի օրինակներ են:

Զարմանալի են անուղղակի կամ կողմնակի ներգործութիւնները, թէպէտ նոցա բնութիւնը տակաւին մութ է: Ոմանք ասում են, թէ դոքա կատարվում են դիտակցութեան շէմքի սակից, ոմանք՝ թէ անդիտակցութեան մէջ, ուրիշներն էլ այլատէս են բացատրում: Այսպէս թէ այնպէս անուղղակի ներգործութիւնը հոգեբանական անհերքելի իրողութիւն է, որ ուսուցչի շատ ապարդիւն ջանքերին օդնութեան է հասնում: Ինչպէս անայիւրք, այս սեսակէտից, լեզու ուսումնասիրելու համար ահանջը և աչքը դանդաղան յոժերի զօրութիւն ունին, և առաջինը միշտ աւելի դերադասելի է:

4). Մեզ մնում է մեր դասագրքի վերջին յատկութիւնն էլ չիշատակել: Խիստ մեծ ուշադրութիւն պէտք է դարձնել և՛ ուսերէն և՛ հայերէն բաժիններին կցորդած վարժութիւնների վերայ, այս նկատմամբ ի հաշիւ պէտք է առնել նախ և առաջ այն հանգամանքը, որ հայերէնում 3-դ բաժանմունքի աշակերտներն արդէն բաւական (2 տարով) առաջ են գնացել, իսկ ուսերէնը նոցա համար տակաւին նոր պէտք է սկսուի,

Վարժութիւնները մեր ուսումնարանների թոյլ կողմն են կազմում: Կամ աւելի լաւ է ասել, որ մերոնք իսկապէս դադափար չունին, թէ լեզուի բեղմնաւոր վարժութիւնները ո՞րոնք են: Մեր ուսուցիչները զիտեն միայն արտագրութիւն, թելադրութիւն և յանպարտատից փօքրիկ շարադրութիւններ: Իսկ թէ դոքա ինչպէս կատարվում են ամենա-անմիտ և անպատու կերպով, թէ ինչ-

պէս կցորդուրայն խարխափել են տալիս, մինչև որ աշակերտները յոդնում և իսպառ վիատում են, այս անձանօթ չպէտք է լինի ընթերցողին: Տէր Աստուած, որչափ ապարդիւն են մեր լեզուի դասերը, նոյն իսկ մայրենի լեզուի դասերը: Ոչ մի աղգ այնպէս թափուր չէ միտքը արտայայտելու շնորքից, ինչպէս ուսանալերս (ափսոս չէն տանկահայերը). մենք չենք կարողանում ժողովների մէջ արձանագրութիւն կաղմել, ընկերութիւնների կանոնադրութիւնները հարադաս հայերէնով յօրինել, և ոչ իսկ հասարակ հրաւեր կամ յայտարարութիւն շարադրել: Եւ ուրեմն իրաւունք ունինք առանձնապէս յանձնարարել մայրենի և օտար լեզուի վարժութեանց խիստ լուրջ խնդիրը:

Ինչպէս ընթերցողը կը համոզուի, մենք ձգտում ենք բանաւոր, գրաւոր և ընթերցանութեան վարժութիւնները՝ իրանց նպատակի համեմատ՝ կանոնաւորել, սիստեմի և մեթոդի տակ դնել: Կան բազմաթիւ և բազմազան խորհրդաւոր վարժութիւններ, որ մեր ուսումնարաններում չեն դորձածվում: Մենք առաւելապէս աշխատում ենք, որ ամէն մի յօդուած ուսումնասիրելիս՝ աշակերտը ինչ մտաւոր պաշար որ կազմել է, այն պաշարի համեմատ էլ յարմար վարժութիւններ ստանայ: Ուրեմն նա էլ Փրագներ կը յօրինէ, բայց ոչ քարացած անշունչ Փրագներ, այլ կենդանի լեզուի արտայայտութիւն, կենդանի լեզուի բղխումն: Հարկաւ միշտ հայերէն լեզուի վարժութիւնները աւելի բարդ և անկախ կը լինին, իսկ ուսերէն լեզուինը աւելի պարզ, այն ևս չենուած հայերէնում ստացած հմտութեան վերայ: Ուրեմն այս կողմից

րենի լեզուն կը լինի հիմք, օտարը նորա վերայ կառուցած շէնք:—

Վերոյիշեալ սկզբունքները աւելի բնագործակօրէն պէտք է իրագործուին հեռեւեալ զրքերում, այսինքն ուսման 4-դ, 5-դ և 6-դ դասընթացների համար յօրինուելի զրքերում:

Արդ, ձեռնհասներից խնդրում ենք չզլանալ իրանց կարծիքներով և դիտողութիւններով այս ձեռնարկի մասին, մանաւանդ զործադրող ուսուցիչներէից խնդրում ենք, որ նոքա իրանց նկատած դժուարութիւններն ու թերութիւնները մեզ հաղորդեն, որպէս զի այդ բոլորը ի նկատի ունենանք զործի շարունակութեան ժամանակ:

Մի երկու խօսք էլ տանք զրքի մէջ դետեղուած գուղընթաց յօդուածների մասին:— Ինչպէս ընթերցողը կը տեսնէ, իւրաքանչիւր ուսերէն բնագրի դէմ, զրքի մէջ առաջարկուած է հայերէն հաւասարը, որը որ իւր բովանդակութեամբ հիմք է դառնալու օտար լեզուին անցնելու համար: Արդ, այդ գուղընթացները միշտ մի և նոյն բնութիւն չունին. ոմանք բացէիբաց թարգմանութիւն են, այն ևս կսմ ուսերէնից հայերէն, զոր օր. Պուշկինի հէքիաթները, Կրիլովի առակները, կսմ՝ հայերէնից ուսերէն, զոր օր. «Միժեռնակը», և կսմ շատ մօտիկ նմանութիւն են. զոր օր. Պատկանեանի «Օրօրոցի երգը» Լերմոնտովի նմանութեամբ, իսկ ոմանք թէպէտ և բառացի թարգմանութիւն չեն, բայց զանազան տեսակէտից մի և նոյն նիւթի մասին գրուածքներ են, այսինքն զանազան կողմի աշխարհայեացքներ են մի և նոյն առարկայի մասին, զոր օր. Ահարոնեանի և Աբսակովի «Կարասները»:

Թէ դասերի ժամանակ թարգմանութիւնները ինչպէս պէտք է զործ ածուին, զրքի ծանօթութիւններում բաւական բացատրութիւն ենք տուել: Իսկ թէ ծանօթ աշխարհայեացքից ինչպէս պէտք է անցնել անծանօթ աշխարհայեացքին, առ այժմ թողնում ենք, որ ուսուցիչը ինքը զանէ այդ վախճանով համապատասխան զուգորդութիւններն ու կամուրջները, բայց չամենայն դէպս աւելորդ չի լինի, որ նա կանխաւ կարգայ վերը չիշած «Մշակի» 19 և 20-րդ համարները, ուր որ հէնց նոյն իսկ մեր «Թօն արա» և „Туча черная“ կը գտնէ:

Պարտք ենք համարում շնորհակալութիւն յայտնել պ. Յարութիւն Թուճանեանցին, որ հաճեցաւ իւր անտիպ «Սալթան թաղաւորի հէքիաթի» գեղեցիկ թարգմանութիւնը յանձնել մեզ այս զրքի մէջ դետեղելու:

ՍԵՂԻՍԷ ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ

1906 թ. Հոկտեմբերի 10.

Թիֆլիս

Заучиваніе наизусть

1

Саранча летѣла, летѣла

И сѣла.

Сидѣла, сидѣла... все сѣла

И вновь улетѣла.

с, а, р, н, ч, л, е, т, и, ъ, д, в, ѓ, ь, у.

2

Ночной зефирь,

Струить эфирь.

Шумить,

Бѣжить

Гвадалквирь.

о, з, ф, ѓ, ш, м, ѓ, ж, г, к.

3

Все мое, сказало злато;

Все мое, сказалъ булатъ.

Все куплю, сказало злато;

Все возьму, сказалъ булатъ.

н, ю.

4

Колокольчики звенять,
 Барабанчики гремятъ,
 А люди-то, люди
 На цыганочку глядятъ.
 А цыганочка-то пляшетъ,
 Въ барабанчики-то бьетъ,
 И шириночкой-то машетъ,
 Заливается-поетъ:
 „Я пѣвунья, я пѣвица,
 Ворожить я мастерица“.

я, ц, в.

5

Ѣду, Ѣду, не свищу,
 Какъ наѢду, не спущу.

щ.

6

Мчатся тучи, вьются тучи;
 Невидимкою луна
 Освѣщаетъ снѣгъ летучій;
 Мутно небо, ночь мутна.
 Ѣду, Ѣду въ чистомъ полѣ;
 Колокольчикъ динь-динь-динь...
 Страшно, страшно поневолѣ
 Средь невѣдомыхъ равнинъ!

і, х.

7

Птичка летаетъ,
 Птичка играетъ,
 Птичка поетъ.

Птичка летала,
 Птичка играла,
 Птички ужъ нѣтъ.

Гдѣ же ты птичка?

Гдѣ ты пѣвичка?

Въ дальнемъ краю
 Гнѣздышко вьешь ты:
 Тамъ и поешь ты
 Пѣсню свою.

ц.

Р-шдшц шрѣ, шду шрѣ.

Р-шрѣ, шшдр рол шрѣ:

р.

Цшдрѣ, шшдрѣ, гшд шрѣ.

Р-шшдрѣ шрѣ и шрѣ:

Туча черная...
 Ополчилась
 И расширилась,
 И ударила,
 И пролилась
 Слезой крупною,
 Проливнымъ дождемъ...
 Напилась воды
 Земля досыта.

Письмо и чтение*)

1. Летѣть, улетѣть, садить-ся, сѣсть, сѣль, сѣла, сѣдять, сѣбсть, сѣль, сѣла, новый, вновь, саранча.

2. Эфиръ, зэфиръ, ночь, ночной, струя, струитъ, шумъ, шумитъ, бѣгъ, бѣжитъ, рѣка, Гвадалквивиръ.

3. Злато, золото, мой, мое, всѣ, все, булатъ, сказать, сказалъ, сказало, купить, куплю, взять, возьму.

4. Звонъ, звенятъ, колоколь, колокольчикъ, человекъ, люди, барабанъ, барабанчикъ, цыганъ, цыганка, цыганочка, глядѣть, плясать, глядятъ, пляшетъ, бить, бьетъ, ширинка, шириночка, заливаются, пѣть, пѣвица, пѣвунья, ворожить, мастеръ, мастерица.

5. Свистать, свистѣть, свистнуть, свищу, какъ, гду, нагду, спускать, спуцу.

*) Каждый параграфъ читается полностью, пишется же только обозначенное курсивомъ.

6. Мчатся, мчатся, виться, вьются, туча, видѣть, невидимка, луна, освѣщать, освѣщаетъ, снѣгъ, летать, летѣть, летучий, мутное, мутна, мутно, ночь, небо, чистое, чистый, поле, въ полѣ, колоколь, колокольчикъ, страхъ, ѣхать, страшный, страшно, воля, неволя, поневоля, среди, средь, вѣдать, невѣдомый, равнина, равнины, равнинъ.

7. Летать, играть, пѣть, пѣвичка, пѣснь, птица, птичка, птички, есть, не есть, нѣтъ, даль, дальний, край, вить, вьешь, гнѣздо, гнѣздышко, свой.

ѳ—ѳедоръ, ѳома.

Группы словъ на ѳ и ѳ.

Летѣть, сѣсть, сѣль-	Летаетъ, сѣль, сѣль
дать, вновь, ночь, шу-	эфиръ, шумитъ, бѣгъ,
мѣть, бѣжать, сказать,	сказаль, купить, взять,
купить, взять, глядѣть	звонъ, колоколь, ба-
плясать, бить, пѣть,	рабанъ, цыганъ, мчат-
пѣвунья, даль, дальний,	ся, снѣгъ, страхъ, зе-
спускать, мчатся, средь,	вить, вьешь, свистѣть, фиръ.
вѣдать.	

Буква о въ письмъ и произношеніи.

Ночной, мое, возьму, колокольчики, поеть, ворожить, поешь, свою.—

Вновь, золото, сказало, злато, цыганочка, то, шириночкой, гнѣздышко, невидимкою, мутно, небо, чистомъ, полъ, страшно, поне-волъ, невѣдомыхъ.

ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒՍՈՒՑԱՆԵԼՈՒ
ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Ռուսաց այբուբենի հնչմունքները ոչինչ դժուարութիւն չեն պատճառում հայ մանուկներին, որովհետև այն հնչմունքներն արդէն մայրենի լեզուից ծանօթ են նոցա: Նորութիւն են դառնում նոցա համար միայն Մ և Ե, սակայն Մ բարդ հնչիւնը նորա հեշտ են արտասանում, իսկ Ե-ն նոյնպէս չպէտք է դժուարացնէ հայ մանուկին, որովհետև մենք ունինք նման հընչիւն (ը):

2. Հայերէնում յայտնի չեն կոշտ և փափուկ արտասանութեան նշանները (знаки твердаго и мягкаго произношенія—ъ, ь) և օ տառի տարբեր պաշտօնը գրութեան և արտասանութեան մէջ, ուստի և դոցա համար գրքի մէջ առաջ են բերած հատուկ վարժութիւններ:

3. Ռուսերէն գրագիտութեան ուսումը հայ մանուկի համար հեշտանում է այն հանգամանքով, որ մեր նորագոյն ծրագրով նա՝ արդէն երկու տարի առաջ՝ ընտելանում է մայրենի լեզուի գրագիտութեան: Այս արուեստը նորա համար այլ ևս նոր բան չէ. նա գիտէ, որ խօսքը կազմըւած է բառերից, բառերը վանկերից, վանկերը հնչիւններից: Հետևապէս ուսերէն դասերի ժամանակ կարելի է, առանց մեծ նախապատրաստութիւնների, ուղղակի սկսել տառերի,

վանկերի և բառերի գրութիւնն ու ընթերցանութիւնը, գործ դնելով այն նիւթերը, որ մանուկներն արդէն յառաջագոյն բերան են սերտել:

Այս դէպքում, ուսուցիչը կարող է գործ դնել գրագիտութեան այն շաւիղը կամ մեթոտը, որին որ ինքն աւելի վարժուած է: Սակայն, մի և նոյն ժամանակ, պարտք ենք համարում ծանուցանել և այն, թէ հնչական կոչուած մեթոտը չէ լաւագոյն մեթոտ, ինչպէս որ ոմանք ի հնուց անտի պնդում են *): Հնչական մեթոտի համեմատ, մեր առաջին („саранча“) բառը կը լուծուի հետևեալ կերպով. се, а—са; ре, а, не—ран (са—ран); че, а—ча (са—ран—ча), саранча. Բայց այս եզրափակութիւնը ճիշտ չէ. իսկապէս ստացուեցաւ ոչ թէ „саранча“ այլ ինչ որ մի կա կօֆօնի կամ շարաձայնութիւն „сеареанечеа“:

Որպէս զի հնչական մեթոտը պահպանուի իսկական կատարելութեամբ, միայն մի ելք կայ, և այն է, որ բաղաձայն տառերը արտասանուին իրանց բնութեան համեմատ, այսինքն որ արտասանուին այն ձայնաւորի հետ կցուած (բաղ նշանակում է կից), որի հետ որ նոքա վանկերի մէջ՝ արդէն իւրեանց բուն կազմութեամբ՝ միացած են, արդէն օրգանական կերպով ձուլուած են: Ըստ այսմ, մենք մեր („саранча“) օրինակի մէջ նախ կը վնտոենք վանկերի արմատ կամ ձայնաւոր հնչիւնները (а, а, а): Ապա կը կազմենք առաջին վանկը (а, са). յետոյ՝ երկրորդ վանկը (а, аһ, ран; са—ран). վեր-

*) 40 տարի առաջ մենք էլ, որպէս Պետերբուրգի ուսանող, ընդմանուր հոսանքին հետևելով, մեր տուրքն ենք վճարել այդ մոլորութեան և յօրինել ենք «գրել-կարդալու» մի ձեռնարկ:

ջապէս՝ երրորդ վանկը (а, ча; са—ран—ча), որով իսկութեամբ կունենանք „саранча“, առանց աւելորդ շարաձայնութիւնների: Սակայն թիւրիմացութիւններից գերծ մնալու համար, այս մեթոտը մենք այլ ևս հնչական չենք կոչի, այլ կանուանենք օրգանական կամ կազմական կերպի մեթոտ, քանի որ այդ դէպքում բաղաձայն տառը անխզելի կերպով արտասանվում է այն ձայնաւորի հետ կցուած, որի հետ որ նա վանկի մէջ միացած է—իւր բուն կազմութեամբ կամ օրգանական կերպով: Այս կարգով բաղաձայնը վանկի մէջ միշտ կապուած է մնում իւր ձայնաւորի հետ, զոր օր. „санъ“—а, аһъ, санъ; „сынъ“—ы, ынъ, сынъ; „сонъ“—о, онъ, сонъ; „суть“—у, уть, суть և այլն: Մենք այլ ևս այս մեթոտի մանրամասնութիւններով չենք զբաղուի:—

4) Նոյն իսկ տաղտկացուցիչ այբուբենը սովորեցնելու ժամանակ, չպէտք է մոռանալ, որ դասարանում գլխաւոր գործն է կենդանի խօսքը, բանաւոր լեզուն: Իսկ օտար լեզուի նկատմամբ, այս աստիճանում գլխաւոր գործ պէտք է համարենք անգիր կամ բերան անելը, բայց հարկաւ ամէնից առաջ մայրենի լեզուով նախապատրաստութիւնը նոյն վախճանի համար:

Այս կարգը պահելով, մեր ամէն մի հատուածի փոքրիկ բովանդակութիւնը նախ պէտք է համառօտակի յայտնել մայրենի լեզուով, այն ևս ըստ հնարաւորութեան հարազատ հայացի դարձուածքներով, և ոչ թէ բառացի այբանդակութիւններով կամ մանրակրկիտ ստրկութեամբ, և ի հարկէ այնպիսի կապակցութեամբ, որ հնարաւոր լինի՝ ուսուերէն բնագրի համեմատ՝ մի բառարան կազմել: Զոր օր. առաջին հատուածի նրկատմամբ մօտաւորապէս այս ընթացքով զբոյց կանենք աշակերտների հետ.

«Տղէրք, ես ձեզ կը սովորեցնեմ մի փոքր ոտանաւոր ուսուցիչ լեզուով մորեխի մասին:— Դուք գիտէք, որ մորեխը թռչելով գալիս է մեր արտերը, նստում, ուտում է, ուտում է, մինչև որ լաւ կշտանում է, յետոյ տեղից էլի թռչում է և հեռանում: Եկէք, հիմի տեսնենք, թէ որպէս զի ուսուցիչն պատմութիւնը հասկանանք՝ մեզ ինչ բաներ են հարկաւոր: Ահա տախտակի վրայ գրում եմ.

Մորեխ—

թռչել—

նստել—

ուտել—

Ամէն մի գրած բառի դէմ, համապատասխան ուսուցիչը ոչ թէ գրվում, այլ ուսուցիչը բերանացի թարգմանում է, իսկ աշակերտները կրկնում են:

Երկրորդ հատուած. «Տղէրք, դուք լսել էք Գվարալիվիվիր գետի անունը: Այդ գետը Իսպանիայումն է, Ֆրանսիայի և Իտալիայից էլ հեռու աշխարհում: Իսպանիայում գիշերուայ գեփիւնը սփռում է հոտաւէտ եթեր, նարնջի և կիտրոնի անուշաբուրութիւն, իսկ Գվարալիվիվիրը գոռում-գոչումով կատաղի վազում, գլորվում է»...

Դարձեալ—հարկ եղած բառարանը:

Երրորդ հատուածի առթով պէտք է ասել «փողով լսանել» և «գորով առնել» կամ «զնել» և «խել»... և այլն:

Այդպէս նախապատրաստելուց յետոյ՝ սկսվում է ուսուցիչն բնագրի ուսումնասիրութիւնը, կամ աւելի ճիշտն ասել, սերտողութիւնը: Սերտել տալը մի արուեստ է, որ աշխուժով և հաճութեամբ պէտք է կատարել:

Անգիր անել տալու գործը այս տողերում մի անգամ ընդ միշտ կը նկարագրենք, բայց

թող ուսուցիչը չը մոռանայ, որ հետեւաւում, ամէն մի դասին, նոյնը հարկաւոր կը լինի, գրեթէ նոյնութեամբ, միշտ գործ զնել:

Արդ, ուսուցիչը պէտք է անգիր անելու նիւթը նախ ամբողջապէս գլխից մինչև վերջը կարգայ կամ ասէ գեղեցիկ արտասանութեամբ, ապա և մաս մաս սերտել տայ աշակերտներին: Մաս մաս սովորեցնելու ժամանակ՝ ամբողջութեան կտորները պէտք չէ իրարից անդամալուծել անբնական կերպով, այլ այնպէս տրոհել, որ իմաստի համեմատ՝ յօդաւոր մասեր կազմուեն, երբեմն մի տողի, երբեմն երկու կամ աւելի տողի ընդարձակութեամբ, նայելով ներքին կապակցութիւններին: *) Մի մաս ուսուցանելուց յետոյ՝ նախընթաց մասերը պէտք է նորա հետ ի միասին միաւորած կրկնուեն, գլխից մինչև սովորած կէտը: Արդիւնքն այն պէտք է լինի, որ աշակերտը հասկանալով, զգալով և վայելուչ արտասանութեամբ արտայայտէ այն, ինչ որ բերան է առնում: Ոչ միայն հատ հատ աշակերտ, այլ և խմբով ի միասին ամբողջ դասարանը պէտք է կարողանայ ասել սերտածը մաքուր և ներդաշնակ ձայնով, չմոռանալով, որ առանձնակի մէկ աշակերտը պէտք է արտասանէ բարձրաձայն, իսկ խմբի ամբողջութիւնը՝ կիսատ ձայնով, այսինքն ձայնը մի կէս տոնով իջեցրած:

5) Միշտ բանաւոր ուսածներից պէտք է բաղել և այն նիւթը՝ որ պէտք է գրուելի: Արդէն վերևը ասել ենք, որ գրութեան համար բա-

*) Ձօր օրինակ

Мчатся тучи, выются тучи.

Մի մաս—մի տող.

Невидимкою луна

Освѣщаетъ снѣгъ летучій.

Մի մաս—երկու տող:

ւական է շատանալ այն չափով, ինչ որ վերևի վարժութիւնների մէջ տպագրուած է նօտր գիր (курсивом):

Սկզբում ի հարկէ գործը դանդաղ առաջ կերթայ, ուստի բաւական պէտք է համարել միայն բառի ձայնաւորների գրել տալը: Ապա քիչ քիչ բաղաձայն էլ կը գրուի, բառի վանկերը կազմել տալու համար: Բայց դարձեալ շատ շուտ առաջին բառը (летѣть) պէտք է գրուի լրիւ, այն ևս այսպէս, կազմակերպիչ մեթոդի համեմատ.

ձայնաւորներ . . . е, ъ *)
վանկերի կազմուիւնն е, ле; ъ, тѣ, мягко
(МЯГКО)

վանկ. վանկ ле—тѣть;
ամբողջ բառ летѣть.

Այսպէս գրել տալուց յետոյ՝ „летѣть“ բառը ցոյց է տրվում նաև շարժական տպագիր տառերով, որ և կարդացվում է:

6) Որպէս զի ընթացանութիւնը հէնց սկզբից կանոնաւոր ընթացք ստանայ և զիր կապելու ժամանակ աշակերտները, ըստ սովորութան, տառեր կուլ չտան կամ յետ ու առաջ չտանեն, բառերը աղճատած չարտասանեն,—դարձեալ պէտք է դիմել կազմակերպիչ մեթոդին: Ըստ այսմ, մանուկները նախ ցած ձայնով կամ շշուշելով փնտուում են բառի մէջ ձայնաւորները և այդպէս իմանում են, թէ նորա մէջ քանի վանկ կայ: Ապա, դարձեալ կամաց ձայնով, կազմում են վանկերը: Եւ միայն այնուհետև բարձրաձայն արտասանում են բառի ամբողջութիւնը: Կարդանք, գորօր., „улетѣть“ բառը. աշակերտ-

*) Հէնց այստեղ մանուկները տեղեկանում են, թէ ուսերէնում մի քանի նշաններ կան մի հնչիւնի համար, ինչպէս և հայերէնում (ե, է—լ, ճ և այլն):

ները կամաց կարդում են ձայնաւորները—у, е, ъ. ապա կազմում են վանկերը—у; е ле (у—ле); ъ, тѣ, тѣть (мягко) (у—ле—тѣть). վերջապէս բարձր ձայնով—„улетѣть“.

7) Ինքնին հասկանալի է, որ դասերին իշխող է հանդիսանում ուսերէն լեզուն, միայն հարկ եղած դէպքերում ուսերէն ասածը նոյն ժամայն թարգմանվում է նաև մայրենի լեզուով („А знаете гдѣ находится Испанія?“—«Գիտէ՞ք թէ որտեղ է Սպանիան»): Աշակերտի ամէն մի սխալ կամ ծուռ ասածը պէտք է մանրակրկիտ կերպով հալածուի, անպատճառ ուղղուի ու սրբագրուի և այնպէս կատարելագործուածը ամբողջ դասարանի խմբով կրկնուի:

8) Վերջապէս ի նկատի պէտք է առնուլ այն հանգամանքը, որ ուսուցչի ամենաբարեխիղճ ջանքերից յետոյ, դարձեալ կերևայ, որ մանուկները շատ բան թուրթակի պէս անմտաբար բերան են առնում, չեն հասկանում, մոռանում են, բայց պէտք չէ յուսահատուիլ և կոպիտ միջոցներ գործ ածել, որ նոցա գլխի դատարկութիւնները մի կերպ լցուին: Ժամանակով նոցա մտքի մէջ ամենայն ինչ կարգի կու գայ և անշուշտ կը հաստատուի, որ այն տեղ նախկին ջանքերից ոչինչ չի կորել: Պէտք է զինուել համբերութեամբ և մանկական քայլերը միշտ քաջալերելու պատրաստակամութեամբ: Այսօրուայ թերին վաղը անշուշտ կը լրանայ: Եւ երբէք չմոռանանք, որ մենք գործ ունինք երրորդ տարուայ ուսման աշակերտների հետ:

ХРЕСТОМАТІЯ

ЗУСЛУСІРР

ՍԱԼԹԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՂԵՔԻԱԹԸ

Երեք աղջիկ երեկոյին
Փանջարի մօտ մանուձ էին:
— Թէ արքայի կին լինէի,
Սասց մէկը, — կը կանչէի
Արար աշխարհ այն ժամանակ,
Ճաշ կը տայի ինքս մենակ:
— Թէ լինէի արքայի կին,
Սասց միւսը իր քոյրիկին, —
Սադ աշխարհի համար մենակ
Կը գործէի կառւ ճերմակ:
— Թէ լինէի արքայի կին,
Երրորդն սասց կարօտաղին, —
Քաշ գիւցաղըն կը ծնէի,
Հայր-արքային կը բաշխէի:

Հէնց այս խօսքերն սասց, չսասց —
Սենեակի դուռն հանգարտ նուսաց,
Ու ներս մտաւ այն աշխարհի
Քաշանդօր արքան բարի:
Յանկապատի յեան դրսից
Անց կենալիս լսեց հեռուից:
Վերջին խօսքին հաւան կացած՝
Երրորդ քրրոջ գիմեց սասց.
„Բարո՛վ, նախշուն զեղեցիլունի՛.
Գնանք, եղի՛ր դու թագունի,
Ինն ամսից յեա՛ մինչ հոկտեմբեր՝
Ինձ համար մի գիւցաղն բեր:

Сказка О ЦАРЬ САЛТАНЪ

Три дѣвицы подѣ окномѣ
Пряли поздно вечеркомѣ.
Кабы я была царица,
Говоритъ одна дѣвица,
То сама на весь бы мирѣ
Приготовила я пирѣ.
Кабы я была царица,
Говоритъ ея сестрица,
То на весь бы мирѣ одна
Наткала я полотна.
Кабы я была царица,
Третья молвила сестрица,
Я-бѣ для батюшки-царя
14. Родила богатыря.

Только вымолвить успѣла,
Дверь тихонько заскрипѣла,
И бѣ свѣтлицу входитъ царь,
Стороны той государь.
Во все время разговора
Онѣ стоялъ позадь забора;
Рѣчь послѣдней по всему
Полюбилася ему.
„Здравствуй, красная дѣвица,
Говоритъ онѣ: будь царица,
И роди богатыря
Мнѣ къ исходу сентября.

Դուք էլ, քոյրեր իմ սրտակից,
Ելէք, զնանք մենք այս տեղից.
Եկէք ինձ հետ պարսա զնանք,
Ձեր քրրոջ հետ այնտեղ մնանք.
Մէկը զառնայ կտաւ քործող,
Միւսը զառնայ նաչ պատրաստող»:

Հայրախնամ արքան ելաւ,
Երեքին էլ հետք տարաւ:
Էլ չսպասեց թագաւորը—
Ու պսակուեց հէնց նոյն օրը:
Սալթան արքան խնշոյք սարքեց,
Թագուհու հետ սեղան նստեց:
Երբ սեղանը հաւաքեցին,
Արքայական հարս ու փեսին
Հիւրերն ազնիւ առան տարան
Դէպ առադատս հարսանեկան:
Ձուրնակ քոյրը զազգա՛ի մօտ,
Խոհարարն էլ բուրայի մօտ՝
Նախանձուձ են, կատուձ, լալիս
Ու թագուհուն երնէկ սալիտ:
Իսկ նա՛ իբրև խօսքի տէրը
Յղիացաւ նոյն զիշերը:

Այն ժամանակ պատերազմ կար—
Սալթան աչքան պիտի գնար:
Նա հեծնելով իր նժոյզ ձին՝
Հրածեշտ առաւ իր սիրածին:
Ասաց, որ լաւ պահի իրան,
Սիրի մարդուն ձինչ զերեզման:

Вы жъ, голубушки сестрицы,
Выбирайтесь изъ свѣтлицы,
Поѣзжайте вслѣдъ за мной,
Вслѣдъ за мной и за сестрой:
Будь одна изъ васъ ткачиха,
32 А другая—повариха.“

Въ сѣни вышелъ царь-отецъ.
Всѣ пустились во дворецъ.
Царь недолго собирался:
Въ тотъ же вечеръ обвѣнчался.
Царь Салтанъ за пиръ честной
Сѣлъ съ царицей молодой;
А потомъ честные гости
На кровать слоновой кости
Положили молодыхъ
И оставили однихъ.
Въ кухнѣ злится повариха,
Плачетъ у станка ткачиха—
И завидуютъ онѣ
Государевой женѣ.
А царица молодая,
Обѣщанье выполняя,
49 Съ той же ночи понесла.

Въ тѣ поры инвѣ оы ла.
Царь Салтанъ, съ женой простяся,
На добра-коня садяся,
Ей наказываль—себя
Поберечь, его любя.
Между тѣмъ, какъ онъ далеко

Սալթանն հեռու երկրում օտար
 Մարտնչում էր դեռ անդադար,
 Երբ օրհիւնն արքայական
 Ծնեց մանուկ հսկայական:
 Թագուհին իր արթուն աչքով
 Մի արծիւ էր իր ձաղի քով:
 Մի սուրհանդակ զրկեց, երթաց,
 Երեխի հօր աչքալոյս տայ:
 Քոյրերը նենդ ու զիւային
 Եւ Բարարիս չար խրնամին՝
 Նորան կորցնել կամենայով,
 Սուրհանդակին բռնել տալով՝
 Ուղարկում են այլ սուրհանդակ
 Նաղորդի լուրն այս դժնդակ.
 Թէ ծնուել է մի երեխայ,
 Ոչ աղջիկ է, ոչ էլ աղայ,
 Ոչ մինիկ է և ոչ էլ զորա,
 Այլ անասուն անչալս ու խորթ:
 Նէնց որ լսեց մեր Սալթանը
 Սուրհանդակի ասած բանը,
 Խիտ կատաղեց ինքրն իրան,
 Ուղեց խելոյն կախել նորան.
 Բայց մեղմացաւ նա այս անգամ
 Ու այսպիսի զրեց պատգամ.
 «Ըստասեղէք մինչև զայլս,
 Գատասանով վնիւ ասուս».

Եւ պատգամը կռան տակը
 Ահա էկաւ սուրհանդակը:
 Իսկ նենդ քոյրերն խելոյնեթ
 Չար Բարարիս պառաւի հեա՝

Бьется долго и жестоко,
 Наступает срокъ родинь;
 Сына Богъ имъ далъ въ аршинъ,
 И царица надъ ребенкомъ,
 Какъ орлица надъ орленкомъ.
 Шлетъ съ письмомъ она гонца,
 Чтобъ обрадовать отца.
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,
 Извести ее хотятъ,
 Перенять гонца велятъ;
 Сами шлютъ гонца другого
 Вотъ съ чѣмъ, отъ слова до слова:
 „Родила царица въ ночь
 Не то сына, не то дочь;
 Не мышенка, не лягушку,
 А невѣдому звѣрюшку“.

Какъ услышалъ царь-отецъ,
 Что донесъ ему гонецъ,
 Въ гнѣвѣ началъ онъ чудесить
 И гонца хотѣлъ повѣсить;
 Но, смягчившись на сей разъ,
 Далъ гонцу такой приказъ:
 „Ждать царева возвращенья
 80 Для законнаго рѣшенья“.

Էдетъ съ грамотой гонецъ,
 И пріѣхалъ наконецъ.
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,

Խմեցնում են սուրհանդակին,
 Թուղթը փոխում կռան տակին:
 Եւ նա ահա բերաւ հարբած
 Կեղծ պատգամը այսպէս զրուած.
 «Իշխաններին Սալթան արքան
 Ուղարկում է սաստիկ հրաման,
 Որ թագուհուն երեխի հետ
 Ծովը ձգեն իսկոյնեթ»:
 Էլ նա՛րն ինչ: Այս հրամանից
 Նորանք տխուր ու վշտալից՝
 Խմբով եկան ննջարանը
 Ու արքայի պատուիրանը
 Խեղճ թագուհու ձօն կարգացին,
 Մօր ու որդուն ափսոսացին:
 Եւ թագուհուն իսկոյնեթ
 Նստացնելով իր որդու հետ՝
 Տակառի մէջ պինդ կպրեցին,
 Ովկիանոսը զրլորեցին:

Կապոյտ երկնում սաստիկ ցոլում,
 Կապոյտ ծովում ալիք ծփում.
 Երկնի վերայ ամպ է գալիս,
 Ծովում տակառն է լող տալիս:
 Հէգ թագուհին տակառի մէջ
 Իր սև օրը լայրով անվերջ,
 Որդուն պահում ու պահպանում,
 Մեծացնում էր, սրնուցանում:

Обобрать его велятъ;
 До-пьяна гонца поятъ,
 И въ суму его пустую
 Суютъ грамоту другую—
 И привезъ гонецъ хмѣльной
 Въ тотъ же день приказъ такой:
 „Царь велитъ своимъ боярамъ,
 Времени не тратя даромъ,
 И царицу, и приплодъ”
 Тайно бросить въ бездну водъ“.
 Дѣлать нечего: бояре,
 Потуживъ о государѣ
 И царицѣ молодой,
 Въ спальню къ ней пришли толпой.
 Объявили царску волю—
 Ей и сыну злую долю,
 Прочитали въ слухъ указъ,
 И царицу въ тотъ же часъ
 Въ бочку съ сыномъ посадили,
 Засмолили, покатали
 И пустили въ окіянь—
 106 Такъ велѣлъ-де царь Салтанъ.

Въ синемъ небѣ звѣзды блещутъ,
 Въ синемъ морѣ волны хлещутъ;
 Туча по небу идетъ,
 Бочка по морю плыветъ.
 Словно горькая вдовица,
 Плачетъ, бьется въ ней царица;
 И растетъ ребенокъ тамъ
 Не по днямъ, а по часамъ.

Մեծառու՜ էր ոչ թէ օրով—
 Մեծանու՜ էր նա ժամերով:
 Մթնեց օրը. մայրը լալիս,
 Որդին ներսից ծայն է տալիս.
 «Է՛յ ալիքներ, իմ ալիքներ,
 Ըզրօսասէր կայտառ ջրեր.
 Ուր ուզում էք, զարնրվում էք,
 Քարալի՛ն ուտում ու մաշում էք,
 Հեղեղում էք եղրները,
 Բարձրացնում էք մեծ նաւերը—
 Մեր արևը մի՛ մթնացնէք,
 Տարէք ու մեղ ցամաք հանէ՛ք»:
 Ալիքները ախանջ արին,
 Զարնրւեցին մեծ տակառին,
 Յորձանք տարով՝ հանդարտ նորան
 Դուրս հանեցին, ցամաք՝ տարան:
 Զաւակի հետ մայրը փրկուած
 Ցամաք հողը իսկոյն՝ զգաց.
 Բայց տակառից ո՞վ կը հանի,
 Թէ որ Աստուած մի բան չանի:
 Ներսում որդին ոտքի կանգնեց
 Ու տախտակին զլուխը դէմ տուեց.
 «Ի՞նչպէս բանանք մի լուսամուտ,
 Ազատուենք այս անդիցը մութ»,
 Ասաց սղան ու զօռ տուաւ,
 Խուփը կտարեց ու դուրս թռաւ:

Մայր ու որդին ազատ ու լուռ՝
 Երան դաշտը, տեսան բրդուր.
 Շուրջը ծով էր մի ծիրանի,
 Բլրի գլխին կանաչ կաղնի.

День прошелъ, царица вопить...
 А дитя волну торопить:
 „Ты, волна моя, волна!
 Ты гульлива и вольна;
 Плещешь ты, куда захочешь,
 Ты морскіе камни точишь,
 Топишь берегъ ты земли,
 Подымаешь корабли—
 Не губи ты нашу душу:
 Выплесни ты насъ на сушу!“
 И послушалась волна:
 Тутъ же на берегъ она
 Бочку вынесла легонько
 И отхлынула тихонько.
 Мать съ младенцемъ спасена:
 Землю чувствуетъ она.
 Но изъ бочки кто ихъ вынетъ?
 Богъ неужто ихъ покинетъ?
 Сынъ на ножки поднялся,
 Въ дно головкой уперся,
 Понатужился немножко:
 „Какъ бы здѣсь на дворъ окошко
 Намъ продѣлать?“ молвилъ онъ,
 138 Вышибъ дно и вышелъ вонъ:

Мать и сынъ теперь на волѣ;
 Видятъ холмъ въ широкомъ полѣ;
 Море синее кругомъ,
 Дубъ зеленый надъ холмомъ.

«Ի՞նչպէս անենք, որդին ասաց,
 Որ պատրաստենք իրիկնահաց»:
 Կաղնուց մի նիւղ նա կտորեղով,
 Աձուր աղեղ պատրաստելով՝
 Խաչի զալթանն հանեց վղից,
 Կապեց նորա երկու ծայրից. ...
 Բարակ նիւստ կարեց, սրեց
 Ու աղեղի նեւ պատրաստեց.
 Ապա զնաց հովտից հեռու
 Ծովի ափին որս անելու:
 Հէնց որ զնաց դէպի առաջ,
 Ծովի կողմից լսեց հառաչ...
 Նայեց—տեսաւ ծփող շրուձ
 Մի կարասի է ահով լողում.
 Թափ է տալիս իր թևերը
 Ծեծում շրի պիւրները:
 Իսկ վերև մի ջին դիշակեր՝
 Յցած անեղ իր սուր նանկեր,
 Ըսպառնալով խեղճի կեանքին՝
 Պտրտվում է ուղիղ դիտին...
 Տէս, նա արդէն կարասի ծօս,
 Սրեց կտուցն իր արիւնտ...
 Սակայն նետը այդ միջոցին
 Դիպաւ ջինի պարանոցին...
 Արնով ներկուեց ծովի ջուշը,
 Յինը զրնաց մահուան դուռը:
 Յոժ դրաւ դէնքըն արբայգրդին:
 Իսկ կիսաշունչ ուրուրի դին
 Կարասին այնքան կտցահարեց,
 Մինչև իսպառ հողին հանեց
 Ու իր թևի ուժովն զարկով

Сынъ подумалъ: добрый ужинъ
 Былъ бы намъ однако нуженъ.
 Ломить онъ у дуба сукъ
 И въ тугой сгибаетъ лукъ.
 Со креста снурокъ шелковый
 Натянулъ на лукъ дубовый;
 Тонку тросточку сломилъ,
 Стрѣлкой легкой заострилъ
 И пошелъ на край долины
 У моря искать дичины.

Къ морю лишь подходит онъ,
 Вотъ и слышитъ будто стонъ...
 Видно, на морѣ не тихо:
 Смотритъ—видитъ дѣло лихо:
 Бьется лебедь средь зыбей,
 Коршунъ носится надъ ней;
 Та, бѣдняжка, такъ и плещетъ,
 Воду вокругъ мутитъ и хлещетъ...
 Тотъ ужъ когти распустилъ,
 Клювъ кровавый наострилъ...
 Но какъ-разъ стрѣла запѣла,
 Въ шею коршуна задѣла—
 Коршунъ въ море кровь пролилъ,
 Лукъ царевичъ опустилъ;
 Смотритъ: коршунъ въ морѣ тонетъ
 И не птичьимъ крикомъ стонетъ,
 Лебедь около плыветъ,
 Злого коршуна клюетъ,
 Гибель близкую торопитъ,
 Бьетъ крыломъ и въ морѣ топить—
 И царевичу потомъ

Նորան արաւ շրի տակով:
 Ճերմակ կարապն արդէն փրկուած՝
 Թագաւորի որդուն ասաց.
 Մըքայողի, դու իմ փրկիչ,
 Քաջահոգ որ իմ ազատիչ.
 Չվրշտանաս, որ երեք օր
 Բան չես ուտիլ ոչ մի կտոր,
 Որ քո նետը իմ պատճառաւ
 Մըքաւ ծովըն իզուր կորաւ:
 Ես բեղ պիտի հատուցանեմ,
 Ծառայութիւն մատուցանեմ.
 Ոչ թէ կարապ դու փրկեցիր—
 Մահից աղչիկ ազատեցիր.
 Նետով արւիր ոչ թէ ջինի,
 Այլ մի վրուկ անօրինի...
 Քեզ չեմ մոռնալ յաւիտեան ես,
 Ուր կամենաս—ինձ կը դանես.
 Իսկ առ այժմ վերադարձիր,
 Գնա, պառկիր, հանգստացիր»:

Կարապր զնաց: Մայրն ու որդին
 Գիշերեցին ծովի ափին
 Շրջել էին ամբողջ օրով
 Ու մնացել սոված փորով:
 Ահա բացաւ նա աչքերը,
 Ցրուեց քնի պատրանքները
 Ու իր առաջ տեսաւ շքեղ
 Մի նոր քաղաք հրրաշագեղ,
 Պարիսպները ժանիքաւոր,
 Հսկայական ու հիմնաւոր:
 Պարիսպների լեռներէից

Молвить русскимъ языкомъ:
 „Ты, царевичъ, мой спаситель,
 Мой могучій избавитель,
 Не тужи, что за меня
 Ёсть не будешь ты три дня,
 Что стрѣла пропала въ морѣ;
 Это горе—все не горе.
 Отплачу тебѣ добромъ,
 Сослужу тебѣ потомъ:
 Ты не лебедь вѣдь избавилъ,—
 Дѣвицу въ живыхъ оставилъ;
 Ты не коршуна убилъ,—
 Чародѣя подстрѣлилъ.
 Ввѣкъ тебя я не забуду,
 Ты найдешь меня повсюду.
 А теперь ты воротись.
 190. Не горюй и спать ложись“.

Улетѣла лебедь-птица,
 А царевичъ и царица,
 Цѣлый день проведши такъ,
 Лечь рѣшились натошакъ...
 Вотъ, открылъ царевичъ очи,
 Отрясая грезы ночи,
 И, дивясь, передъ собой
 Видитъ городъ онъ большой;
 Стѣны съ частыми зубцами,
 И за бѣлыми стѣнами
 Блещутъ маковки церквей

Գմբեթներ են փայլում հեռուից:
 Որդին իսկոյն ծօր զարթեցրեց.
 Մայրը զարթնեց ու «պահ» արեց...
 «Ըհր, աեսմր, ասաց որդին,
 Իր խօսքին աէր մեր կարասլին:»
 Մայր ու որդի ոտքի էլան,
 Դէպի քաղաք նանպալ ընկան:
 Հէնց քաղաքի դռնով անցին,
 Զանգակները զօղանչեցին.
 Մեծ ու պատիկ բարձութիւնով,
 Առօր-փառօր ու թափորով,
 Շքեղ խմբով պարասական
 Նորանց առաջ ահա էկան
 Ու օրհնելով բարձր ծախով՝
 Պարսա տարան շուք ու փայլով:
 Թագաւորի որդու զլխին
 Իշխանական զլխարկ զրին,
 Հռչակեցին նոյնօրնէկթ
 Իրանց երկրի իշխան ու պետ,
 Նրւիրեցին մաղթանք ու ծօն
 Ու անունը զրրին Գուլգօն:

Քամին ծովում սէլը է անում,
 Նաւը քշում առաջ տանում.
 Նաւը փքած առադասաներ
 Պատասում է փրփրած ջրեր:
 Նաւաստիներն ապշած նայում,
 Խօնրվում են իրանց նաւում.
 Այլ քեղ հրաշք, արամանք-զարմանք...
 Ծանօթ կզգու վերայ նորանք
 Նոր քաղաք են այժմ աեսնում,

И святыхъ монастырей.
 Онъ скорѣй царицу будить;
 Та какъ ахнетъ! „То ли будетъ?
 Говорить онъ, вижу я:
 Лебедь тѣшится моя“.
 Мать и сынъ идутъ ко граду.
 Лишь ступили за ограду,
 Оглушительный трезвонъ
 Поднялся со всѣхъ сторонъ:
 Къ нимъ народъ навстрѣчу валить,
 Хоръ церковный Бога хвалить;
 Въ колымагахъ золотыхъ
 Пышный дворъ встрѣчаетъ ихъ;
 Всѣ ихъ громко величаютъ
 И царевича вѣнчаютъ
 Княжей шапкой, и главой
 Возглашаютъ надъ собой;
 И среди своей столицы,
 Съ разрѣшенія царицы,
 Въ тотъ же день сталъ княжить онъ
 202. И нарекъся: князь Гвидонъ.

Вѣтеръ на морѣ гуляетъ
 И корабликъ подгоняетъ:
 Онъ бѣжитъ себѣ въ волнахъ
 На раздутыхъ парусахъ.
 Корабельщики дивятся,
 На корабликѣ толпятся,—
 На знакомомъ острову
 Чудо видятъ на яву:
 Городъ новый, златоглавый,

Նրեղ աւարից ըստանչանում...
 Թնդանօթներն անեղազոչ
 Հեռուից թնդում, անում են կոչ,
 Որ այն նաւը հանդիստ առնի,
 Ուղեփակի առաջ կանգնի:
 Նաւն էլ եկաւ նաւահանդիստ,
 Հիւրերն իջան, առնեն հանդիստ:
 Իշխան Գուրգօն կանչել արւաւ
 Ու հիւրերին պարատ տարաւ.
 Նորանց մի լաւ հիւրասիրեց,
 Պատիւ տուաւ, ապա հարցրեց.
 «Ի՞նչ էք ծախում, ի՞նչ էք առնում,
 Էդ ո՞ւր բարով, ո՞ւր էք գնում»:
 Հիւրերն էլ թէ շատ շրջեցինք,
 Արար աշխարհ պարտեցինք,
 Վանասեցինք լաւ սամոյրներ
 Ու աղուէսի թուխ մօրթիներ.
 Սուտտուրը վերջացնելով՝
 Այժմ Բուլեան կզգու ձօտով
 Արևելեան կողմն ենք դիմում,
 Մեծ Սալթանի հողն ենք գնում:
 Այն ժամանակ իշխանն ասաց.
 «Բարի նանպազ տայ ձեզ Սասունած.
 Տարեք Սալթան թաղաւորին
 Ինձնից բարև, չորգանք խորին»:
 Ճանապարհուէց խուճրը բոլոր.
 Իսկ Գուրգօնը ախուր, մոլոր՝
 Դեռ կանգնած էր ծովի սփին,
 Յանկարծ աեսաւ իր կարապին:
 Ջրի միջին սա լող տարով,
 Բարև արւաւ ձօանաղով.

Пристань съ крѣпкою заставой,—
 Пушки съ пристани палять,
 Кораблю пристать веляť.
 Пристають къ заставѣ гости;
 Князь Гвидонъ зоветъ ихъ въ гости,
 Ихъ онъ кормить и поить,
 И отвѣтъ держать велить:
 „Чѣмъ вы, гости, торгъ ведете,
 И куда теперь плывете?“,
 Корабельщичи въ отвѣтъ:
 “Мы объѣхали весь свѣтъ,
 Торговали соболями,
 Чернобурыми лисами;
 А теперь намъ вышелъ срокъ,
 Ёдемъ прямо на востокъ,
 Мимо острова Буяна,
 Въ царство славнаго Салтана...
 Князь имъ вымолвилъ тогда:
 “Добрый путь вамъ, господа,
 По морю, по окіану,
 Къ славному царю Салтану;
 Отъ меня ему поклонъ...—
 Гости въ путь, а князь Гвидонъ
 Съ берега душой печальной
 Провожаетъ бѣгъ ихъ дальній.
 Глядь—поверхъ текучихъ водъ
 Лебедь бѣлая плыветъ.
 „Здравствуй, князь ты мой прекрасный!
 Что ты тихъ, какъ день ненастный?
 Опечалился чему?“
 Говорить она ему.

«Էր ես, իշխան, իմ աննման,
Տխուր՝ անպաճ օրուայ նման»:
Գուհիօնն առաց. «Միրառ եարօռ
Միշտ քաշուճ է հօրս կարօռ»:
Կարապն առաց. «Մի՛ վշտանար,
ձար կը դանեմ ցաւիդ համար.
Արի, իշխան, մոծակ դարձիր,
Թուր, զնա՛, նաւին հասիր»:
Ու թւերը թափահարեց,
Ծովի շուրը չփչրփացրեց,
Ոտից զուխ թրչեց նորան,
Պատկացրեց կէտի նման:
Արդէն փոքրիկ մոծակ դարձած՝
Թուաւ տեղից ու արգսնաց,
Սրբանարով նաւին հասաւ,
Իջաւ վերան, նեղքը մտաւ:

Քամին ուրախ աղմբկուճ է,
Նաւակն ուրախ բշտապուճ է.
Բուլեան կզգու ձօտով զնուճ
Ու Սալաթնի հողն է դիմուճ:
Անա երկիրն այն ցանկալից
Երևուճ է արդէն հեռուից:
Հիւրերն անա ծովափ եկան.
Տուն հրաւիրեց նորանց արքան:
Մեր կարիճն էլ իսկոյնսէթ
Մտաւ արարատ հիւրերի հետ.
Տեսաւ արքայ մեճ Սալթանին
Առօր-փառօր բազմած դահին,

Князь печально отвѣчает:
„Грусть-тоска меня съѣдает,
Одолѣла молодца:
Видѣть я бѣ хотѣлъ отца“.—
Лѣбедь князю: „вотъ въ чемъ горе!
Ну, послушай: хочешь въ море
Полетѣть за кораблемъ?
Будь же, князь, ты комаромъ“.
И крылами замахала,
Воду съ шумомъ расплескала,
И обрызгала его
Съ головы до ногъ всего.
Тутъ онъ въ точку уменьшился,
Комаромъ оборотился;
Полетѣлъ и запищаль,
Судно на морѣ догналъ,
Потихоньку опустился
260 .На корабль—и въ щель забился.

Վէտերը весело шумить;
Судно весело бѣжитъ
Мимо острова Буяна,
Къ царству славнаго Салтана,
И желанная страна
Вотъ ужъ издали видна.
Вотъ на берегъ вышли гости;
Царь Салтанъ зоветъ ихъ въ гости—
И за ними во дворецъ
Полетѣлъ нашъ удалецъ.
Видить: весь сіяя въ златѣ,
Царь Салтанъ сидитъ въ палатѣ

Հագին զգեստ շքեղափայլ,
 Սակայն դէմքը ակուր, մաշյ:
 Զուգակի հետ խոհարարը
 Ու Բաբարիխ խոռվարարը
 Արքայի մօտ նստած էին,
 Նայում նորա աչք-ուներին:
 Սալթան արքան նստացնում է
 Իր հիւրերին ու հարցնում է.
 «Ո՞ր տեղ էիք, ման եկաք շատ.
 Ծովից այն կողմ լավ է թէ վատ.
 Ի՞նչ տեսակ են այնտեղ ապրում,
 Ուրիշ ի՞նչ հրաշք կայ աշխարհում»:
 Հիւրերն էլ՝ թէ շատ շրջեցինք,
 Արար աշխարհ պարտեցինք.
 Ծովից այն կողմ վատ չեն ապրում:
 Այլ ինչ հրաշք կայ աշխարհում—
 Ծովի միջին մի ժամանակ
 Ժեռոտ կղզի կար անբրնակ,
 Զոր, ամալի ու անապատ.
 Միայն կաղնի ծառ կար մի հատ.
 Սակայն հիմա մի հրաշտոգեղ
 Նոր քաղաք է բսնել այն տեղ՝
 Ոսկե գմբեթ տոնարներով,
 Պալատներով, այգիներով:
 Կղզու Գուլիգոն իշխանը մեծ
 Քեզ շատ ու շատ բարե արեց:—
 Երբ որ լսեց այդ բոլորը
 Շատ դարձացաւ թաղաւորը
 Ու որոշեց. «Թէ սող մնամ,
 Գուլիգոնի մօտ հիւր կը գնամ,
 Որ աչքերով իմ սեպհական

На престолѣ и въ вѣнцѣ,
 Съ грустной думой на лицѣ;
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,
 Около царя сидятъ
 И въ глаза ему глядятъ.
 Царь Салтанъ гостей сажаетъ
 За свой столъ и вопрошаетъ.
 „Ой вы, гости-господа,
 Долго-ль ѣздили? куда?
 Ладно-ль за моремъ, иль худо?
 И какое въ свѣтѣ чудо?“
 Корабельщики въ отвѣтъ:
 „Мы объѣхали весь свѣтъ;
 За моремъ житье не худо,
 Въ свѣтѣ жъ вотъ какое чудо:
 Въ морѣ островъ былъ крутой,
 Непривольный, нежилой.
 Онъ лежалъ пустой равниной;
 Росъ на немъ дубокъ единый.
 А теперь стоитъ на немъ
 Новый городъ со дворцомъ,
 Съ златоглавыми церквами,
 Съ теремами и съ садами;
 А сидитъ въ немъ князь Гвидонъ;
 Онъ прислалъ тебѣ поклонъ“.
 Царь Салтанъ дивится чуду;
 Молвилъ онъ: „коль живъ я буду,
 Чудный островъ навѣщу,
 У Гвидона погощу“.
 А ткачиха съ поварихой,

Տեսնեմ կղզին ղյն դիւթական»):
 Զուհիակի հետ խոհարարը
 Ու Բաբարիխ խռովարարը
 Էլ չգիտեն՝ թէ ինչ անեն,
 Որ արքային խելքից հանեն:
 Խոհարարը նենշտո նայեց
 Ու միւսներին աչքով արեց.
 «Զարմանալու ի՞նչ կայ այդ տեղ,
 Թէ քաղաք էք տեսել այն տեղ:
 Նրա՞չք ասեմ, որ զարմանար,
 Աչքով տեսնէք, բազանչանար.
 Անտառի մէջ կայ եղենի,
 Եղենու տակ բսկիւռ կայ մի.
 Ըսկիւռը միշտ խաղ է ասում,
 Ընկոյզներ է անվերջ կրծում.
 Ընկոյզներն էլ չեն հասարակ,
 Ինչպէս որ կան առհասարակ,
 Այլ դուռ ոսկէ կնէպներով
 Ու գծրուխտէ միջուկներով»):
 Սպիթան արքան զարմանում է,
 Իսկ մծոակը զայրանում է.
 Զայրանում է, խայթը ցցում,
 Մօրքուրիկի աչքը կնում:
 Խոհարարի գոյնը թռաւ,
 Միրար գնաց, շրջիկ գառաւ:
 Քոյրն ու ծառան խկոյնէթ
 Յարձակվում են պառաւի հետ
 Ու մոծակի ետից ընկնում,
 Գոռում, գոչում ու հաչոյում...
 Իսկ նա հանդիսա ու անվրդով՝
 Թռաւ գնաց լուսամբտով,

Съ сватьей бабой Бабарихой,
 Не хотятъ его пустить
 Чудный островъ навѣстить.
 „Ужъ диковника, ну, право,“
 Подмигнувъ другимъ лукаво,
 Повариха говорить:
 „Городъ у моря стоитъ!
 Знайте, вотъ что не бездѣлка—
 Ель въ лѣсу, подъ елью бѣлка.
 Бѣлка пѣсенки поетъ
 И орѣшки все грызетъ,
 А орѣшки не простые,—
 Все скорлупки зопотыя,
 Ядра—чистый изумрудъ.
 Вотъ что чудомъ-то зовутъ“.
 Чуду царь Салтанъ дивится,
 А комаръ-то злится, злится—
 И впился комаръ какъ-разъ
 Теткѣ прямо въ правый глазъ.
 Повариха поблѣднѣла,
 Обмерла и окривѣла.
 Слуги, сватья и сестра
 Съ крикомъ ловятъ комара.
 „Распроклятая ты мошка!
 Мы тебя!...“ А онъ въ окошко,
 Да спокойно въ свой удѣль
 330. Черезъ море полетѣль.

Աղէծածան ծովըն անցաւ,
Իր վիճակուած հողը հասաւ:

Գուրգոն նորից ծովի ափին
Ըսպասում է իր կարապին:
Նա լող տարով անա շրում՝
Մօտենում է ու բարեում.
«Է՞ր ես, իշխան իմ աննման,
Տխուր՝ ամպած օրուայ նման»:
Գուրգոնն սասց. «Դարդըն ուտում,
Ինձ մաշում է ու շրլատում.
Ձգիտեմ ուր, հրաշք կայ մի,
Որ ուզում եմ մօտրս լինի:
Սուան ու դորթը չեմ իմանում,
Ի՞նչ լսածն եմ միայն պատմում.
Ասում են, որ կայ եղևնի,
Եղևնու տակ ըսկիւռ կայ մի.
Ըսկիւռը միշտ խաղ է ասում,
Ընկոյզներ է անվերջ կրծում.
Ընկոյզներն էլ չեն հասարակ,
Ինչպէս որ կան տոհասարակ,
Այլ դուտ ոսկէ կնէպներով
Ու դժբախտէ միջուկներով»:
Եւ իշխանին կարապն սնաց.
«Այն ըսկիւռի մասին լսած
Պատմութիւնրդ չեն հնարում.
Այլ հրաշքը կայ աշխարհում:
Բաւական է, մի վշտանար.
Ճար կը դանեմ ցաւիդ համար»:
Իշխան Գուրգոն յուսով լցուած,
Ուրախ սրտով պարտս դնաց:

Снова князь у моря ходить,
Съ синя моря глазъ не сводить.
Глядь—поверхъ текучихъ водъ
Лебедь бѣлая плыветъ.
„Здравствуй, князь ты мой прекрасный!
Что-жъ ты тихъ, какъ день ненастный?
Опечалился чему?
Говорить она ему.
Князь Гвидонъ ей отвѣчаетъ:
„Грусть-тоска меня съѣдаетъ;
Чудо чудное завестъ
Мнѣ бѣ хотѣлось. Гдѣ-то есть
Ель въ лѣсу, подѣ елью бѣлка.
Диво, право, не бездѣлка:
Бѣлка пѣсенки поетъ,
Да орѣшки все грызетъ,
А орѣшки не простые,—
Все скорлупки золотыя,
Ядра—чистый изумрудъ.
Но, быть можетъ, люди врутъ“.
Князю лебедь отвѣчаетъ:
„Свѣтъ о бѣлкѣ правду баеть;
Это чудо знаю я.
Полно, князь, душа моя,
Не печалься, рада службу
Оказать тебѣ я въ дружбу“.
Съ ободренною душой
Князь пошелъ себѣ домой.

Հէնց նա սաքր դրաւ շէճքին—
 Տեսաւ բախում ծառի տակին
 Մի բսկիւռիկ, որ անընդհատ
 Կրծում ոսկէ ընկոյղ հաս-հաս,
 Միջից հանում զծրուխաները,
 Դիպում, շարում է կոյակերը,
 Մարդկանց առաջ ծրւծրւացնում,
 «Ջան գիւլում» է կրկրլացնում:
 Գուլիզօն նայեց, ապշած մնաց.
 «Շնորհակալ եմ, ուրախ սասց.
 Ապրի՛ կարապն, Աստուած նորան
 Թող [անդացնի միշտ, ինձ նման]:
 Իշխան Գուլիզօն հէնց այն օրից
 Մի առէ շինեց բիւրեղներից,
 Ըսկիւռիկին պատապարեց
 Ու նորա մօտ պահակ դրեց.
 Հրաման արւաւ քարտուղարին,
 Որ միշտ նայի ընկոյղներին,
 Պահի նրանց ճիշդ հաշիւը,
 Տայ բսկիւռին իր պատիւը:

Գամին ծովում սէջր է անում,
 Նաւը բշում առաջ տանում.
 Նաւը փքած առազասաներ
 Պատառում է փրփրած ջրեր:
 Ժեռոտ կղզու մօտով դիմում:
 Մեծ քաղաքի կողքով դնում:
 Թնդանօթներն անեղաղոջ
 Հեռուից թնդում, անում են կոջ,
 Որ նաւակը հանդիսա առնի,
 Ուղեփակի առաջ կանգնի:

Лишь ступилъ на дворъ широкій—
 Что жъ? Подъ елкою высокою,
 Видитъ, бѣлочка при всѣхъ
 Золотой грызетъ орѣхъ,
 Изумрудецъ вынимаетъ,
 А скорлупку собираетъ,
 Кучки ровныя кладетъ
 И съ присвисточкой поетъ
 При честномъ, при всемъ народѣ:
 „Во саду-ли въ огородѣ“.
 Изумился князь Гвидонъ.
 „Ну, спасибо, молвилъ онъ:
 Ай-да лебедь—дай ей, Боже,
 Что и мнѣ, веселье тоже“.
 Князь для бѣлочки потомъ
 Выстроилъ хрустальный домъ,
 Караулъ къ нему приставилъ
 И притомъ дьяка заставилъ
 Строгій счетъ орѣхамъ вестъ:
 378. Князю прибыль, бѣлкѣ—честь.

Вѣтеръ по морю гуляетъ
 И корабликъ подгоняетъ;
 Онъ бѣжитъ себѣ въ волнахъ
 На поднятыхъ парусахъ,
 Мимо острова крутого,
 Мимо города большого.
 Пушки съ пристани палятъ,
 Кораблю пристать велятъ.
 Пристаютъ къ заставѣ гости.
 Царь Гвидонъ зоветъ ихъ въ гости,

Նաւակն եկաւ նաւահանգիստ,
 Հիւրերն իջան, առնեն հանգիստ:
 Իշխան Գուրգոն կանչել տուաւ
 Ու հիւրերին պալատ տարաւ.
 Նորանց մի լաւ հիւրասիրեց,
 Պատիւ տուաւ, սպա հարցրեց.
 «Ի՞նչ էք ծախում, ի՞նչ էք առնում,
 Էդ ո՞ւր, բարձր, ո՞ւր էք գնում»:
 Հիւրերն էլ թէ շատ շրջեցինք,
 Արար աշխարհ պարտեցինք,
 Վաճառեցինք լաւ ծիաներ,
 Գօնի ընտիր երիվարներ.
 Առուտուրը վերջացնելով՝
 Այժմ Բուլեան կզգու ծօտով
 Արևելեան կողմն ենք դիմում,
 Մեժ Սալթանի հողն ենք գնում:
 Այն ժամանակ իշխանն ասաց.
 «Բարի նանպայ սպ ձեզ Աստուած.
 Տարէք Սալթան թագուորին
 Ինձնից բարև, յարգանք խորին»:
 Եւ Գուրգոնին հրաժեշտ տալով՝
 Հիւրերն երան իրանց նաւով:
 Գուրգոն կանգնած ծովի ափին՝
 Տեսաւ ջրում իր կարասպին:
 Իշխանն ասաց. «Միտա կարօտ
 Քաշում ինձ էլ իմ հօրրա ծօտ»:
 Նա էլ ջուրը ցնցղեց կրկին,
 Նորան իսկոյն թրջեց կարդին.
 Գուրգոն փոքրիկ մի նանն դառաւ,
 Ծովի վրայով իսկոյն թռաւ,
 Գնաց, հասաւ մինչ նաւակը,

Ихъ и кормить и поить,
 И отвѣтъ держать велить:
 „Чѣмъ вы, гости, торгъ ведете,
 И куда теперь плывете?“,
 Корабельщики въ отвѣтъ:
 „Мы объѣхали весь свѣтъ,
 Торговали мы конями,
 Все донскими жеребцами,
 А теперь намъ вышелъ срокъ
 И лежитъ намъ путь далекъ:
 Мимо острова Буяна,
 Въ царство славнаго Салтана“.
 Говорить имъ князь тогда:
 „Добрый путь вамъ, господа,
 По морю, по окіану,
 Къ славному царю Салтану.
 Да скажите: князь Гвидонъ
 Шлетъ царю-де свой поклонъ“.

Гости князю поклонились,
 Вышли вонъ и въ путь пустились.
 Къ морю князь—а лебедь тамъ
 Ужъ гуляетъ по волнамъ.
 Молвить князь: „душа-де просить,
 Такъ и тянетъ и уносить“...
 Вотъ опять она его
 Вмигъ обрызгала всего:
 Въ муху князь оборотился,
 Полетѣлъ и опустился
 Между моря и небесъ
 418. На корабль—и въ щель залѣзъ.

Վերան իջաւ, մտաւ ծակը:

Քամին ուրախ աղմբկում է,
 Նաւակն ուրախ բշտապում է,
 Բուլեան կղզու մօտով զնում,
 Նա Սալթանի հողն է դիմում:
 Ահա երկիրն այն ցանկալից
 Երևում է արդէն հեռուից:
 Հիւրերն ահա ծովափ եկան.
 Տուն հրաւիրեց նորանց արքան:
 Մեր կտրիճն էլ խկոյնեթ
 Մտաւ պալատ հիւրերի հետ.
 Տեսաւ արքայ մեծ Սալթանին՝
 Առօք-փառօք բազմած դահին,
 Հաղին զդեատ շքեղափայլ,
 Սակայն դէմքը տխուր, մուսլ:
 Շրջիկացած խոհարարը
 Ու Բարարիխ խոտփարարը
 Զուհակի հետ՝ արքայի մօտ
 Նստած էին, նայում նենդոտ:
 Սալթան արքան նստացնում է
 Իր հիւրերին ու հարցնում է.
 «Ո՞ր տեղ էիք, ման եկաք շմտ,
 Ծովից այն կողմ ընդ է թէ վատ,
 Ի՞նչ տեսակ են այն տեղ ապրում,
 Ու ի՞նչ հրաշք կայ աշխարհում»:
 Հիւրերն էլ թէ շատ շրջեցինք,
 Արար աշխարհ պարտեցինք.
 Ծովից այն կողմ վատ չեն ապրում,
 Այ ինչ հրաշք կայ աշխարհում—
 Ծովում կղզի կայ փառաւոր,

Вѣтеръ весело шумить;
 Судно весело бѣжитъ
 Мимо острова Буяна,
 Въ царство славнаго Салтана—
 И желанная страна
 Вотъ ужъ издали видна;
 Вотъ на берегъ вышли гости;
 Царь Салтанъ зоветъ ихъ въ гости,
 И за ними во дворецъ
 Полетѣлъ нашъ удалецъ.
 Видить: весь сіяя въ златѣ,
 Царь Салтанъ сидитъ въ палатѣ
 На престолѣ и въ вѣнцѣ,
 Съ грустной думой на лицѣ;
 А ткачиха съ Бабарихой,
 Да съ кривою поварихой,
 Около царя сидятъ,
 Злыми жабами глядятъ.
 Царь Салтанъ гостей сажаетъ
 За свой столъ и вопрошаетъ:
 „Ой вы, гости-господа,
 Долго ль ѣздили? куда?
 Ладно ль за моремъ, иль худо,
 И какое въ свѣтѣ чудо?“
 Корабельщики въ отвѣтъ:
 „Мы объѣхали весь свѣтъ;
 За моремъ житье не худо;
 Въ свѣтѣ жъ вотъ какое чудо:
 Островъ на морѣ лежитъ,

Կղզու վերայ քաղաք մի նոր՝
 Ոսկեգծքէթ տաճարներով,
 Պարտաներով; այգիներով.
 Ապարանքի առաջ կայ մի
 Մշտադարար մեծ եղևնի,
 Եղևնու տակ՝ բիւրեղէ տուն,
 Միջին ըսկիւռ մի ձեռնասուն.
 Ըսկիւռը միշտ երգ է ստում
 Ու անդադար ընկոյզ կրծում.
 Ընկոյզներն էլ չեն հասարակ,
 Ինչպէս որ կան առ հասարակ,
 Այլ դուռ ոսկէ կնէպներով
 Ու դժբուխտէ միշուկներով.
 Ըսկիւռին միշտ արթուն նայում,
 Պահպանում են ու ծառայում.
 Հրամայում է քարտուղարին,
 Որ միշտ նայի ընկոյզներին,
 Պահի նորանց խիստ հաշիւը
 Տայ ըսկիւռին իր պատիւը.
 Կնէպներից փող են կարում
 Ու գործածում սաղ աշխարհում.
 Աղջիկները դժբուխտները
 Հաւաքում են ամբարները.
 Այն տեղ միայն հարուստներ են,
 Խրճիթ չկայ—պարտաներ են.
 Կղզու Գուլիգօն իշխանը մեծ
 Քեզ շատ ու շատ բարե արեց:
 Երբ որ լսեց այդ բոլորը՝
 Շատ զարմացաւ թագաւորը
 Ու որոշեց. «Թէ սաղ մնամ,
 Գուլիգօնի ձօռ հիւր կը զնամ,

Градъ на островѣ стоитъ
 Съ златоглавыми церквами,
 Съ теремами да садами;
 Ель растеть передъ дворцомъ,
 А подъ ней хрустальный домъ;
 Бѣлка тамъ живеть ручная,
 Да затѣйница какая!
 Бѣлка пѣсенки поеть,
 Да орѣшки все грызеть,
 А орѣшки не простые,—
 Все скорлупки золотыя,
 Ядра—чистый изумрудъ;
 Слуги бѣлку стерегутъ,
 Служать ей прислугой разной—
 И приставленъ дьякъ приказный
 Строгій счетъ орѣхамъ вестъ;
 Отдаетъ ей войско чести;
 Изъ скорлупокъ льютъ монету
 Да пускаютъ въ ходъ по свѣту;
 Дѣвки сыплютъ изумрудъ
 Въ кладовыя да подспудъ;
 Всѣ въ томъ островѣ богаты,—
 Изобѣ нѣтъ, вездѣ палаты;
 А сидитъ въ немъ князь Гвидонъ;
 Онъ прислалъ тебѣ поклонъ“.
 Царь Салтанъ дивится чуду:
 „Если только живъ я буду,
 Чудный островъ навѣщу,
 У Гвидона погощу“.
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,

Որ աչքերով ի՞մ սեփական
 Տեսնեմ կզգին այն դիւթական»:
 Զուհիակի հետ խոհարարը
 Ու Բարարիս խռովարարը
 Էլ չզիտեն թէ ի՞նչ անեն,
 Որ արքային խելքից հանեն:
 Քծծիծաղով դժոխային
 Զուհիակն ասաց մեծ արքային.
 «Զարմանալու ի՞նչ կայ այս տեղ.
 Մանր քարերն ըսկիւռն այն տեղ
 Կրծոտում է, ոսկի գցում,
 Զմրուխտները կիտում, դարսում.
 Զի դարմացնի այդ մեղ երբէք:
 Նրբաշք ասե՛մ ու դարմացէք—
 Ծովը լուզվում, ալէկոծվում,
 Աղմկվում է ու փոթորկվում.
 Ալիքների ուժգին թափը
 Գուրս է բերում դէպի ափը
 Երեսներէք դիւցազուններ,
 Թեփազրահ քաշ հսկաներ՝
 Երխտասարդ, սիրունատես,
 Հասակները մէկ-մէկու պէս.
 Նորանց հետ է դայեակը ծեր՝
 Ծովարարը ներմականեր:
 Այ թէ ո՛ւր է իսկ դարմանքը,
 Բուն հրրաշքն ու արմանքը»:
 Խելօք հիւրերն էլ չեն խօսում,
 Զուհիակի դէմ բան չեն ասում:
 Սալթան արքան դարմանում է,
 Իսկ Գուլիգոնը դայրանում է.
 Զայրանում է, բարձր արգզում,

Не хотятъ его пустить
 Чудный островъ навѣстить.
 Усмѣхнувшись исподтиха,
 Говоритъ царю ткачиха:
 „Что тутъ дивнаго? ну, вотъ!
 Бѣлка камушки грызетъ,
 Мечетъ золото, и въ груди
 Загребаетъ изумруды;
 Этимъ насъ не удивишь,
 Правду ль, нѣтъ ли говоришь.
 Въ свѣтѣ есть иное диво:
 Море вздуется бурливо,
 Закипитъ, подыметъ вой,
 Хлынетъ на берегъ пустой,
 Разольется въ шумномъ бѣгѣ,
 И очутятся на брегѣ,
 Въ чешуѣ, какъ жаръ горя,
 Тридцать три богатыря,
 Всѣ—красавцы удалые,
 Великаны молодые,
 Всѣ равны, какъ на подборѣ,
 Съ ними дядька Черноморъ.
 Это диво, такъ ужъ диво,
 Можно молвить справедливо!“
 Гости умные молчатъ,
 Спорить съ нею не хотятъ.
 Диву царь Салтанъ дивится,
 А Гвидонъ-то злится, злится...
 Зажужжалъ онъ и какъ-разъ
 Теткѣ сѣлъ на лѣвый глазъ.
 И ткачиха поплѣднѣла—

Մօրթուրիկի աչքը կնո՞ւմ:
 Կտաւագործի գոյնը թռաւ:
 Նա ճեֆ արաւ, շրջիկ դառաւ:
 Վեր են թռչում, գոռում, զոչում:
 «Այ բռնիր, հա՛ բրունիր» կանչում:
 Սակայն նաներ հանգիստ սրտով
 Թռաւ, զնաց լուսամբտով,
 Ալէծածան ծովըն անցաւ:

Գուրգոն դարձեալ ծովի ափին
 Ըսպատում է իր կարասիին:
 Ահա շրում նա լող ապով՝
 Բարե տուաւ, ձօտենալով.
 «Է՞ր էս, իշխան, ի՞նչ աննման,
 Տխուր՝ թխպած օրուայ՝ նման»:
 Իշխանն ասաց. «Գարդն ուտում,
 Մաշում է ինձ ու ջլատում.
 Զարմանալի հրաշք կայ մի,
 Որ ուզում եմ ձօտս լինի».
 — Ի՞նչ հրաշք է, ասա՛ տեսնեմ.
 Գուցէ դարդիդ նարը զանեմ:
 «Զգիտեմ ուր, ծովը յուզվում,
 Աղմկվում է, պէկոծվում.
 Ալիքների ուժգին թափը
 Գուրս է բերում դէպի ափը
 Երեսներեք զիւցազուններ,
 Թեփաղրահ՝ քաջ հրսկաներ՝
 Երիտասարդ, սիրունաստես,
 Հասակները մէկ-մէկու պէս.
 Նորանց հետ է դայեակը ծեր՝
 Ծովարարը ներմականեր»:

„Այ!“ и тутъ же окривѣла;
 Всѣ кричать: „лови, лови,
 Да дави ее, дави...
 Вотъ ужо! постой немножко,
 Погоди...“ А князь въ окошко,
 Да спокойно въ свой удѣль
 516. Черезъ море прилетѣль.

Князь у синя моря ходитъ,
 Съ синя моря глазъ не сводитъ;
 Глядь—поверхъ текучихъ водъ
 Лебедь бѣлая плыветъ.
 „Здравствуй, князь ты мой прекрасный!
 Что ты тихъ, какъ день ненастный?
 Опечалился чему?“
 Говоритъ она ему.
 Князь Гвидонъ ей отвѣчаетъ:
 „Грусть-тоска меня съѣдаетъ—
 Диво бѣ дивное хотѣлъ
 Перенестъ я въ мой удѣль“.
 „А какое жъ это диво?“
 — „Гдѣ-то вздуется бурливо
 Окіянь, подыметъ вой,
 Хлынетъ на берегъ пустой,
 Расплеснется въ шумномъ бѣгѣ,
 И очутятся на брегѣ,
 Въ чешуѣ, какъ жаръ горя,
 Тридцать три богатыря,
 Всѣ—красавцы молодые,
 Великаны удалые,

Եւ իշխանին կարասն ասաց.
 «Դրա համար ես այդպէս տխրած.
 Այդ հրրանչքը ես էլ գիտեմ.
 Մի մտածիր, հար կը գանեմ:
 Այն ծովային հսկաները
 Են իմ հալալ եղբայրները.
 Դարդ մի՛ անիլ, զնա՛ իշխան,
 Նորանք քեզ մօտ շուտ հիւր կը գան»:
 Գնաց Գուրգօն՝ վիշտը մոռցած,
 Բուրջուճ նստեց ու նայեց ցած:
 Ահա լանկարծ ծովը յուզուեց,
 Աղմկելով ալէկոծուեց:
 Ալիքների ուժգին թափը
 Բերաւ դեպի ծովի ափը
 Երեսներէք զիւցազուններ,
 Հրեղէն թեփով քաշ հսկաներ.
 Սանիկներին դայեակը ձեր՝
 Ծովարարը ներմակահեր
 Ուղեկցուճ էր, զոյգ-զոյգ տանուճ,
 Դէպի քաղաք առաջնորդուճ:
 Գուրգօն իշաւ, առաջ զիմեց
 Ու հիւրերին դիմաւորեց.
 Ժողովուրդն էլ բազմաթիւնով
 Եկաւ այն տեղ ըշտապելով:
 Եւ իշխանին դայեակն ասաց.
 «Մենք կարասի կողմից զրկուած՝
 Եկել ենք, որ արթուն հսկենք,
 Քո քաղաքը միշտ պահպանենք:
 Ամենայն օր մենք այսուհետ
 Անշուշտ պիտի իրարու հետ
 Դուրս գանք ծովից ու գանք այս տեղ,

Всѣ равны, какъ на подборѣ,
 Съ ними дядька Черноморь“.
 Князю лебедь отвѣчаетъ:
 „Вотъ что, князь, тебя смущаетъ?
 Не тужи, душа моя,
 Это чудо знаю я.
 Эти витязи морскіе
 Мнѣ вѣдь братья всѣ родные.
 Не печалься же, ступай,
 Въ гости братцевъ поджидай“.
 Князь пошелъ, забывши горе,
 Съѣлъ на башню, и на море
 Сталъ глядѣть онъ; море вдругъ
 Всколыхалось вокругъ,
 Расплескалось въ шумномъ бѣгѣ
 И оставило на брегѣ
 Тридцать три богатыря;
 Въ чешуѣ, какъ жаръ горя,
 Идутъ витязи четами,
 И, блистая сѣдинами,
 Дядька впереди идетъ
 И ко граду ихъ ведетъ.
 Съ башни князь Гвидонъ сбѣгаетъ,
 Дорогихъ гостей встрѣчаетъ;
 Второпяхъ народъ бѣжитъ;
 Дядька князю говорить:
 „Лебедь насъ къ тебѣ послала
 И наказомъ наказала
 Славный городъ твой хранить
 И дозоромъ обходить.
 Мы отнынѣ ежедневно

Պահենք կղզին այս հրաշագեղ,
Իսկ այժրմ մենք ծովն ենք զնուծ,
Երկրի օգր ծանր է [թուուծ]:
Հսկաները լետ զնացին,
Ծովի խորքում անհետացին:

Քամին ծովում սէլը է անուծ,
Նաւը բրշում, առաջ տանում.
Նաւը փրած առադասաներ
Պատառում է փրփրած շրեր:
Ժեռոտ կղզու մօտով դիմում,
Մեծ քաղաքի կողքով զնուծ:
Թնդանօթներ անեղազոչ
Հեռուից [թնդում, անում են կոչ,
Որ նաւակը հանգիստ առնի,
Ուղեփակի առաջ կանգնի:
Նաւակն եկաւ նաւահանգիստ,
Հիւրերն իջան, առնեն հանգիստ:
Իշխան Գուրգօն կանչել տրւաւ
Ու հիւրերին պարատ տարաւ.
Նորանց մի լաւ հիւրասիրեց,
Պատիւ տուաւ, ապա հարցրեց.
«Ի՞նչ էք ծախում, ի՞նչ էք առնում,
է՞ք ուր, բարով, ո՞ւր էք զնուծ:»
Հիւրերն էլ թէ շատ շրջեցինք,
Սրար աշխարհ պտրտեցինք,
Վաճառեցինք ամուր պողպատ,
Մարուր ոսկի ու դոււտ արծաթ.
Առուտուրը վերջացնելով՝

Вмѣстѣ будемъ непремѣнно
У высокихъ стѣнъ твоихъ
Выходить изъ водъ морскихъ.
Такъ увидимся мы вскорѣ,
А теперь пора намъ въ море:
Тяжекъ воздухъ намъ земли“.
576. Всѣ потомъ домой ушли.

Вѣтеръ по морю гуляетъ
И корабликъ подгоняетъ;
Онъ бѣжитъ себѣ въ волнахъ
На поднятыхъ парусахъ,
Мимо острова крутого,
Мимо города большого;
Пушки съ пристани палятъ,
Кораблю пристать велятъ.
Пристаютъ къ заставѣ гости;
Князь Гвидонъ зоветъ ихъ въ гости,—
Ихъ и кормить и поить,
И отвѣтъ держать велитъ:
„Чѣмъ вы, гости, торгъ ведете?
И куда теперь плывете?“
Корабельщики въ отвѣтъ:
„Мы объѣхали весь свѣтъ;
Торговали мы булатомъ,
Чистымъ серебромъ и златомъ,
И теперь намъ вышелъ срокъ.
А лежитъ намъ путь далекъ,—
Мимо острова Буяна,
Въ царство славнаго Салтана“.
Говоритъ имъ князь тогда:

Այժմ Բուլեան կղզու ձօտով
 Արևելեան կողմն ենք դիմում,
 Մեծ Սալթանի հողն ենք դնում:
 Այն ժամանակ իշխանն ասաց.
 «Բարի նանպալ տայ ձեզ Աստուած.
 Տարէք Սալթան թագաւորին
 Ինձնից բարև, յարգանք խորին»:
 Եւ Գուխոսին հրաժեշտ ասլով՝
 Հիւրերն երան իրանց նաւով:
 Գուխոս կանգնած ծովի ափին,
 Տեսաւ ջրում իր կարապին:
 Իշխանն ասաց. «Միրաս կարօտ
 Բաշում ինձ էլ իմ հօրրս ձօտ»:
 Նա էլ ջուրը ցնցղեց կրկին,
 Նորան խօսոյն թրչեց կարդին.
 Իշխան Գուխոսն պատկաջաւ,
 Իշամեղու շանկարժ դարձաւ.
 Վեր բարձրացաւ ու բրդդալով՝
 Իսկոյն թռաւ ծովի վրայով,
 Գնաց, հասաւ մինչ նաւակը,
 Կայսին նստեց, մտաւ ծակը:

Քամին ուրախ ազմկում է,
 Նաւակն ուրախ բշտապում է,
 Բուլեան կղզու ձօտով դնում,
 Նա Սալթանի հողն է դիմում:
 Անա երկիրն այն ցանկալից
 Երևում է արդէն հեռուից:
 Հիւրերն անա ծովափ եկան.
 Տուն հրաւիրեց նորանց արքան:
 Մեր կարիճն էլ խօսոյնեթ

„Добрый путь вамъ, господа,
 По морю, по окіяну,
 Къ славному царю Салтану;
 Да скажите-жь: князь Гвидонъ
 Шлетъ-де свой царю поклонъ“.

Гости князю поклонились,
 Вышли вонъ и въ путь пустились.
 Къ морю князь,—а лебедь тамъ
 Ужь гуляетъ по волнамъ.
 Князь опять: „душа-де просить,
 Такъ и тянетъ и уноситъ...“
 И опять она его
 Вмигъ обрызгала всего.
 Тутъ онъ очень уменьшился,—
 Шмелемъ князь оборотился,—
 Полетѣлъ и зажужжалъ,
 Судно на морѣ догналъ,
 Потихоньку опустился
 618. На корму—и въ щель забился.

Вѣтеръ весело шумить;
 Судно весело бѣжитъ
 Мимо острова Буяна
 Въ царство славнаго Салтана.
 И желанная страна
 Вотъ ужъ издали видна.
 Вотъ на берегъ вышли гости;
 Царь Салтанъ зоветъ ихъ въ гости,—
 И за ними во дворецъ

Մտաւ պալատ հիւրերի հետ,
 Տեսաւ արքայ մեծ Սալթանին,
 Առօք-փառօք բազմած զահին:
 Հաղին զգեստ շքեղափայլ,
 Սակայն զէծքը ախուր, մուսլ:
 Զուլփակի հետ խոհարարը
 Ու Բարբարին խոտփարարը
 Նստած էին արքայի քով,
 Երեք հողով, բայց չորս աչքով:
 Սալթան արքան նստացնում է
 Իր հիւրերին ու հարցնում է.
 «Ո՞ր տեղ էիք, ման եկաք շատ,
 Ծովից այն կողմ լա՞ւ է թէ փառ,
 Ի՞նչ տեսակ են այն տեղ ապրում
 Ու ի՞նչ հրաշք կայ աշխարհում»:
 Հիւրերն էլ՝ թէ շատ շքեղինք,
 Արար աշխարհ պարտեցինք.
 Ծովից այն կողմ փառ չեն ապրում.
 Այ ի՞նչ հրաշք կայ աշխարհում—
 Ծովում կղզի կայ փառաւոր,
 Կղզու վերայ քաղաք մի նոր.
 Ամենայն օր ծովը յուզվում,
 Աղմկվում է, ալէկոծվում.
 Ալիքների ուժգին թափը
 Դուրս է բերում զէպի ափը
 Երեսներեք զիւցազուճներ,
 Փայլուն թեփով քաշ հսկաներ՝
 Երիտասարդ, սիրունասուս,
 Հասակները մէկ-մէկու պէս.
 Նորանց հետ է դայեակը ձեր՝
 Ծովարարը ներմակահեր.

Полетѣлъ нашъ удалецъ.
 Видитъ: весь сіяя въ златѣ,
 Царь Салтанъ сидитъ въ палатѣ
 На престолѣ и въ вѣнцѣ,
 Съ грустной думой на лицѣ;
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,
 Около царя сидятъ,
 Четырмя всѣ три глядятъ.
 Царь Салтанъ гостей сажаетъ
 За свой столъ и вопрошаетъ:
 „Ой вы, гости-господа,
 Долго ль ѣздили? куда?
 Ладно ль за моремъ, иль худо?
 И какое въ свѣтѣ чудо?“
 Корабельщики въ отвѣтъ:
 „Мы объѣхали весь свѣтъ—
 За моремъ житье не худо;
 Въ свѣтѣ жъ вотъ какое чудо:
 Островъ на морѣ лежитъ,
 Градъ на островѣ стоитъ,
 Каждый день идетъ тамъ диво:
 Море вздуется бурливо,
 Закипитъ, подыметъ вой,
 Хлынетъ на берегъ пустой,
 Расплеснется въ скоромъ бѣгѣ—
 И останутся на брегѣ
 Тридцать три богатыря,
 Въ чешуѣ златой горя;
 Всѣ—красавцы молодые,
 Великаны удалые,

Նա քաջերին ծովից հանում,
 Ուղեկցում է, զոյգ-զոյգ սանում,
 Որ այն կղզու վերայ հսկեն,
 Նորան պահեն ու պաշտպանեն.
 Ձկայ այնպես էլ աւելի
 Պահակախումբ քաջ, լուսայի:
 Կղզու Գուխոծն իշխանը մեծ
 Քեզ շատ ու շատ բարև արեց:
 Երբ որ լսեց այդ բոլորը,
 Շատ դարձացաւ թագաւորը
 Ու որոշեց. «Թէ սաղ Ֆնամ,
 Գուխոծնի մօտ հիւր կը դնամ,
 Որ աչքերով իմ սեպհական
 Տեսնեմ կղզին այն դիւթական»:
 Խոհարարն ու ջուլհակն իսպառ
 Մընացել են լուռ, անբարբառ.
 Իսկ Բարարիխ սեպհողին
 Միժտողւմ է քթի տակին.
 «Միթէ վարձանք կայ այդ բանում,
 Որ մարդիկ են ծովից ելնում,
 Հսկում, նայում սաղ ժամերով՝
 Իրանց համար թափառելով.
 Սուտն ու զորթը դեռ չեմ գիտում,
 Այդ տեղ հրրաջք չեմ նրկատում.
 Այդպէս դատարկ բաներ շատ կան...
 Հրրաջք պատմեմ ձեզ իսկական—
 Ծովից այն կողմ թագաւորի
 Աղջիկ կայ մի հիւրի-փերի,
 Որ էլ չուտես, էլ չխմես,
 Նստես, նորան մտիկ անես.
 Օրուայ լոյսն է նսեմացնում,

Всѣ равны, какъ на подборѣ;
 Старый дядька Черноморъ
 Съ ними изъ моря выходитъ
 И попарно ихъ выводитъ,
 Чтобы островъ тотъ хранить
 И дозоромъ обходить.
 И той стражи нѣтъ надежнѣй,
 Ни храбрѣе, ни прилежнѣй.
 А сидитъ тамъ князь Гвидонъ;
 Онъ прислалъ тебѣ поклонъ”.
 Царь Салтанъ дивится чуду:
 „Коли живъ я только буду,
 Чудный островъ навѣщу
 И у князя погощу”.
 Повариха и ткачиха
 Ни-гугу—но Бабариха,
 Усмѣхнувшись, говоритъ:
 „Кто насъ этимъ удивить?
 Люди изъ моря выходятъ
 И себѣ дозоромъ бродятъ!
 Правду ль баютъ или лгутъ,
 Дива я не вижу тутъ.
 Въ свѣтѣ есть такія ль дива?
 Вотъ, идетъ молва правдиза:
 За моремъ царевна есть,
 Что не можно глазъ отвести:
 Днемъ свѣтъ Божій затмѣваетъ,
 Ночью землю освѣщаетъ,
 Мѣсяцъ подъ косою блеститъ,
 А во лбу звѣзда горитъ.
 А сама-то величава,

Գիշերն աշխարհ լուսաւորում.
 Ասող է վառվում լայն նակատին,
 Լուսնեակ շողում ծամի տակին.
 Գուրս է լողում ջրից հանդարտ.
 Սիրամարզի պէս՝ սէզ, հպարտ.
 Երբ խօսում է, ձայնն աննման
 Կրկրլում է առուի նման:
 Այ թէ ուր է բուն դարձանքը,
 Բուն հրաշքն ու արձանքը):
 Խելօք հիւրերն էլ չեն խօսում,
 Պառաւի դէմ բան չեն ասում:
 Սալթան արքան դարձանում է,
 Իսկ Գուրիօնը գայրանում է,
 Բայց խղճում է պառաւ տաաին
 Ու չի դիպչում նորա աչքին.
 Այ բզզում է ու պարտում,
 Գալիս ուղիղ թիւն նստում,
 Քիթը խայթեց ու բշտեցրեց,
 Հարայ-հրոցն էլ կլակեց.
 «Այ օգնեցէք, այ բռնեցէք,
 Անիրաւին նխրլտեցէք...»
 Բայց նա դարձեալ հանդիսա սրտով
 Ալէժաժան ծովը անցաւ,
 Իր վիճակուած հողը հասաւ:

Գուրիօն դարձեալ ծովի ափին
 Ըսպասում է իր կարապին:
 Նա լող տալով ահա ջրում՝
 Մօտենում է ու բարևում.
 «Է՞ր ես, իշխան իմ աննման,
 Տխուր՝ ամպած օրուայ նման):

Выплывает будто пава;
 А какъ рѣчь-то говорить,
 Словно рѣченька журчить.
 Молвить можно справедливо,
 Это диво, такъ ужъ диво".
 Гости умные молчатъ,
 Спорить съ бабой не хотятъ.)
 Чуду царь Салтанъ дивится,
 А царевичъ хотъ и злится,
 Но жалѣетъ онъ очей
 Старой бабушки своей.
 Онъ надъ ней жужжить, кружится—
 Прямо на носъ къ ней садится,
 Носъ ужалилъ богатырь,—
 На носу вскочилъ волдырь.
 И опять пошла тревога:
 „Помогите, ради Бога!
 Караулъ! лови, лови,
 Да дави его, дави...
 Вотъ, ужо! пожди немножко,
 Погоди!..." А шмель въ окошко,
 Да спокойно въ свой удѣль
 712. Черезъ море полетѣль.

Князь у синя моря ходитъ,
 Съ синя моря глазъ не сводитъ.
 Глядь поверхъ текучихъ водъ
 Лебедь бѣлая плыветъ.
 „Здравствуй, князь ты мой прекрасный!
 Что жъ ты тихъ, какъ день ненастный?"

Իշխանն ասաց. «Իարդն ուտում,
 Մաշում է ինձ ու ջլատում.
 Պատկվում են ամէնքն, իսկ ես
 Մընացել եմ ազապ այսպէս»:
 — Իսկ հարսնացու ո՞ւմն ես ընտրել,
 Ո՞ւմ ձեռքքն ես ուղում խնդրել:
 «Ատում են, որ Թագաւորի
 Աղջիկ կայ մի հիւրի-փերի,
 Որ էլ չուտես, էլ չխմես—
 Նստես, նորան ծախի անես.
 Օրուայ լոյսն է նսեմացնում,
 Գիշերն աշխարհ լուսաւորում.
 Ասող է փառվում լայն ճակատին,
 Լուսնեակ շողում ծամի տակին.
 Դուրս է լողում ջրից հանդարտ,
 Սիրամարդի պէս՝ սեղ, հպարտ.
 Երբ խօսում է, ձայնն աննման
 Կրկնում է առուի նման:
 Միայն ասա՛, ճի՛շտ են ասում,
 Այդպէս աղջիկ կա՛յ աշխարհում»:
 Իսկ կարապը գլուխը կախած՝
 Քիչ ծտածեց, ազա ասաց.
 «Այո, կայ մի աղջիկ այդպէս.
 Բայց կինը չէ ձեռնոցի պէս,
 Երբ ուղենաս, հանես ձեռքից,
 Հանես ձեռքից, կախ տաս դօակից:
 Իբրև անկեղծ խորհրդատու
 Առաջարկում եմ քեզ, որ դու
 Դորա մասին լաւ մտք անես
 Ու վերջումը չփոշմանես»:
 Գու՛իզօն իշխանն սկսեց երգուել,

Опечалился чему?“
 Говоритъ она ему.
 Князь Гвидонъ ей отвѣчаетъ:
 „Грусть-тоска меня съѣдаетъ—
 Люди женятся; гляжу,
 Не женатъ лишь я хожу“.
 „А кого же на примѣтъ
 Ты имѣешь?“ — „Да на свѣтъ,
 Говорятъ, царевна есть,
 Что не можно глазъ отвести;
 Днемъ свѣтъ Божій затмѣваетъ,
 Ночью землю освѣщаетъ,
 Мѣсяцъ подь косою блеститъ,
 А во лбу звѣзда горитъ.
 А сама-то величава,
 Выступаетъ, точно пава;
 Сладку рѣчь-то говоритъ,
 Будто рѣченька журчитъ.
 Только, полно, правда ль это?“
 Князь со страхомъ ждетъ отвѣта.
 Лебедь бѣлая молчитъ
 И, подумавъ, говоритъ:
 „Да! такая есть дѣвица.
 Но жена—не рукавица:
 Съ бѣлой ручки не стряхнешь,
 Да за поясъ не заткнешь.
 Услужу тебѣ совѣтомъ—
 Слушай: обо всемъ объ этомъ
 Пораздумай ты путемъ,
 Не раскаяться бѣ потомъ“.
 Князь передь нею сталъ божиться,

Թէ արդէն լաւ միտք է արել,
 Որոշել է պսակուելու,
 Կեանքի ընկեր ունենալու,
 Թէ պատրաստ է բոլոր հոգով
 Արար աշխարհ անցնել ոտքով,
 Միայն գտնի թագաւորի
 Նախշուն զսաեր հիւրի-փերի:
 Կարապն այստեղ հոգւոց հանեց
 Ու Գուրգոնին պատասխանեց.
 «Էլ ինչո՞ւ ես հեռու գնում,
 Բախտդ ուրիշ տեղ որոնում—
 Թագաւորի ազնիկն եմ ես,
 Նա եմ, որին դու փնարում ես...»
 Թափահարեց իր թւերը,
 Թողեց ջածում պիքները,
 Թուաւ վերև եթերի մէջ
 Իչաւ ափը թփերի մէջ
 Ու ինքն իրան պինդ թափ առաւ,
 Թագաւորի ազնիկ դառաւ.
 Ասող էր վառվում լայն նակատին,
 Լուսնեակ շողում ծամի տակին.
 Ընթանում էր վեհ ու հանգարտ,
 Սիրամարզի նրման հպարտ.
 Երբ խօսում էր, ծայնն աննման
 Կրկրկրում էր առուի նման:
 Իշխան խկոյն նորան զրկում,
 Ջերմ կրծքին է սիրով սեղմում,
 Տանում է իր մայրիկի մօտ,
 Աղաչում է, համբուրում ոտ.
 «Իմ հարազատ ծնո՞ղ անդին,
 Ես ինձ համար ընտրել եմ կին,

Что пора ему жениться:
 Что объ этомъ обо всемъ
 Передумалъ онъ путемъ;
 Что готовъ душою страстной
 За царевною прекрасной
 Онъ пѣшкомъ идти отсель
 Хоть за тридевять земель.
 Лебедь тутъ, вздохнувъ глубоко,
 Молвила: „зачѣмъ далеко?
 Знай, близка судьба твоя,
 Вѣдь царевна эта—я“.
 Тутъ она, взмахнувъ крылами,
 Полетѣла надъ волнами
 И на берегъ съ высоты,
 Опустилася въ кусты,
 Встрепенулась, отряхнулась
 И царевной обернулась:
 Мѣсяць подъ косою блестить,
 А во лбу звѣзда горитъ,
 А сама-то величава,
 Выступаетъ, будто пава;
 А какъ рѣчь-то говорить,
 Словно рѣченька журчитъ.
 Князь царевну обнимаетъ,
 Къ бѣлой груди прижимаетъ
 И ведетъ ее скорѣй
 Къ милой матушкѣ своей.
 Князь ей въ ноги, умоляя:
 „Государыня родная!
 Выбралъ я жену себѣ,
 Дочь послушную тебѣ;

Որք լինի միշտ քեզ համար
 Հնազանդ, հրշու աղջիկ խոնարհ.
 Մենք երկուսով խնդրում ենք քեզ,
 Տաս իրաւունք ու օրհնես մեզ.
 Օրհնիր մայրի՛կ, որ մենք լինենք
 Միշտ համերաշխ, իրար սիրենք»:
 Նորանց խոնարհ գրչուխներին
 Բռնած պատկերն աստուածային՝
 Հաց է լինում մայրը, օրհնում.
 «Որդի՛ք, Աստուած տայ վայելում»:
 Իշխանն երկար էլ չսպասեց,
 Սիրածի հետ շուտ պրսակուեց:
 Եւ սկսեցին վայելել կեանք,
 Սպասել իրանց պողին նորանք:

Քամին ծովում սէլը է անում
 Նաւը քշում, առաջ տանում.
 Նաւը փրած առաջաստներ՝
 Պատառում է փրփրած ջրեր:
 Ժեռոտ կղզու ձօսով դիմում,
 Մեծ քաղաքի կշտով անցնում:
 Թնդանօթներն անեղազոչ
 Հեռուից թնդում, անում են կոչ.
 Որ նաւակը հանդիսա առնի.
 Ուղեփակի առաջ կանգնի:
 Նաւակն եկաւ նաւահանդիսա,
 Հիւրերն իջան, առնեն հանդիսա:
 Իշխան Գուրգոն կանչել արւաւ
 Ու հիւրերին պալատ տարաւ.
 Նորանց մի լաւ հիւրասիրեց
 Պատիւ արւաւ, ապա հարցրեց.

Просимъ оба разрѣшенья,
 Твоего благословенья:
 Ты дѣтей благослови
 Жить въ совѣтѣ и любви“.
 Надъ главою ихъ покорной
 Мать съ иконой чудотворной
 Слезы льетъ и говоритъ:
 „Богъ васъ, дѣти, наградитъ“.
 Князь недолго собирался,
 На царевнѣ обвѣнчался;
 Стали жить да поживать,
 792. Да приплода поджидать.

Вѣтеръ по морю гуляетъ
 И корабликъ подгоняетъ
 Онъ бѣжитъ себѣ въ волнахъ.
 На раздутыхъ парусахъ,
 Мимо острова крутого,
 Мимо города большого;
 Пушки съ пристани палятъ,
 Кораблю пристать велятъ.
 Пристаютъ къ заставѣ гости;
 Князь Гвидонъ зоветъ ихъ въ гости, —
 Онъ ихъ кормить и поить,
 И отвѣтъ держать велить:
 „Чѣмъ вы, гости, торгъ ведете,
 И куда теперь плывете?“
 Корабельщики въ отвѣтъ:
 „Мы объѣхали весь свѣтъ:

«Ի՞նչ էք ծախում, ի՞նչ էք առնում,
 Էդ ո՛ւր, բարով, ո՛ւր էք գնում»:
 Հիւրերն էլ թէ շատ շքեցիներ,
 Վանառեցիներ արդիւնաբեր
 Չտեսնուած շատ ապրանքներ.
 Առուտուրը վերջացնելով՝
 Այժմ Բուլեան կղզու մօտով
 Արևելեան կողմն ենք դիմում,
 Մեծ Սալթանի հողն ենք գնւած:
 Այն ժամանակ իշխանն ասաց.
 «Բարի նանպայ տայ ձեզ Աստուած.
 Տարէք Սալթան թագաւորին
 Ինձնից բարև, չարդանք խորին.
 Յիշեցրէք, որ խօսք է տրւել
 Մեզ մօտ հիւր դալ, բայց չի եկել»:
 Հիւրերն երան, նանպայ ընկան.
 Իսկ այս անգամ Գիուլօն իշխան
 Ապարանքից դուրս չգնաց,
 Այլ ամուսնու մօտը մնաց:
 Քամին ուրախ աղմկվում է,
 Նաւակն ուրախ ըշտապում է.
 Բուլեան կղզու մօտով գնում,
 Նա Սալթանի հողն է դիմում:
 Երևում է անա այն աեղ
 Ծանօթ երկիրն այն հրաշագեղ:
 Հիւրերն անա ծովափ եկան.
 Տուն հրաւիրեց նորանց արքան:
 Տեսան նորանք մեծ արքային
 Արքունիքում բազմած դահին:
 Չուխակի հետ խոհարարը
 Ու Բարարիխ խոովարարը

Торговали мы не даромъ
 Неуказаннымъ товаромъ;
 А лежитъ намъ путь далекъ:
 Во-свояси, на востокъ,
 Мимо острова Буяна,
 Въ царство славнаго Салтана“.
 Князь имъ вымолвилъ тогда:
 „Добрый путь вамъ, господа,
 По морю, по окіяну,
 Къ славному царю Салтану;
 Да напомниме ему,
 Государю своему:
 Къ намъ онъ въ гости обѣщался,
 А доселѣ не собрался.
 Шлю ему я свой поклонъ“.
 Гости въ путь, а князь Гвидонъ
 Дома на сей разъ остался
 И съ женою не разстался.
 Вѣтеръ весело шумить,
 Судно весело бѣжитъ
 Мимо острова Буяна
 Къ царству славнаго Салтана,
 И знакомая страна
 Вотъ ужъ издали видна.
 Вотъ на берегъ вышли гости;
 Царь Салтанъ зоветъ ихъ въ гости.
 Гости видятъ: во дворцѣ
 Царь сидитъ въ своемъ вѣнцѣ,
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,
 Около царя сидятъ,

Նստած էին արքայի քով,
 Երեք հողով, բայց չորս աչքով:
 Սալթան արքան նստացնում է
 Իր հիւրերին ու հարցնում է.
 «Ո՞ր տեղ էիք, ծան եկաք շնտ.
 Ծովից այն կողմ լսւ է թէ վատ.
 Ի՞նչ տեսակ են այն տեղ ապրում
 Ու ի՞նչ հրաշք կայ աշխարհում»:
 Հիւրերն էլ, թէ շատ շրջեցինք.
 Արար աշխարհ պտրտեցինք.
 Ծովից այն կողմ վատ չեն ապրում:
 Այ ինչ հրաշք կայ աշխարհում—
 Ծովում կզգի կայ փառաւոր
 Կզգու վերայ քաղաք մի նոր
 Ոսկէգմբէթ տանարներով,
 Պարաններով, այգիներով:
 Ապարանքի առաջ կայ մի
 Մշտադար մեծ եղևնի,
 Եղևնու տակ ընկնող տուն,
 Միջին ըսկիւռ մի ձեռնասուն:
 Ըսկիւռը միշտ խաղ է ասում
 Ու անդադար ընկոյզ կրծում.
 Ընկոյզներն էլ չեն հասարակ,
 Ինչպէս որ են առհասարակ,
 Այլ գուտ ոսկէ կնէպներով
 Ու գմբուխտէ միջուկներով:
 Ըսկիւռին միշտ արթուն նայում,
 Պահպանում են ու ծառայում:
 Այնտեղ կայ մի ուրիշ գարձաք,
 Չտեսնուած ուրիշ հիացք—
 Ծովը լուզվում, ալեկոծվում,

Четырмя всѣ три глядятъ.
 Царь Салтанъ гостей сажаетъ
 За свой столъ и вопрошаетъ:
 „Ой вы, гости-господа,
 Долго ль вѣздили? Куда?
 Ладно ль за моремъ, иль худо,
 И какое въ свѣтѣ чудо?“
 Корабельщики въ отвѣтъ:
 „Мы объѣхали весь свѣтъ;
 За моремъ житье не худо,
 Въ свѣтѣ жъ вотъ какое чудо:
 Островъ на морѣ лежитъ,
 Градъ на островѣ стоитъ,
 Съ златоглавыми церквами,
 Съ теремами и садами;
 Ель растетъ передъ дворцомъ.
 А подъ ней хрустальный домъ;
 Бѣлка въ немъ живетъ ручная,
 Да чудесница какая!
 Бѣлка пѣсенки поетъ,
 Да орѣшки все грызетъ;
 А орѣшки не простые,—
 Скорлупы-то золотыя,
 Ядра—чистый изумрудъ;
 Бѣлку холятъ, берегутъ.
 Тамъ еще другое диво:
 Море вздуется бурливо,
 Закипитъ, подыметъ вой,
 Хлынетъ на берегъ пустой,
 Расплеснетъ въ скоромъ бѣгѣ,
 И очутятся на брегѣ,

Աղմկիւմ է ու փոթորկիւմ.
 Ալիքների ուժգին թափը
 Դուրս է բերում զէպի ափը
 Երեսներեք զիւցաղուններ,
 Փայլուն թելով քաշ հսկաներ՝
 Երիտասարդ, սիրունատես,
 Հասակները մէկ-մէկու պէս.
 Նորանց հետ է դայեակը ծեր՝
 Ծովարարը ներմահաներ.
 Չկայ այնպէս էլ աւելի
 Պահակախումբ քաշ, յուսալի:
 Իսկ իշխանը մի կին ունի,
 Որ աշխարհում հասար չունի,
 Որ էլ չուտես, էլ չսմես—
 Նստես, նորան մտիկ անես.
 Օրուայ լոյսն է նսեմացնում,
 Գիշերն աշխարհ լուսաւորում,
 Աստղ փառփում լայն նակատին,
 Լուսնեակ շողում ծամի տակին:
 Կղզու Գուխոն իշխանը մեծ
 Քեզ շատ ու շատ բարեւ արեց.
 Նեղացել է—խօսք ես արւել,
 Որ հիւր զընաս, չես զընացել:
 Էլ Սալթանը չհամբերեց
 Ու նաւատորմ շուտ պատուիրեց:
 Զուգնակի հետ խոհարարը
 Ու Բարարիս խռովարարը
 Էլ չզիտեն՝ թէ ի՞նչ անեն,
 Որ արքային փոշմանացնեն:
 Սալթան նորանց ուշ չի դարձնում,
 Սաստում է ու խրրոխտ ասում.

Въ чешуѣ, какъ жаръ горя,
 Тридцать три богатыря,
 Всѣ—красавцы удалые,
 Великаны молодые,
 Всѣ равны, какъ на подборъ,—
 Съ ними дядька Черноморъ.
 И той стражи нѣтъ надежнѣй,
 Ни храбрѣе, ни прилежнѣй.
 А у князя женка есть,
 Что не можно глазъ отвести:
 Днемъ свѣтъ Божій затмеваетъ,
 Ночью землю освѣщаетъ;
 Мѣсяцъ подъ косою блеститъ,
 А во лбу звѣзда горитъ.
 Князь Гвидонъ тотъ городъ правитъ,
 Всякъ его усердно славитъ;
 Онъ прислалъ тебѣ поклонъ,
 Да тебѣ пеняетъ онъ:
 Къ намъ-де въ гости обѣщался,
 А доселѣ не собрался.

Тутъ ужъ царь не утерпѣлъ,
 Снарядить онъ флотъ велѣлъ.
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,
 Не хотятъ царя пустить
 Чудный островъ навѣстить.
 Но Салтанъ имъ не внимаетъ
 И какъ разъ ихъ унимаетъ:
 “Что я? царь или дитя?”
 Говоритъ онъ не шутя.
 “Нынче жъ ѣду!”—Тутъ онъ топнулъ,

«Ես ի՞նչ եմ որ... մի երեխայ,
 Թէ ինքնիշխան ազատ արքայ,
 Զբանգգնէք վրեճել ինձ հետ,
 Գրնում եմ հէնց այսօրեւեթ».
 Ոտքը դարկեց նա չատակին
 Ու դուրս գրնաց խիստ զայրազին:
 Պատուհանից իշխան Գուխզօն
 Լուռ նայում է դէպ' հորիզոն:
 Ծովն անդորր է, չի աղմկում,
 Մեղձ շարժվում է, թեթե ծփում:
 Հեռուում կապոյտ ծովերեսին
 Ահա նաւեր երեւացին:
 Նաւատորմը լող է տալիս,
 Սպիթան արքան հիւր էր գալիս:
 Իշխան Գուխզօն ուրախացաւ,
 Տեղից թռաւ ու ծայն տրւաւ.
 «Ե՛կ, հարազատ անդին մայրի՛կ,
 Ե՛կ, ամուսինս էլ, սիրունի՛կ.
 Շուտով ելէք, նայէք այն կողմ—
 Հիւր է գալիս հայրիկն այս կողմ...»
 Իշխան Գուխզօն դիտակն առնում,
 Աչքերին է խկոյն դնում.
 Թագաւորն էլ նաւում կանգնել՝
 Իր դիտակն է կղզուն ուղղել:
 Զուլհակի հետ խոհարարը
 Ու Բարարիխ խոովարարը՝
 Արքայի հետ կղզուն նայում,
 Զարմանում են ու հիանում:
 Թնդանօթներն որոտացին
 Ու դանդերը զօղանչեցին.

902. Вышелъ вонъ и дверью хлопнулъ.

Подъ окномъ Гвидонъ сидитъ,
 Молча на море глядитъ;
 Не шумитъ оно, не хлещетъ,
 Лишь едва-едва трепещетъ,
 И въ лазоревой дали
 Показались корабли:
 По равнинамъ окіяна
 Ёдетъ флотъ царя Салтана.
 Князь Гвидонъ тогда вскочилъ,
 Громогласно возопилъ:
 «Матушка моя родная!
 Ты, княгиня молодая!
 Посмотрите вы туда:
 Ёдетъ батюшка сюда...»
 Флотъ ужъ къ острову подходитъ.
 Князь Гвидонъ трубу наводитъ:
 Царь на палубѣ стоитъ,
 И въ трубу на нихъ глядитъ;
 Съ нимъ ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой;
 Удивляются онѣ
 Незнакомой сторонѣ.
 Разомъ пушки запалили,
 Въ колокольняхъ зазвонили;

Գուրգոսն ծովի ափն է դնում,
 Թագաւորին դիմաւորում.
 Նա շուհիակին, խոհարարին
 Ու Բարարիս խռովարարին
 Սալթանի հետ տանում է սուն,
 Չհանելով ոչ մի ծպտուն:
 Եւ սպառաի դռների ձօռ
 Արքան տեսաւ անվեհերոտ
 Երեսներեք դիւցազուններ,
 Փայլուն դրահով փահլիւաններ,
 Երիտասարդ, սիրունատես,
 Հասակները մէկ-մէկու պէս.
 Նորանց հետ էր դայեակը ծէր՝
 Սևարարը ներմակահեր:
 Իսկ լայն բակում նա տեսաւ մի
 Մշտադարձ մեծ եղևնի,
 Տակին ըսկիւռ, որը երզում,
 Ոսկէ ընկոյզ էր կրծոտում,
 Միջից հանում դմբուխտները
 Ու լքցրնում տոպրակները.
 Ոսկէ կեղև էր թափթփուէլ
 Ու լայնարձակ բակում ջրուէր:
 Հիւրերն ըշտապ մէկ էլ նայում
 Ու, Տէր Աստուած, ինչ են տեսնում—
 Մի հրաշալի իշխանուհի,
 Հիւրի-փերի զեղեցկուհի.
 Ասող էր փառվում լայն նակատին,
 Լուսնեակ շողում ծամի տակին.
 Ընթանում էր վեհ ու հանդարտ

Къ морю самъ идетъ Гвидонъ;
 Тамъ царя встрѣчаетъ онъ
 Съ поварихой и ткачихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой;
 Въ городъ онъ повелъ царя,
 Ничего не говоря.

Всѣ теперъ идутъ въ палаты.
 У воротъ блистаютъ латы,
 И стоятъ въ глазахъ царя
 Тридцать три богатыря,
 Всѣ—красавцы молодые,
 Великаны удалые,
 Всѣ равны, какъ на подборъ,
 Съ ними дядька Черноморъ.
 Царь вступилъ на дворъ широкий:
 Тамъ подъ елкою высокой
 Бѣлка пѣсенку поетъ,
 Золотой орѣхъ грызетъ,
 Изумрудъ вынимаетъ
 И въ мѣшочекъ опускаетъ;
 И засѣянь дворъ большой
 Золотою скорлупой.
 Гости далѣ—торопливо
 Смотрятъ—что жъ? Княгиня-диво;
 Подъ косою луна блеститъ,
 А во лбу звѣзда горитъ;
 А сама-то величава,
 Выступаетъ, будто пава,
 И свекровь свою ведетъ.
 Царь глядитъ—и узнаетъ...

Միրամարդի նրման՝ հպարտ,
 Հետք բերում իր բսկետոջ.
 Ճանաչում է արքան կնոջ...
 «Այս ի՞նչ բան է, ի՞նչ եմ տեսնում»,
 Արցունքն աչքին բացականչում
 Ու զրկում է նա թագուհուն,
 Ջահել հարսին ու իր որդուն...
 Ամէնքն ապա սեղան նստան,
 Սկրսեցին խինդ ու խրախնան.
 Ջուխակի հետ խոհարարը
 Ու Բաբարիխ խռովարարը
 Փախան, քունջ ու պուճաղ մտան,
 Մինչ հազիւհազ իրանց գտան:
 Եւ նորանցից ամէն մէկը
 Խոստովանեց արած մեղքը,
 Ամենայն բան պատմեց մէկ-մէկ,
 Լացեց դառն և յուսաբեկ:
 Բայց այդ ուրախ օրուայ համար՝
 Սալթան արքան գտաւ յարմար՝
 Երեքին էլ խապառ ներել
 Ու զէպի տուն հանապարհել:
 Անցաւ օրը—թագաւորին
 Խմած տարան ու քրնացրին:
 Ես էլ այն աեղ շատ խմեցի,
 Բայց բեխերրս լոկ թրջեցի:
 Թարգմ. Յարութիւն Թումանեանի:

ԾԱՆ. ԿԱԶՄՈՂԻ—Ընթերցողին յայտնի պէտք է լինի, որ
 պ. Յար. Թումանեանը յատուկ ուղղագրութիւն ունի,
 որին նա ի հարկէ անկոտոր հետեւել է նաև այս թարգմանու-
 թեան ձեռագրի մէջ, բայց տպագրութեան ժամանակ այս տեղ
 այն ձևը փոփոխութեան ենթարկուեցաւ, միայն դասազրքի ուղղա-
 գրական միակերպութիւնը պահպանելու համար:

Въ немъ взыграло ретивое!
 “Что я вижу? Что такое?
 Какъ!..” и духъ въ немъ занялся...
 Царь слезами залился,
 Обнимаетъ онъ царицу
 И сынка, и молодицу;
 И садятся всѣ за столъ,
 И веселый пиръ пошелъ.
 А ткачиха съ поварихой,
 Съ сватьей бабой Бабарихой,
 Разбѣжались по угламъ;
 Ихъ нашли насилу тамъ.
 Тутъ во всемъ онѣ признались,
 Повинились, разрыдались...
 Царь для радости такой
 Отпустилъ всѣхъ трехъ домой.
 День прошелъ—царя Салтана
 Уложили спать въ полпьяна.
 Я тамъ былъ: медь, пиво пилъ—
 996 И усы лишь обмочилъ.

Пушкинъ.

Поправка: Въ нѣкоторыхъ экземплярахъ на 41-ой
 страницѣ нижн. 6-ая строка перепутана; слѣдуетъ
 читать:

Въ тѣ поры война была.

ՈՍԿԻ ՁԿՆԻԿ

Մի ծերուկ ձկնորս և իր պառաւ կին
Բընակում էին մեծ ծովի ափին.

Ծերը գնում էր ձուկ բռնում ծովից,
Պառաւն էլ տանը թել մանում բրդից:
Այսպէս միասին՝ մի հին գետնատան,
Ճիշտ երսուկներէք տարի ապրեցան:

Ահա մէկ օր էլ ծերը դնաց ծով,
Որ ձուկը որսայ իր մաշուած ցանցով.
Նա ուրախ-ուրախ ցանցը ծով ձգեց,
Ցանցն այս անգամ միայն տիղմ հանեց.
Երկրորդ անգամը ցանցը ձգեց ծով,
Ցանցը դուրս եկաւ ծովային խոտով.
Իսկ երրորդ անգամ որ ցանցը ձգեց,
Ո՞վ կարէ ասել, թէ ինչ դուրս հանեց.
Նա բերաւ իր հետ մի ոսկի ձկնիկ՝
Չկանց արքայի դուստրը գեղեցիկ.
Ծերի ցանցն ընկաւ, իբրև խեղճ գերի,
Ոսկի աղջիկը ձուկ-թագաւորի:

Խեղճ ոսկի ձկնիկ. ինչպէս է խնդրում,
Մարդկային լեզուով ծերին աղաչում.
«Թող ինձ, թող ծերուկ, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կը վճարեմ թանկագին փրկանք,
Ինչ սիրտդ ուզի, ինչ որ կամենաս»:

Վախեցաւ ծերը. մնաց զարմացած:
Նա այնքան տարի ձկնորս էր եղած,
Բայց ձկան մասին երբէք չէր լսել,
Թէ նա մարդու պէս կարող է խօսել:
«Գնա, Տէր ընդ քեզ, ասաց ծերունին,

Сказка о рыбаке и рыбке

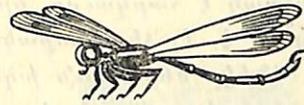
Жилъ старикъ со своею старухой
У самаго синяго моря;
Они жили въ ветхой землянкѣ
Ровно тридцать лѣтъ и три года.
Старикъ ловилъ неводомъ рыбу,
Старуха пряла свою пряжу.
Разъ онъ въ море закинулъ неводъ:
Пришелъ неводъ съ одною тиной;
Онъ въ другой разъ закинулъ неводъ:
Пришелъ неводъ съ травой морскою;
Въ третій разъ закинулъ онъ неводъ:
Пришелъ неводъ съ золотою рыбкой,
Съ непростою рыбкой, золотою.
Какъ взмолился золотая рыбка,
Голосомъ молвить челоуѣчимъ:
„Отпусти ты, старче, меня въ море,
Дорогой за себя дамъ откупъ:
Откуплюсь, чѣмъ только пожелаешь“.
Удивился старикъ, испугался:
Онъ рыбачилъ тридцать лѣтъ и три года,
И не слыхивалъ, чтобъ рыба говорила.
Отпустилъ онъ рыбку золотую
И сказалъ ей ласковое слово:
“Богъ съ тобою, золотая рыбка!
Твоего мнѣ откупа не надо;
Ступай себѣ въ синее море,
Гуляй тамъ себѣ на просторѣ.”

Ինչ չէ հարկաւոր փրկանք թանկագին.
Գնն քեզ համար դու ծիրանի ծով,
Ու այն տեղ ապրիր ազատ, ապահով»:

Այս դէպքից յետոյ ծերը տուն դարձաւ,
Պատմեց պառաւին՝ թէ ինչ բան տեսաւ.
«Այսօր ես ծովից, գիտես ինչ, ա կնիկ,
Բռնեցի յանկարծ մի ոսկի ձկնիկ.
Ոսկի եմ ասում և ոչ քու գիտցած,
Այսպիսի հրաշք ոչով չի տեսած:
Նա խօսել գիտէր ուղիղ մեր լեզուով,
Աղաչանք ատաւ, որ յետ ձգեմ ծով.
«Թող, ասաց, խնդրեմ, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կը վճարեմ թանկագին փրկանք»:
Բայց ես ոչ մի բան չպահանջեցի.
Ոչինչ չեմ ուզում, գնն, ասացի,
Գնն քեզ համար դու ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»...

Պառաւը երբ որ այս բանը լսեց,
Խեղճ ալևորին շատ յանդիմանեց,
Թէ ինչու ձկնից փրկանք չի ուզել,
Ու այնպէս ձրի յետ ծովն է ձգել:
«Այ յիմար անմիտ, հայհոյեց ծերին,
Գոնէ կասէիր դու ոսկի ձրկին՝
Մի նոր տաշտակ տուր տանեմ իմ կնկան,
Մերը կոտորած է, էլ չէ պէտքական»...

Դարձաւ ծերունին ծովի ափ գնաց
(Տեսաւ նա ծովը մեղմիկ ծածանուած):
Ըսկեց կանչել ոսկի ձկնիկին:
Չուկը լողանալով մօտեցաւ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց:
Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմանձ լինիս, թագունի-ձկնիկ,
Ինձ նախատում է իմ պառաւ կնիկ,
Հանգիստ չի թողում խեղճ ալևորիս,
Վրբաս մըթմըրթում, ուշուց է տալիս.

Воротился старикъ ко старухѣ,
Разказалъ ей великое чудо:
„Я сегодня поймалъ-было рыбку,
Золотую рыбку, не простую;
По-нашему говорила рыбка, ”
Домой, въ море синее просилась,
Дорогою цѣною откупалась:
Откупалась, чѣмъ только пожелаю.
Не посмѣлъ я взять съ нея выкупъ;
Такъ пустилъ ее въ синее море“.
Старика старуха забранила:
— „Дурачина ты, простофиля!
Не умѣлъ ты взять выкупа съ рыбки!
Хоть бы взялъ ты съ нея корыто:
Наше-то совсѣмъ расколосъ“.—
Вотъ, пошелъ онъ къ синему морю;
Видить: море слегка разыгралось.
Сталъ онъ кликать золотую рыбку;
Приплыла къ нему рыбка и спросила:
„Чего тебѣ надобно, старче?“
Ей съ поклономъ старикъ отвѣчаетъ:
— Смилуйся, государыня рыбка!
Разбранила меня моя старуха,
Не даетъ мнѣ старику покою:
Надобно ей новое корыто:
Наше-то совсѣмъ расколосъ.—
Отвѣчаетъ золотая рыбка:
„Не печалься, ступай себѣ съ Богомъ!
Будетъ вамъ новое корыто“.

Մի նոր տաշտակ է հարկաւոր իբան,
 Մերը կոտորած է, էլ չէ պէտքական»...
 Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
 «Գնան, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
 Թող քու պառաւը շատ չնեղանայ,
 Այսօր նա մի նոր տաշտակ կունենայ»...

Յետ դարձաւ ծերը դէպի իւր սնակ,
 Տեսաւ կնիկայ մօտ մի սիրուն տաշտակ:
 Բայց կինը գոհ չէր. նա այս անգամ էլ
 Ըսկսեց ծերին սաստիկ նախատել.
 «Գնացիր, անխելք, տաշտակ ուղեցիր.
 Ի՞նչ շահ դորանից: Էլի յետ դարձիր
 Ոսկի ձկան մօտ, այ դու անասուն.
 Գլուխ տուր նորան և ուզիր մէկ տուն»...

Ծերունին դարձաւ ծովի ափ գնաց
 (Այս անգամ տեսաւ ծովը պղտորեւած).
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին,
 Ձուկը լողալով մօտեցաւ ծերին.
 «Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց:
 Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
 «Ողորմած լինիս, թագուհի-ձկնիկ.
 Ինձ շատ նախատեց իմ պառաւ կնիկ,
 Խեղճ արևորիս հանգիստ չի թողնում,
 Հիմա էլ կատղել՝ մէկ տուն է ուզում»...

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
 «Գնան, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
 Թող լինի այնպէս՝ ինչպէս կամենաք,
 Ի ուր ձեր ցանկացած տունն էլ կունենաք»...

Ծերը ետ դարձաւ կրկին դէպի տուն՝
 էլ նա չգտաւ իր հին գեանատուն.
 Մի նոր տուն տեսաւ լուսամուտներով,
 Կտուրից հանած ձխահաններով,
 Պատ ու վառարան մաքուր սրւաղած,
 Կրով ու կաւձով լաւ սպիտակացրած.
 Վարպետի տաշած, կաղնի տախտակից,

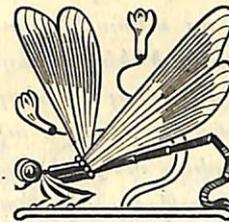

Воротился старикъ ко старухѣ:
 У старухи новое корыто.
 Еще пуще старуха бранится:
 —Дурачина ты, простофиля!
 Выпросилъ, дурачина, корыто!
 Въ корытѣ много-ли корысти?
 Воротись, дурачина, ты къ рыбкѣ,
 Поклонись ей, выпроси ужъ избу.—
 Вотъ, пошелъ онъ къ синему морю:
 Помутилось синее море.
 Сталъ онъ кликать золотую рыбку:
 Приплыла къ нему рыбка, спросила:
 „Чего тебѣ надобно, старче?“
 Ей старикъ съ поклономъ отвѣчаетъ:
 —Смилуйся, государыня рыбка!
 Еще пуще старуха бранится,
 Не даетъ старику мнѣ покою:
 Избу просить сварливая баба.—
 Отвѣчаетъ золотая рыбка:
 „Не печалься, ступай себѣ съ Богомъ!
 Такъ и быть: изба вамъ ужъ будетъ“
 Пошелъ онъ ко своей землянкѣ,
 А землянки нѣтъ ужъ и слѣда:
 Передъ нимъ изба со свѣтелкой,
 Съ кирпичною, бѣленою трубою,
 Съ дубовыми, тесовыми воротами.
 Старуха сидитъ подъ окошкомъ,
 На чемъ свѣтъ стоитъ, мужа ругаетъ:
 —Дурачина ты, прямой простофиля!

Մեծ դուռն էր կախած լայն բակի կողմից:
 Պատուհանի տակ կինն ուռած նստել՝
 Իր շարութիւնիցն ուզում է տրաքել.
 Ի՛նչ անէ՞ծք ասես աշխարհքիս տակին՝
 Բոլորն էլ թափեց խեղճ մարդի գլխին:
 Վերջը՝ երբ փոքր ինչ բարկութիւնն իջաւ,
 Մոռթը կախած՝ ծերունուն դարձաւ.
 «Անշնորհք ծերուկ, տնակ ուղեցիր,
 Երկի քու մէջ մեծ բան կարծեցիր,
 Յետ դարձիր, անխելք, յետ դարձիր գնա,
 Ոսկի ձկնիկին իմ կողմից ասա,
 Որ էլ չեմ ուզում մնալ գեղջուկ կին,
 Ուզում եմ լինել գերագնիւ տիկին»...

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց
 (Այս անգամ տեսաւ ծովը վրդոված):
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին...
 Չուկը լողալով՝ մտաեցաւ ծերին.
 «Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց:
 Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
 «Ողորմած լինիս, թագուհի-ձկնիկ.
 Հանգիստ չի տալիս ինձ իմ չար կնիկ,
 Էլ չի կամենում մնալ գեղջուկ կին,
 Ուզում է լինել գերագնիւ տիկին.
 Չգիտեմ գլուխն ի՞նչ քամի մտաւ,
 Որ գեղջկութիւնից յանկարծ ձանձրացաւ»...
 Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
 «Գնա, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
 Թող քու պառաւը հէնց այսօրուանից
 Ազատ համարուի իւր գեղջկութիւնից»...
 Հետ դարձաւ ծերը, և ի՛նչ է տեսնում
 (Կարծեց ցնորք է աչքին երևում).
 Մի տուն հոյակապ. վերնասրահում
 Պառաւն է կանգնած, ինչպէս նոր խանում.
 Հագին սամուրէ բաճկոնակ սիրուն,
 Կլիխն դիպակէ չարդաթ գոյնզգոյն,

Выпросилъ, простофиля, избу!
 Воротись, поклонися рыбкѣ:
 Не хочу быть черной крестьянкой,
 Хочу быть столбовою дворянкой.—

Пошелъ старикъ къ синему морю:
 Непокойно синнее море.
 Сталъ онъ кликать золотую рыбку;
 Приплыла къ нему рыбка, спросила:
 „Чего тебѣ надобно, старче?“
 Ей съ поклономъ старикъ отвѣчаетъ:
 „Смилуйся, государыня рыбка!
 Пуще прежняго старуха вздурилась,
 Не даетъ старику мнѣ покою:
 Ужъ не хочетъ быть она крестьянкой,
 Хочетъ быть столбовою дворянкой“.
 Отвѣчаетъ золотая рыбка:
 „Не печалься, ступай себѣ съ Богомъ“.
 Воротился старикъ къ старухѣ;
 Что жъ онъ видитъ? Высокій теремъ;
 На крылцѣ стоитъ его старуха
 Въ дорогой собольей душегрѣйкѣ,
 Парчевая на маковкѣ кичка,
 Жемчуги окружили шею;
 На рукахъ золотые перстни,
 На ногахъ красные сапожки.
 Передъ нею усердные слуги;

Վիզը զարդարած մարգարիտներով,
Մատերին մատնիք անգին քարերով,
Մաշիկներն ինչպէս կաս-կարմիր որդան,
Միւս հագուստներն էլ մեռաքս պատուական:
Ծառաներ ունի մի քանի տանեակ,
Բողոքն էլ իրան հլու-հպատակ:

Մարդին որ տեսաւ՝ պառաւը կատղեց.
Խեղճ ծառաներին ձեռնէ սկսեց
(Երևի ուղեց ցոյց տալ իր մարդին,
Որ ինքն այժմ է գերազնիւ տիկին).
Հայհոյանք թափեց ամէնքի վըրայ,
Տեղի անտեղի քօթքեց անխնայ.
Մէկի մազերից բռնեց քաշքշեց,
Միւսին էլ մի լաւ ապտակներ դարկեց:

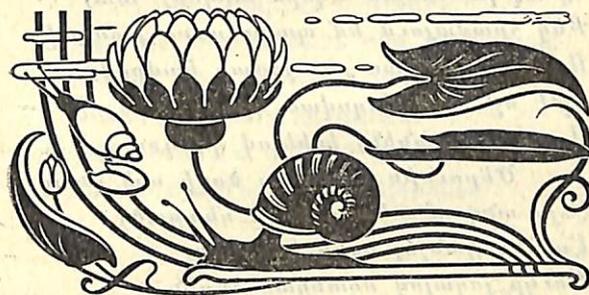
Ծերը մօտեցաւ դող-դող քայլերով՝
Ասաց պառաւին՝ խոր դուխ տալով
«Բարով գերազնիւ խանուճ-խաթունիս,
Հիմա խօս գո՛հ ես, հանգիստ կը լինիս»...

Պառաւ տիկինը այնպէս ծղաւեց,
Որ խեղճ ձերուճու լեզին պատասեց.
Նորան հրամայեց, որ իսկոյն գնայ
Գոմն ալէ, քերէ, ու այնտեղ մնայ:

Մէկ-երկու շաբաթ հաղիւ անցկացաւ,
Պառաւ խանուճը նորից կատղեցաւ.
«Շուտ կանես կերթաս, ասում է մարդին,
Ու իմ կողմանէ կասես ձինիկին,
Որ էլ չեմ ուզում, տիկնութիւն անել,
Ուզում եմ անկախ թագուհի լինել»...

Այս խօսքի վըրայ ձերուճին սոսկաց,
Եւ աղաչելով պառաւին ասաց.
«Գժուէ՛ր ես, ա՛ն կնիկ, ես չեմ հասկանում,
Արդեօք դու գիտե՞ս ինչ ես ցանկանում.
Մէկ նայիր վըրայ, շէնք ու շնորհքիդ,
Լըրըբբան լեզուիդ, ծուռուճու քայլքիդ.
Ախր ի՞նչ ունիս թագուճու վայել,

Она бьетъ ихъ, за чупрунъ таскаетъ.
Говоритъ старикъ своей старухѣ:
„Здравствуй, барыня-сударыня дворянка!
Чай, теперь твоя душенька довольна?“
На него прикрикнула старуха,
На конюшню служить его послала.

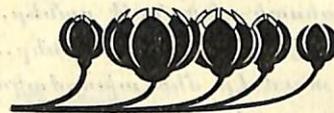
Вотъ, недѣля-другая проходитъ,
Еще пуще старуха вздурилась;
Опять къ рыбка́ старика посылаетъ.
„Воротись, поклонися рыбка́:
Не хочу быть столбовою дворянкой,
А хочу быть вольною царицей“.
Испугался старикъ, взмолился:
—Что ты, баба, бѣлены объѣлась?
Ни ступить, ни молвить не умѣешь—
Насмѣшишь ты цѣлое царство.—
Осердилася пуще старуха,
По щекѣ ударила мужа.
„Какъ ты смѣешь, мужикъ спорить со мною“

Որ, խելքիդ այդպէս քամի է փչել.
Արի լիր ինձ, մի անիլ այդպէս,
Ամբողջ աշխարհին կը ծիծաղեցնես»...

Էլ չհամբերեց պառաւ տատը,
Որ վերջացներ մարդն իր խրատը,
Նա այնպէս գոռաց, այնպէս որոտաց,
Որ ամբողջ տունը հիմնովին թնդաց.
«Ի՞նչպէս թէ այդպէս, յանդուգն ըստահակ»,
Գոչեց ու զարկեց մի ուժգին ապտակ,
«Համարձակվի՞մ ես, գոնե՞իկ անգէտ,
Վիճել ինձ նման ազնիւ տիկնոջ հետ,
Քեզ հրամայում եմ պատուաւոր խօսքով,
Որ իսկոյն գնաս քու յօժար կամքով,
Եթէ ոչ՝ ահա ժողոված կշտիդ,
Սորա կը տեսնեն, խփելով վզիդ»:
Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց
(Այս անգամ տեսաւ ծովը սևացած)
Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին,
Չուկը լողալով մօտեցաւ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց:
Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, թագուհի-ձկնիկ,
Էլի է կուում իմ պառաւ կնիկ.
Ներիր ինձ, խնդրեմ, ես ամաչում եմ,
Որ չար պառաւիս նոր ուզածն ասեմ.
Բայց ո՞ր ջուրն ընկնիմ, հանգիստ չի թողում,
Կրակն է գցել այրում խորովում:
Գնան, ասում է՝—ախ, նզովեալ կին—
Շուտ գնա, ասան, ոսկի ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
Ուզում եմ անկախ թագուհի լինել»...
Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնան, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
Թող քու պառաւի ուզածը լինի,
Թող գնայ դառնայ անկախ թագուհի»:

Со мною, дворянкой столбовою?
Ступай къ морю, говорятъ тебѣ честию.
Не пойдешь, поведутъ по неволѣ».

Старичекъ отправился къ морю:
Почернѣло синее море.
Сталъ онъ кликать золотую рыбку;
Приплыла къ нему рыбка, спросила:
„Чего тебѣ надобно, старче?“,
Ей съ поклономъ старикъ отвѣчаетъ:
—Смилуйся, государыня рыбка!
Опять моя старуха бунтуетъ:
Ужъ не хочетъ быть она дворянкой;
Хочетъ быть вольною царицей.—
Отвѣчаетъ золотая рыбка:
„Не печалься, ступай себѣ съ Богомъ!
Добро! будетъ старуха царицей!».

Ո՞վ կարէ պատմել, թէ ծերն ինչ տեսաւ,
 Երբ ձկան մօտից տուն վերադարձաւ.
 Էլ ի՞նչ տուն, ի՞նչ բան, դու արքայական
 Ապարանք ասա, կամ հսկայական
 Մեծ-մեծ պալատներ շարիշար կանգնած՝
 Բարձր բուրգերով չորս կողմը պատած.
 Շքեղ դահլիճներ, անթիւ սենեակներ.
 Մարդ կը շշլըլուէր, եթէ մէջն ընկնէր:
 Ծերը բարձրացաւ մարմար սանդուխքով,
 Մի դահլիճ մտաւ խիստ պատկառանքով:
 Առջևը բացուեց մի նոր տեսարան,
 Երբ այնտեղ գտաւ իր պառաւ կնկան.
 Նա հիմա անկախ թագուհի դառած՝
 Առօք ու փառօք ճաշի է նստած:
 Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէկեր,
 Ոտի են կանգնած որպէս ծառաներ,
 Թագուհու համար գինի են ածում
 Եւ անուղողով աչք-ունքին նայում:
 Շեմքում կանգնել են անեղ զինուորներ,
 Ուսերին բռնած կացնաձև սրեր:
 Մէնակ պառաւն էր սեղանին բազմել,
 Ո՞վ կը յանդգնէր նորա հետ նստել:
 Բայց կերակուրներն այնքան շատ էին,
 Որ հարիւր հոգի կը կշտացնէին.
 Եւ քանի տեսակ անձանօթ բաներ,
 Ի՞նչ անուշեղէն, ի՞նչ տապականեր...
 Պատաւն ուտում էր մեծ ախորժակով,
 Ու գինին դարդըկում լիքը բաժակով,
 Վերջն էլ մեղրահաց կերաւ բաւական,
 Որ քաղցրացնէ իր գուշիկ *) բերան:
 Ծերն այս տեսնելով մնաց շփոթուած,
 Ընկաւ պառաւի ոտքերն ու ասաց.
 «Բարձր քեզ, բարձր, անեղ թագուհի,
 Քո մեծութիւնը յաւիտեան լինի»:
 Այս խօսքերից յետոյ կամաց շըշնջեց
 Ու փափսալով պառաւին հարցրեց.

Старичекъ къ старухѣ воротился,
 Что жъ? Предъ нимъ царскія палаты;
 Въ палатахъ видитъ свою старуху:
 За столомъ сидитъ она царицей,
 Служатъ ей бояре да дворяне,
 Наливаютъ ей заморскія вина,
 Заѣдаетъ она пряникомъ печатнымъ;
 Вкругъ стоитъ ея грозная стража,
 На плечахъ топорики держатъ.
 Какъ увидѣлъ старикъ—испугался;
 Въ ноги онъ старухѣ поклонился,
 Молвилъ: „Здравствуй грозная царица!
 Ну, теперъ твоя душенька довольна?“
 На него старуха не взглянула,
 Лишь съ очей прогнать его велѣла.
 Подбѣжали бояре и дворяне,
 Старика въ зашеи затолкали;
 А въ дверяхъ-то стража подбѣжала,
 Топорами чуть не изрубила;
 А народъ-то надъ нимъ насмѣялся:
 „Подѣломъ тебѣ, старый невѣжа!
 Впредъ тебѣ, невѣжа, наука;
 Не садися не въ свои сани!“

*) Պատաւածիւնից ծնօար դէպի բերան կետացած:

«Հիմայ որ բախտի վերին ծայրունն էս,
 Խօմ բաւականն էս, ա կնիկ, լ՞նչ կասես»...

Թագունի դառած պառաւն այս անգամ

Մարդի երեսին չնայեց անգամ.

Հրաման մոմոաց նա քթի տակին,

Որ դուրս վռնդեն մեր անկոչ հիւրին:

Հէնց որ լսուեցաւ թագունու հրաման,

Հնազանդ երևալ ամէնքն ուղեցան.

Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէկեր,

Ինչպէս որսորդի արնախում շներ,

Խփելով ձերի շընքակոթին՝

Շքեղ դահլիճից դուրս վռնդեցին.

Շեմքումը կանգնած պահապաններն էլ

Իրանց կացիներն էին պատրաստել,

Վրայ վազեցին ամէնքը մէկէն,

Ու քիչ մնաց որ՝ խեղճին խողխողեն:

Ինչպէս որ եղաւ; մի կերպ դուրս պրծաւ,

Դուրսն էլ ամբոխի ծաղրի՝ տակն ընկաւ,

Որ կարծես նրան լինէր սպասում,

Անձրևի տակին՝ ցեխոտ փողոցում.

—«Մյ թէ լաւ արին, ձերուկ դու անգէտ,

Ո՞ւմ հետ էս մեկնում անճոռնի ոտներդ,

Թող այդ քեզ համար լինի լաւ խրատ,

Որ էլ չցանես մանդր կտաւհատ»...

Այս դէպքից յետոյ շատ օրեր չանցան,

Պառաւի այծերն էլի մօտ եկան.

Ուղարկում է նա իր իշխաններին,

Որ գտնեն բերեն արտաքսած ձերին:

Եկաւ ձերունին: Պառաւն սկսեց.

«Դու պէտք է գնաս ձկան մօտ, ասեց.

Կերթաս խոր գլուխ կը տաս դու նորան

Ու իմ փափագը կը յայտնես իրան.

Կասես՝ չեմ ուզում մնալ թագունի,

Ուզում եմ լինել ծովի տիրունի.

Ուզում եմ Ովկեան ծովումը կենալ,

Ոսկի ձկնիկին ծառայ ունենալ,

« Вотъ, недѣля-другая проходить,—

Еще пуще старуха вздурилась:

Царедворцевъ за мужемъ посылаетъ.

Отыскали старика, привели къ ней.

Говорить старику старуха:

Воротись, поклонися рыбкѣ;

Не хочу быть вольною царицей,

Хочу быть владычицей морскою,

Чтобы жить мнѣ въ окіянѣ морѣ,

Чтобъ служила мнѣ рыбка золотая

И была бъ у меня на посылкахъ.»

Старикъ не осмѣлился перечить.

Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի,
Եւ ինչ ուզենամ, իսկոյն կատարի»...

Պատաւին լսեց ծերը լուռ ու մունջ
Առանց յայտնելու որ և է տրտունջ:

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց
(Այս անգամ ծովը խիստ էր փոթորկուած
Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով՝
Իրար են դարկվում անեղ գոռալով),

Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձկնիկին:

Չուկը լողալով մօտեցաւ ծերին.

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերձուկ», հարցրեց:

Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.

«Ողորմած լինիս, թագունի-ձկնիկ,

Իսպառ գօռել է իմ պառաւ կնիկ.

Ի՞նչ անեմ արդեօք այդ նզովեալին,

Մինչև ե՞րբ տանջուեմ քաւթառի ձեռին:

Էլ չի կամենում թագունի լինել,

Այլ տես անիծածն ինչ է միտք արել՝

Իշխել է ուզում բոլոր ջրերին

Ու իշխանունի դառնալ ծովային.

Ուզում է Ովկեան ծովումը կենալ,

Ոսկի ձկանըդ ծառայ ունենալ,

Որ իր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս,

Ու ինչ ուզենայ, շուտ կատարում տաս»,...

Ոսկի ձկնիկը լուռ ու մունջ լսեց,

Բայց էլ ծերունուն չպատասխանեց.

Ջրի երեսին շրմփաց պոչով

Ու անցաւ, գնաց դէպի խորին ծով...

Շատ մնաց ծերը և շատ նայեցաւ,

Բայց ոսկի ձկնիկն էլ չերևեցաւ:

Դարձաւ գլխակոր որ յայտնէ կնկան,

Թէ ի՞նչ փորձանքի մէջ գըցեց իրան...

Եւ գնաց, տեսաւ... (Բայց ի՞նչ տեսնի լաւ,

Որ արդար լինի և ոչ անիրաւ).

Հին խուղի շեմքում պառաւը նստած

Կոտրած տաշտակը առջին ընկած...

Ազատ թարգ. Ղ. Աղայեանցի.

Не дерзнул поперекъ слово молвить.

Вотъ идетъ онъ къ синему морю;

Видитъ: на морѣ черная буря—

Такъ и вздулись сердитыя волны,

Такъ и ходятъ, такъ воемъ и воютъ.

Сталь онъ кликать золотую рыбку.

Приплыла къ нему рыбка, спросила:

„Чего тебѣ надобно, старче?„

Ей старикъ съ поклономъ отвѣчаетъ:

— Смилуйся, государыня рыбка!

Что мнѣ дѣлать съ проклятою бабой?

Ужъ не хочетъ быть она царицей,

Хочетъ быть владычицей морскою,

Чтобы жить ей въ окіанѣ-морѣ,

Чтобы ты сама ей служила

И была бы у ней на посылкахъ.—

Ничего не сказала рыбка,

Лишь хвостомъ по водѣ плеснула

И ушла въ глубокое море.

Долго у моря ждалъ онъ отвѣта,

Не дождался, къ старухѣ воротился—

Глядь: опять передъ нимъ землянка,

На порогѣ сидитъ его старуха,

А передъ нею разбитое корыто.

Пушкинъ.

ՄՈՆԱԿ

Առիւծը ատենով Մոծակին ծուռ է նայեր.
 Մոծակը կանուրի անպատուութեան չհամբերէր.
 Միրտը սաստիկ կը նեղանայ,
 Ու Առիւծին դէմ պատերազմ կը բանայ:
 Մեր Մոծակը ինքն էր զինուոր և զօրավար,
 Ինքն էր նաև փողահար.
 Ուստի բըզզոց մի կը ձգէ իրեն համար անագին,
 Պատերազ մի ձայն կու տայ առանց վախի Առիւծին:
 Առիւծը կը ծիծաղի, իբր թէ կատակ կարծէր.
 Բայց մոծակին ըրածը ամենևին կատակ չէր.
 Մէկ մը Առիւծին ծոճրակին իջաւ,
 Մէկ մը ականջին՝ մէկ մ'աչքին նստաւ,
 Երաւ սըզզալով ուրիշ տեղ փնտռեց,
 Յարմար ժամանակ մը գտնել ուզեց,
 Սրացաւ նորէն իջաւ արծուի պէս,
 Խոթեց թունաւոր կնճիթը ուժիցին
 Առիւծին փափուկ ու լերկ գաւակին:
 Թօթլըտեցաւ Առիւծը, քշեց վարեց պոչովը,
 Մոծակն անվախ՝ մէկ քովէն երաւ անցաւ միւս քովը.
 Անկէց գնաց ճակտին մէջտեղն ու արիւնը կը ծծէր:
 Առիւծն աչքերն ու գլուխը խենթի պէս ման կը բերէր,
 Վզին բաշերն ալ անկած՝ սաստկապէս կը տատանէր.
 Բայց մեր քաջը իւր գործէն ամենևին չէր դադարէր.
 Մէկ մ'Առիւծին քթին ծակը կը մտնէր,
 Մէկ մ'անոր ականճները կը կճէր:
 Առիւծն ըսես՝ կը կատաղի,
 Կը մոնչէ սոսկալի,
 Կը կրճտին ակոսները,
 Գետին կը փորեն ճանկերը.
 Այն գոռոզին բարկութենէն
 Լերներ ձորերը դող կերնեն.
 Գազանները սարսափած՝ չեն գիտեր որ ծակը մտնեն.

Комаръ

Сухое къ комару явилъ презрѣнье левъ;
 Зло взяло комара: обиды не стерпѣвъ,
 Собрался, поднялся комаръ на льва войною.
 Самъ ратникъ, самъ трубачъ, пищитъ во всю гортань,
 И вызываетъ льва на смертоносну брань.
 Льву смѣхъ, но нашъ комаръ не щутить:
 То съ тылу, то въ глаза, то въ уши льву онъ трубитъ!
 И мѣсто высмотрѣвъ и время улуча,
 Орломъ на льва спустился
 И льву въ крестецъ всѣмъ жаломъ впился.
 Левъ дрогнулъ и взмахнулъ хвостомъ на трубача.
 Увертливъ нашъ комаръ, да онъ же и не труситъ:
 Льву сѣлъ на самый лобъ, и лъвину кровь сосетъ.
 Левъ голову крутитъ, левъ гривую трясетъ;
 Но нашъ герой свое несетъ:
 То въ носъ забьется льву, то въ ухо укуситъ.
 Вздурился левъ,
 Престрашный поднялъ ревъ,
 Скрежещетъ въ ярости зубами
 И землю онъ деретъ когтями.
 Отъ рыка грознаго окружный лѣсъ дрожитъ.
 Страхъ обнялъ всѣхъ звѣрей; все кроется, бѣжитъ:
 Отколь у всѣхъ взялися ноги,
 Какъ будто бы прошелъ потопъ или пожаръ!
 И кто жъ? комаръ
 Надѣлалъ столько всѣмъ тревоги!
 Рвался, метался левъ и, выбившись изъ силъ,
 О землю грянулся, и миру запросилъ.
 Насытилъ злость комаръ; льва жалуетъ онъ миромъ:
 Изъ Ахиллеса вдругъ становится Омиромъ

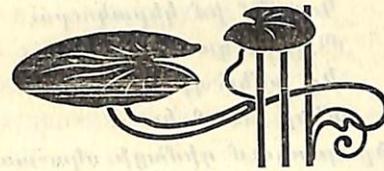
Կարծէին թէ շրհեղեղ է, կամ մորիները առնկեր են.
 Պատճառն ո՛վ էր ըսես նէ,
 Խեղճ կարծուած Մոծակը.
 Նա է որ տակն ու վրայ կընէ,
 Շփոթութեան մէջ կը ձգէ զամէնքը:
 Առիւծը կրակ դարձած
 Գեանէ գետին զարնըւեցաւ,
 Վերջապէս ուժէ ընկած
 Մեր Մոծակէն հաշտութիւն ինդրելու խոնարհեցաւ:
 Մոծակն արդէն կշտացած էր,
 Քէնն ու վրէժը առած էր,
 Առիւծին աղաչանքին չէ չըսաւ,
 Ու հետը հաշտըւեցաւ:
 Քաջն Աքիւլէս Հոմեր դարձաւ՝ Աքիւլէսի գովարան,
 Եւ ինքն էր արդուգալով հոշակող իւր յաղթութեան:
 Թարգ. Քարրիէլ արքեպ. Այվադեանի:

Ճ Ա Ն Ճ

Պարտիզին մէջ՞ զարնան սիրուն մէկ օրով,
 Երբ որ թեթև անուշ քամին կը փչէր,
 Ճանճը ծառին ճիւղը նստած օրուելով
 Աշխատատէր Մեղուին այս խօսքը կըսէր.
 —Կը զարմանամ ես քու վըրայդ, բարեկամ,
 Այդ ի՞նչ կեանք է քու կեանքդ,
 Գաղբում չունիս աշխատանքէ մէկ վայրկեան,
 Չափ չունի քու տանջանքդ:
 Շիտակն ըսեմ. քու տեղը ես ըլլայի,
 Մէկ օրուան մէջ կը չորնայի:
 Իսկ հիմա ինձի նայէ մէյ մը դուն.
 Իմինս կեանք չէ, սուտ արքայութիւն.
 Իմ բանս գործս, հոգ մըտամբաւքս
 Այն է թէ հիմա ո՛ր առնեմ շունչս.
 Այս օրուան պարը՝ տօնը որ տունն է,
 Անպատճառ ճանճիկս ալ իսկոյն հոն է:

И самъ
 Летить трубить свою побѣду по лѣсамъ.

Крыловъ.

Մухա

Въ саду весной, при легкомъ вѣтеркѣ,
 На тонкомъ стебелькѣ
 Качалась муха сидя,
 И, на цвѣткѣ пчелу увидя,
 Спесиво говоритъ: „Ужъ какъ тебѣ не лѣнь
 Съ утра до вечера трудиться цѣлый день?
 На мѣстѣ бы твоемъ я въ сутки захирѣла.
 Вотъ, напримѣръ, мое
 Такъ, право, райское житье!
 За мною только лишь и дѣла—
 Летать по баламъ, по гостямъ.
 И—молвить, не хвалясь—мнѣ въ городѣ знакомы
 Вельможъ и богачей всѣ дома.
 Когда бъ ты видѣла, какъ я пирую тамъ!
 Гдѣ только свадьба, именины—
 Изъ первыхъ я ужъ вѣрно тутъ,

Մեծ խօսիլ չըլլայ,
 Բազաբիս մէջ մէկ հարըստի տուն չկայ
 Որ ես չգիտնամ ու այն տեղ չերթամ.
 Ամէնքն ալ ինծի են մեծ բարեկամ:
 Օր մը դայիր տեսնէիր՝ ինչ քէֆ է որ ես կընեմ.
 Ուր որ հարմնիք կամ տօն կայ՝ առջի դնացողը ես եմ
 Ֆարֆորի ամաններէ
 Կուտեմ իմ կերակուրս:
 Պիլօրէ գաւաթներէ
 Կը խմեմ գինիներս:
 Ու ամենի առաջ ես
 Սրտիս ուզածը կառնում գիմացի սկաւառակէս:
 Յետոյ մեծ պատիւ կընեմ մեծամեծ խաթուններուն՝
 Երբ կերթամ կը թուշտիմ ես անոնց երեսներուն.
 Մէյ մը նստիմ կը հանգչիմ կարմիր թուշերուն վըրայ,
 Մէյ մը կեղնեմ կը թառիմ ձերմակ վզերուն վըրայ:—
 «Ատոնք ամէնն ալ գիտեմ՝ ըսաւ Մեղուն մեր ձանձին.
 Բայց բան մըն ալ լսեր եմ, իրաւ թէ սուտ՝ կըխօսին.
 Իբր թէ մէկն ալ չկայ՝ որ քեզ սիրէ կամ գովէ.
 Հապա ամէն մարդ ըզքեզ իրեն քովէն կը վարէ,
 Իբր թէ մէկն ալ չկայ որ անդադար չկանչէ.
 Աման ձանձերուն ձեռքէն, առ ինչ ձանձրալի ձանձ է:
 Վերջապէս սոս ալ կըսեն
 Թէ դուն տուն մը մտնելուդ պէս,
 Ամենքը ձեռք կը վերցընեն,
 Խաղք խայտառակ կը վարեն քեզ»:
 —Աս ալ բան է, ըսաւ ձանձը, թող վարեն.
 Խիստ խաւովէմս էր.
 Ասկից վարեն, ներս կը մտնեմ անդիէն:
 Բայց զիս չեն սիրեր եղեր.
 Փափուծէս վար
 Հասկըցար, Մեղու աղբար:
 Թարգմ. Գարրիէլ արքեպ. Այվադեանի:

И ъмъ съ фарфоровыхъ богатыхъ блюдь,
 И пью изъ хрустaley блестящихъ сладки вина.
 И прежде всѣхъ гостей
 Беру, что вздумаю, изъ лакомыхъ сластей;
 Притомъ же, жалую поль нѣжный,
 Вкругъ молодыхъ красавиць вьюсь
 И отдыхать у нихъ сажусь
 На щечкѣ розовой иль шейкѣ бѣлоснѣжной“.
 —„Все это знаю я“, отвѣтствуетъ Пчела:
 „Но и о томъ дошли мнѣ слухи,
 Что никому ты не мила;
 Что на пирахъ лишь морщатся отъ Мухи;
 Что даже часто, гдѣ покажешься ты въ домъ,
 Тебя гоняютъ со стыдомъ“.
 —„Вотъ“, Муха говорить: „гоняютъ! Что жъ такое?
 Коль выгонять въ окно, такъ я влечу въ другое“.
 Крыловъ.

Ս Կ Ի Ի Ռ

Ահում օր մըն էր, գեղի մը մէջը
Գեղին տիրոջը

Պատուհանին տակը ժողոված շատ ժողովուրդ
Բերանարաց զարմանքով սէյրը կընէին կուշա կուշա՝
Թէ Սկիւռն ինչպէս անուին մէջը կը վազէր
Ու անիւը ֆըռըլ ֆըռըլ ման կը բերէր:

Մօտիկ տեղ մը թեղօշ ծառին վըրայէն
Սարեակն ալ մեր Ըսկիւռն կը նայէր զարմանալէն
Թէ ինչպէս շուտ կը վազվըռտէր
Ի՞նչպէս շուտ շուտ կը ցատքտէր:

Որ միայն թաթիկները հազիւ աչքի կը զարնէին,
Եւ թանձր պոչին մազերը կուռէին կը փշուէին:
«Հին համշիրակ, ըսաւ Սարեակն, ինչ կընես,
Ի՞նչ բանի գործի հետ ես:

—Ո՛հ աղբար, պատասխանեց, ահա այսպէս
Բոլոր օրը կաշխատիմ ես:

Աղային մէկն առեր է զիս իրեն քովը սուրհանդակ,
Բանէ գործէ աչք չեմ բանար, բնաւ չունիմ ժամանակ
Ոչ բերանս բան գնելու,
Եւ ոչ իսկ շունչ առնելու:—

Այս ըսաւ

Ու նորէն անուին մէջ վազվըռտելը ձեռք առաւ.
«Հն հն, ես ալ կը տեսնեմ որ կը վազես,
Բայց և նոյն պատուհանին մէջ կեցած ես»:

Սարեակն ասաց

Ու թուաւ գնաց:

Թարգմ. Գար. արքեպ. Այվազեանի.

ԿԱՐԱՊՆԵՐԻ ԵՐԳԸ

Ձիւնի պէս սպիտակ և ամպի պէս փթթած կա-
րապների երամբ օրնիրուն լողում էր լճի վերայ: Եւ

Բ Ե Լ Կ Ե

Въ деревнѣ, въ праздникѣ, подѣ окномѣ

Помѣщичьихъ хоро́мъ,

Народъ толпился:

На бѣлку въ колесѣ зѣвалъ онъ и дивился.

Вблизи съ березы ей дивился тоже дроздъ:

Такъ бѣгала она, что лапки лишь мелькали,

И раздувался пышный хвостъ.

„Землячка старая“, спросилъ тутъ дроздъ:— „нельзя ли

Сказать, что дѣлаешь ты здѣсь?“

—“Охъ, милый другъ! тружусь день весь:

Я по дѣламъ гонцомъ у барина большого;

Ну, некогда ни пить, ни ѣсть,

Ни даже духу перевесть“.

И бѣлка въ колесѣ бѣжать пустилась снова.

„Да“, улетаю дроздъ сказаль, „то ясно мнѣ,

Что ты бѣжишь, а все на томъ же ты окнѣ“.

Кры. 1087.

Лебедь

Лебедь, по своей величинѣ, силѣ, красотѣ и
величавой осанкѣ, давно и справедливо названъ царемъ

այն լիճը գեղունի, որպէս երկնքի դուստր՝ ծիծիւում էր կարապետների թևերի տակ: Կանաչազարդ փիերին շարած նոճիները՝ երազների դիցունների պէս պար բռնած նրա շուրջը, օրօրում էին իրանց գլուխները և չէին կշտանում նրա ջրերի մէջ իրանց պատկերին նայելուց: Գեղանկար լեռները կամեցել էին, որ անհանգիստ հովը երբէք չխորշումէ լճակի չքնաղ երեսը, և գրկած պահում էին նրան իրանց ծոցում: Բնութեան մի սքանչելի երազ էր այն լիճը իր նոճիներով, կարապետներով և շրջապատի լեռներով:

Հինաւուրց գղեակի պատշգամբին նստած՝ ծեր ու դաժան իշխանը նայում էր այդ անզուգական տեսարանին. բիրերը պաղ, ինչպէս փայլուն պողպատ, նա նայում էր անշարժ և մտածում: Եւ նրա միտքը սև էր, ինչպէս մահը, որ արդէն թառել էր նրա ճակատի կնճիռների վրայ: Եւ ծերը մտածում էր իր մահուան մասին ցաւով ու կսկիծով. մտածում էր, որ ինքը՝ հօր, ամենակարող իշխան՝ պիտի մեռնի՝ շուտով, ինչպէս բոլոր մարդիկ, ինչպէս բոլոր անասուններ, որ իր բոլոր գորութիւնն ու մեծութիւնը չեն կարող մի վայրկեան իսկ երկարել իր կեանքը: Ինչե՞ր չէր տայ, եթէ կարելի լինէր յետ դարձնել իր երիտասարդութիւնը...

Եւ այժմ մահը մօտենում էր, անխուսափելի և անողորմ. նա զգում էր այդ և իւր անզօր գայրոյթի մէջ նա ատում էր ամէնքին և ամէն ինչ, ատում էր մանաւանդ այս հրաքանչ ընութիւնը, այս լիճն իր կարապետներով: Դաժան ու մարդատեաց, նա չէր ուզում, որ իրանից յետոյ այս սքանչելիքը գոյութիւն ունենայ, և ուրիշները շարունակեն վայելել:

Եւ մահը մօտենում էր...

Մահուան կսկիծից խելագար՝ նա հրամայեց թունաւորել լիճը: Հիւանդ ու թունաւոր լճի վրայ կարապետները խենթացան և սկսեցին իրար ըզլղել և խեղդոտել: Ականակիտ ջուրը ներկուեց նրանց արիւնով և նրանց ձիւնթայր փետուրները բոսորային գոյն առան: Վիրաւոր ու դժբախտ կարապետները մէկիկ մէկիկ երգեցին իրանց յետին երգը և մեռան ախտաւոր ու կարմիր ջրերի վրայ: Եւ լիճը չորացաւ, և նրա փիերն անապատ դարձան:

Ա. Ահարոնեան.

всей водяной или водоплавающей птицы. Бѣлый, какъ снѣгъ, съ блестящими, прозрачными небольшими глазами, съ чернымъ носомъ и черными лапами, съ длинною, гибкою и красивою шеей, онъ невыразимо прекрасенъ, когда спокойно плыветъ между зеленыхъ камышей по темносиней гладкой поверхности воды. Но и всѣ его движенья исполнены прелести: начнетъ ли онъ пить и, зачерпнувъ носомъ воды, поднимаетъ голову вверхъ и вытянетъ шею; начнетъ ли купаться, нырять и плескаться своими могучими крыльями, далеко разбрасывая брызги воды, скатывающейся съ его пушистаго тѣла; начнетъ ли потомъ охорашиваться, легко и свободно закинувъ дугою назадъ свою бѣлоснѣжную шею, поправляя и чистя носомъ на спинѣ, бокахъ и въ хвостъ смятыя или замаранныя перья; распуститъ ли крыло по воздуху, какъ будто длинный косой парусъ, и начнетъ также носомъ перебирать въ немъ каждое перо, провѣтривая и суша его на солнцѣ, — все живописно и великолепно въ немъ!

С. Аксаковъ.

Ջ Ր Ա Յ Ե Ղ Ձ Ր

Ներս վագեցին մանուկները
Ու կանչում են հորն ըշտապ.

—Ա՛պի, ապի, եկ, մեր թօռը

Մեռել հանեց գետի ափ:

—Սուտ էք ասում, շան լակոտներ,
Գոռաց հայրը ահարեկ.

Ըսպասեցէք դուք հալա դեռ,

Մեռելն յետոյ կը տեսնէք:

—Դիւան կը գայ—Չուղարը տուր.

Ցաւի միջում կը մնամ...

Հընար չկայ. բեր, այ կնիկ,

Շորերս տուր, մի գընամ:

—Ո՞ւր է մեռելն: — Ա՛յ ապի, այ:

Ճիշտ որ գետի եզերքին,

Թաց թօռի մօտ, գետնի վըրայ

Տարածուած էր մի մարմին:

Չարհուրելի դիակն ուռել,

Կապըտել էր այլանդակ:

Արդեօք տանջուած մի թշուառ էր

Հանգիստ գըտած ջըրի տակ.

Մի գետակուր ձկնո՞րս էր այն,

Թէ գինեմով մի ջահիլ,

Թէ անզգոյշ վաճառական

Հարամու էր պատահել...

Ընչի՞ն է պէտք. աչք ածելով

Ըշտապում է գիւղացին,

Ոտից բռնած, ետ քարշ տալով,

Ջուրն է տանում խեղդուածին:

Ու թիակով գետի եզրից

Ջուրը հրեց նա նրան,

Ու դիակը գընաց՝ նորից

Փնտրի խաչ ու գերեզման:

Մեռելն երկար ջրի միջին

Утопленникъ

Прибѣжали въ избу дѣти,

Второпяхъ зовуть отца:

„Тятя! тятя! наши сѣти
Притащили мертвеца“.

—Врите, врите бѣсенята,

Заворчалъ на нихъ отецъ;

Охъ, ужъ эти мнѣ ребята!

Будетъ вамъ уже мертвецъ!

Судъ наѣдетъ, отвѣчай-ка;

Съ нимъ я вѣкъ не разберусь;

Дѣлать нечего! Хозяйка,

Дай кафтанъ: ужъ поплетусь...

Гдѣ-жъ мертвецъ?—„Вонъ, тятя, э-вотъ!“

Въ самомъ дѣлѣ, при рѣкѣ,

Гдѣ разостланъ мокрый неводъ,

Мертвый видѣнъ на пескѣ.

Безобразно трупъ ужасный

Посинѣлъ и весь распухъ.

Горемыка-ли несчастный

Погубилъ свой грѣшный духъ,

Рыболовъ-ли взять волнами,

Али хмѣльный молодецъ,

Аль ограбленный ворами

Недогадливый купецъ.—

Мужику какое дѣло?

Озираясь, онъ спѣшитъ...

Онъ потопленное тѣло

Въ воду за ноги тащитъ,

И отъ берега крутова

Оттолкнулъ его весломъ,

И мертвецъ внизъ поплылъ снова

За могилой и крестомъ.

Долго мертвый межъ волнами

Յած էր իջնում ճօճելով,
Աչքով ճամբեց մեր գիւղացին
Ու տուն դարձաւ կանչելով.
—Գէսը կորէք, այ լակոտներ.
Եկէք, բան տամ ձեզ—տանեմ,
Ամա թէ որ ձէն էք հանել
Հողիներըդ կը հանեմ:
Գիշերն ուժգին բուք վեր կացաւ,
Գետն ելնում է որոտում...
Մարիսը արդէն այրուեց, հանգաւ
Լուռ ու ծխոտ խրճիթում:
Ողջ քնած են: Անբռն պառկած
Միտք է անում գիւղացին...
Բուքն սոնում է... մին էլ յանկարծ
Լուսամուտը բախեցին:
—Ո՞վ ես:—Ներս թող, այ տանտէր, ներս...
—Ա՛յ ներս ու քեզ չօռ ուցաւ.
Ի՞նչ ես շրջում կայէնի պէս,
Ո՞ր սատանէն քեզ բերաւ,
Ի՞նչ անեմ քեզ, ասա, հիմի.
Տեղս նեղ է, տունը մութ.
Ու ծոյլ ձեռքով, տրտնջալով
Բաց է անում լուսամուտ:
Ցուրում է լոյսն ամպի տակից.
Ահա կանգնած... մի մերկ մարդ:
Ձուր է հոտում նրա միքքից.
Բաց են աչքերն ու անթարթ:
Կախ են ընկած բազուկները,
Ողջ կարկամած սոսկալի,
Ուռած մարմինն քառչանդները
Կպած՝ սեին են տալի...
Ահից մարեց՝ ճանաչելով
Իր մերկ հիւրին նա յանկարծ.
Փեղկը զարկեց: Նա դողալով
—Ա՛յ դու ճաքես, քրթմընջաց:
Ամբոխուեցին մտքերը մութ.

Плыль, качаясь какъ живой;
Проводивъ его глазами,
Нашъ мужикъ пошелъ домой.
„Вы, щенки, за мной ступайте!
Будетъ вамъ по калачу,
Да смотрите жъ, не болтайте,
А не то поколочу.

Въ ночь погода зашумѣла,
Взволновалася рѣка;
Ужъ лучина догорѣла.
Въ дымной хатѣ мужика;
Дѣти спать, хозяйка дремлетъ,
На палатяхъ мужъ лежитъ;
Буря воеетъ; вдругъ онъ внемлетъ:
Кто-то тамъ въ окно стучитъ.

„Кто тамъ?„—Эй, впусти, хозяинъ!—
„Ну, какая тамъ бѣда?
Что ты ночью бродишь, Каинъ?
Чортъ занесъ тебя сюда!
Гдѣ возиться мнѣ съ тобою?
Дома тѣсно и темно.“
И ленивою рукою
Подымаетъ онъ окно.

Изь-за тучъ луна катится—
Что-же? Голый передъ нимъ:
Съ бороды вода струится,
Взоръ открыть и недвижимъ;
Все въ немъ страшно онѣмѣло,
Опустились руки внизъ,
И въ распухнувшее тѣло
Раки черные впились.

И мужикъ окно захлопнулъ,
Гостя голаго узнавъ,
Такъ и обмеръ. „Чтобъ ты лопнулъ!.,
Прошепталъ онъ, задрожавъ.
Страшно мысли въ немъ мѣшались,

Մինչև լոյսը նա դողում
 Մինչև լոյսը լուսամուտ
 Բախում էին ու բախում...

Ամբոխն անեղ զրոյց ունի,
 Թէ այս դէպքից գիւղացին
 Ըսպասում է ամէն տարի
 Միշտ նոյն օրը խեղդուածին:
 Սառնվում օրն առաւօտից,
 Գիշեր գալի բուք ու մութ,
 Ու խեղդուածը ամբողջ գիշեր
 Բախում դուռն ու լուսամուտ:

Թարգմ. Յովհաննէս Թումանեանի.

ԱՂԱՍՈՒՒ ՄՕՐ ԵՐԳԸ

Զարթիր, մանուկ իմ նազելի, բնց այդ պայծառ աչերը,
 Թերթերունքէդ քունը թօթուէ, գիրկը հանգիր քու
 մօրը.

Բաւ քեզ որքան բարի հրեշտակք հեքաթ ասին երա-
 դում,

Այժմ արի քեզ այն պատմեմ, ինչ պիտ' տեսնես աշ-
 խարհում:

Զարթիր, որդեակ, քանի՞ քընես,
 Բնց աչերըդ այդ նախշուն,
 Ուր որ մայրըդ իւր բաղդ, փառքը,
 Կեանք ու արևն է տեսնում:

Դուռն կը մեծնաս, բոյ կը քաշես—չինար բոյիդ ես զուր-
 բան,—

Քեզ ուժ կու տան Մասսի քաջքը, որ դու լինիս քաջ
 Վարդան:

Իմ մատներով մի ոսկեթել մէջքիդ գօտի եմ կարել,
 Գօտկիցդ թուր կը կապեմ, այն էլ ինքըս եմ սրել:

Զարթիր, որդեակ, քանի՞ քընես,
 Բնց աչերըդ այդ նախշուն,

Трясся ночь онъ напролетъ,
 И до утра все стучались
 Подъ окномъ и у воротъ.

Есть въ народѣ слухъ ужасный:
 Говорятъ, что каждый годъ
 Съ той поры мужикъ несчастный
 Въ день урочный гостя ждетъ;
 Ужь съ утра погода злится,
 Ночью буря настаеъ,
 И утопленникъ стучится
 Подъ окномъ и у воротъ.

Пушкинъ.

Կոլыбельная պէսնյա

Спи, младенецъ мой прекрасный,
 Баюшки-баю.

Тихо смотреть мѣсяцъ ясный
 Въ колыбель твою.

Стану сказывать я сказки,
 Пѣсенку спою;

Ты жъ дремли, закрывши глазки,
 Баюшки-баю.

По камнямъ струится Терекъ,
 Плещеть мутный валъ;

Злой чечень ползеть на берегъ,
 Точить свой кинжалъ;

Но отецъ твой—старый воинъ,
 Закаленъ въ бою.

Спи малютка, будь спокоенъ,
 Баюшки-баю.

Самъ узнаешь—будетъ время—
 Бранное житье;

Ուր որ մայրըդ իւր բաղդ, փառքը,
Կեանք ու արևն է տեսնում:

Մեր բազումը ձի է կայնած՝ քեզ է մնում անհամբեր,
Չարթիր, որդեակ, քանի՞ քնես, սու քու թուրը մա-
հարեր,

Քու հայ ազգը հեծեծում է, ձեռքը, ոտքը շղթայած,
Քու եղբարքը գերութեան մէջ... քնջ, միայն դժուար էս
քրնած...

Չարթիր, որդեակ, քանի՞ քրնես,
Բնց աչերդ այդ նախշուն,
Ուր որ մայրըդ իւր բաղդ, փառքը,
Կեանք ու արևն է տեսնում:

Չէ, իմ որդին շուտ կը զարթի, ձին կը հեծնէ սան-
ձակոծ,

Հայի արցունքը կը սրբէ, կը դադրեցնէ լաց ու կոծ:
Հնչ եղբայրներ, քիչ էլ կացէք, իմ Ադասին զարթեցաւ,
Գօտին կապեց, թուրը կախեց ու իր նժոյգ ձին նըս-
տաւ:

Ռափ. Պատկանեան.

Смѣло вдѣнешь ногу въ стремя
И возмешь ружье.

Я съдельце боевое
Шелкомъ разошью...

Спи, дитя мое родное
Баюшки-баю.

Богатырь ты будешь съ виду
И казакъ душой.]]

Провожать тебя я выйду—
Ты махнешь рукой...

Сколько горкихъ слезъ украдкой
Я въ ту ночь пролью!...

Спи, мой ангелъ, тихо, сладко,
Баюшки-баю.

Стану я тоской томиться,
Безутѣшно ждать;

Стану цѣлый день молиться,
По ночамъ гадать;

Стану думать, что скучаешь
Ты въ чужомъ краю...

Спи жъ, пока заботъ не знаешь,
Баюшки-баю.

Дамъ тебѣ я на дорогу
Образокъ святой;

Ты его, моляся Богу,
Ставь передъ собой;

Да, готовясь въ бой опасный,
Помни мать свою...

Спи, младенецъ мой прекрасный,
Баюшки-баю.

Лермонтовъ.

ԵՐԳ ՊԱՆԴՈՒԻՄՏ ՊԱՏԱՆԵԿԻ

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ,
Դու գարնան սիրուն թռչնակ,
Դէպի սէր, ինձ ասան,
Թռչում ես այդպէս արագ:

Ա՛խ, թռիր, ծիծեռնակ,
Ծընած տեղս—Աշտարակ,
Անդ շինիր քո բունը,
Հայրենի կտուրի տակ:

Անդ հեռու արևոր
Հայր ունիմ սրբաւոր,
Որ միակ իւր որդուն
Սպասում է օրէցօր:

Երբ տեսնես դու նորան,
Ինձնից շատ բարև արան,
Ասան, թող նստի լայ
Իւր անբախտ որդու վրայ:

Դու պատմէ, թէ ինչպէս
Աստ անտէր ու խեղճ եմ ես.
Միշտ լալով, ողբալով
Կեանքս մաշուել, եղել է կէս:

Ասիր, որ չբացուած՝
Թառամեցայ միացած
Ես ծաղիկ գեղեցիկ՝
Հայրենի հողից զրկած.

Ինձ համար ցերեկը
Մութ է շրջում արեգը,
Գիշերը թաց աչքիս
Գունը մօտ չի գալիս:

Շուտով սառ հողի տակ
Կը պառկիմ այստեղ մենակ,
Թողնելով հօրս սրտում
Ցաւալի յիշատակ:

Ласточка

Пёвунья-ласточка, открой:
Куда ты держишь путь?
Летишь ты быстро надъ землей,—
Не хочешь и взглянуть!...

Ты въ Аштаракъ лети скорѣй,
Въ край сердцу дорогой!
Себѣ ты гнѣздышко тамъ свей
Подъ кровлею родной!

Тамъ мой отецъ-старикъ живетъ,
Тоскуеть онъ одинъ...
И кажый день несчастный ждетъ:
Вернется милый сынъ!

Когда увидишь ты его,
Снеси ему привѣтъ!
Скажи, что сына своего
Онъ не дождется,—нѣтъ!..

Скажи, что горе я терплю
Предъ чуждыхъ мнѣ людей—
И только слезы молча лью
Надъ участью своей.

Я увядаю здѣсь больной,—
Печалень, одинокъ,—
Какъ отъ земли своей родной
Оторванный цвѣтокъ.

Скажи ему, что для меня
Померкнулъ солнца свѣтъ,
И ночью спать не въ силахъ я,
И мнѣ покоя нѣтъ!..

Меня на чуждой сторонѣ
Могила пріютить...
О, пусть же память обо мнѣ
Отецъ мой сохранить!

Դէհ, սիրուն ծիծեռնակ,
 Հեռացիր, գնա՛ արագ,
 Դէպ հայոց աշխարհը,
 Ծընած տեղս—Աշտարակ:

Գողթեանց.

ՏԵՐՍԻՄՅԻ ՀԱՅԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Մարիամ ցատըր¹ դարկեր
 Մըզուրայ² լառները.
 Մէկ դի սիրին³ կարծէր,
 Մէկ դի՛ գառները: *)

Մարիամ, Թօնիր վառիր,
 Տնակը մուխ է.
 Երիսը մալիւլ⁴ է,
 Ացերը Թուխ է...

Մի լար, Մարիամ, մի լար,
 Ա՛ցերդ կաւրի.
 Քեզ պզտիկ կարգողին
 Տնակն աւերի...

Անդրանիկ.

1. Չաղըր (վրան), 2. Մընձուր լեառը, 3. Սիրու (հօտ), 4. Տրառւմ:

Скорѣй же, птичка, улетай!
 Прости, Господь съ тобой!
 Лети туда, въ армянскій край,
 Въ мой Аштаракъ родной!...

Пер. Юрiя Веселовскаго.

ՔՅՏՆԻԱ

Колоколъ стонетъ,
 Дѣвушка плачетъ
 И слезы по четкамъ бѣгутъ.

Насильно,
 Насильно

Отъ міра въ обители скрыта она,
 Гдѣ жизнь безъ надежды и ночи безъ сна.

Лермонтовъ.

*) Նա այս տողերն երգելով՝ կր լիշէ իր անցեալը, ազատ սարերու վրայ իր հովուական կեանքը, ուր երջանիկ էր: Եւ ապա կը երգէ՝ ներկան լիշելով—»Մարիամ, Թօնիր վառիր«
 և այլն...

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

Գիլի ահու.

Գիլի ահու, գիլ չչինինք:

Ջան գիւլում, ջան ջանի,
Սիրող սիրառ սնց անի.
Ով ինձ սիրողից հանի,
Հոգին սատանէն տանի:

Սև օձ տեսնողը սև թռիկից էլ կը վախենայ:

Կուշար քաղցածին կամաց կը բրթէ:

Սևին սապոն, խեին խրատ:

(Նաղըր թողած) թանխէք տալ:
Ծիտը ամպերից մի բուռ չամիչ կը բե-րէէ:

Քեզ խրատ, որ չցանես մանր կառատ:

Примѣры переводовъ

Изъ за страха предъ волкомъ;

Неужели, изъ за страха предъ волкомъ,
намъ не строить деревни?

Чортъ бы его побралъ!

У страха глаза велики.

Соловья кормить баснями.

Глухому служить обѣдню.

Журавля сулить въ небѣ.

Не въ свои сани не садись.

МЕТОДИЧЕСКІЯ УКАЗАНІЯ
КЪ ТЕКСТУ

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐԻ ԴԱՍԱԻԱՆԴՄԱՆ
ՃԱԻԻՂ

„Сказка о царѣ Салтанѣ“

Որպէս զի մայրենի լեզուն հիմք լինի, իսկ օտար լեզուն նորա վերայ հաստատուած շէնք, ուսերէնի ոչ մի դաս չպէտք է սկսուի, մինչև որ հայերէն լեզուով հարկաւոր նախապատրաստութիւնը չհոգացուի: Նայելով ուսերէն ընագրի յատկութեան, նախապատրաստութիւնը կարող է լինել կամ շատ ընդարձակ (այն ևս թերևս հայերէն լեզուի ուսուցչի օգնութեամբ), կամ հարեանցի:

Թէ „Сказка о царѣ Салтанѣ“ ինչպիսի նախապատրաստութիւն է պահանջում, ինքնին հասկանալի է: Մեր դպրոցներում ծրագրով ուսերէն լեզուն այսուհետև պէտք է սկսուի ուսման 3-րդ տարում, ուր որ աշակերտներին այդ հէքիաթի հայերէն Թարգմանութիւնը ոչինչ դժուարութիւն չպէտք է պատճառէ: Հետևապէս վարժապետը առանց այլևայլութեան հէքիաթի ամբողջ Թարգմանութիւնը կը կարգայ կամ կարդացնել կու տայ, պատմել կու տայ, եթէ հարկաւոր համարի, մի քանի բացատրութիւններ էլ կ'աւանդէ, և մի առ ժամանակ հայերէն դասի գործը վերջացած կը համարէ:

Այնուհետև կ'սկսուի ուսերէն լեզուի նախապատրաստութիւնը, դասը համարելով „сказка“-ի առաջին հատուածը կամ

1—14 տողերը.

Նախ պէտք է յիշեցնել և կարդացնել տալ այդ տողերի հայերէն Թարգմանութիւնը: Ապա կազմել այդ կրտսերի բառարանը.

Երեք—

աղջիկ—

երեկոյ—

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

արքայի կին—

. . . .

.
արար աշխարհ—
այն ժամանակ—
եւ այլն.

Ապա այս տախտակը լրացնել նաև այնպիսի բառերով, որոնք թարգմանութեան մէջ յակահնէ անուանէ չեն լսվում, իսկ ուսերէն բնագրի մէջ պատահում են. «Երեկոն օրուայ ուշ ժամանակ է»: «Արար աշխարհի ճաշը խնջոյք էլ կարող ենք կոչել»: «Խնջոյքը պէտք է պատրաստուի» և այլն, այսպէս առաջ բերել և միւս հարկաւոր բառերը, որով կը ստանանք բառարանի յաւելումը:

ուշ—поздно,
խնջոյք—пиръ,
պատրաստել—приготовить
և այլն:

Ուսուցիչը հայերէն բառերը գրում է մեծ տախտակի վերայ, իսկ ուսերէնը ասում է և ասեցնել է տախտակի, այն ևս քիչ քիչ զոր օր. չորս-չորս կամ հինգ-հինգ բառ ամէն մի անգամ: Այսպէս կը վերջանայ նախապատրաստութիւնը:

Այժմ կ'սկսուի բուն բնագրի ուսումը: «Мы должны выучить сказку о царѣ Салтанѣ наизусть». Վարժապետը արտայատիչ ձայնով արտասանում է և կրկնել է տախտակի բնագրի առաջին երկու տողը, իսկ աշակերտները կարդում են այն տողերի հայերէն թարգմանութիւնը: Արդէն առաջուց գիտենք, թէ ինչպէս պէտք է անգիր սովորեցնել տալ. նոյն կարգով աշակերտները պէտք է այս կտորը լաւ արտասանութեամբ, հարկաւոր շեշտերով և երևէջներով սովորեն, թէ ամբողջ խմբով և թէ հատ հատ:

Չպէտք է մոռանալ, որ դասի գլխաւոր ծանրութիւնը պէտք է կազմէ բանաւոր լեզուն, կենդանի խօսքը, և ոչ թէ գրքի գործածութիւնը, ինչպէս որ մինչև այսօր մեր ուսուցիչները վարել են իրանց գործը: Այս աստիճանում բանաւոր լեզուն անգիր անել տալով պէտք է սկսել. անգիր արածն էլ լաւ հասկանալի պէտք է լինի, ինչպէս որ մենք մեր նախապատրաստութիւններով արդէն բաւական իրազործում ենք: Ապա պղպչս սերտածները այնքան անգամ պէտք է կրկնուի նստարան-նստարան, ամբողջ խմբով, հատ-հատ աշակերտների կողմից, մինչև որ արտասանութիւնը ցանկանալի կերպով և անվերպ կատարուի: Սակայն կրկնութիւն-

ները ծանօթութեան չպէտք է հասցնել, այլ աշխուժով և հաճութեամբ պէտք է գլուխ դայ: Այս վախճանով ուսուցիչը ոչ թէ ուղղակի կրկնել կու տայ սովորածը, այլ կողմնակի, անուղիղ կերպով, որով աշակերտները առիթ կը ստանան իսկապէս նորից կրկնելու սերտածը, թէպէտ կը կարծեն, իբրև թէ դասը ուրիշ ուղղութիւն է բռնել:

Այդպիսի կողմնակի հասարակ հնարներից մէկն է տողերի և բառերի համարները: «Дѣти, изъ сказки мы выучили: Вспомы трехъ сестеръ; сосчитайте въ умѣ: сколько строкъ въ этой части?», նորա անշուշտ մտքում կը համարեն հայերէն լեզուով և կ'անեն տասնուչորս: Վարժապետը իսկոյն ուղղում է՝ «четыренадцать», և ակնարկում է. «сосчитайте со мною строки (ձեռին բռնած լուցկի կամ գրչակով)»:—Одна, двѣ, три, четыре, пять; (дальше повторите тотъ - же счетъ),—одна, двѣ, три, четыре, пять,—одна, двѣ, три, четыре; всего четырнадцать.

Ապա պատուիրել աշակերտներին, որ նոցա կէսը տող տող ստանաւորը բերան ասէ, իսկ միւս կէսը՝ համապատասխան թիւը.

«Три дѣвицы подѣ окномѣ»,—одна,
«Пряли поздно вечеркомѣ»,—двѣ,

и т. д.

Այնուհետև—համարել բառերը: Сосчитайте слова въ каждой строкѣ.

Три дѣвцы подѣ окномѣ—

одно, два, три, четыре.

Пряли поздно вечеркомѣ—

одно, два, три

и т. д.

Ինչպէս ասացինք, այս վարժութիւնը օժանդակ վարժութիւն է, և ուրեմն հէնց որ երևայ, թէ աշակերտները բաւական աշխուժանում են այդ բանից ապա դէպքից պէտք է օգուտ քաղել և ստանաւորը մի երկու անգամ ասեցնել տալ առաջուայ պէս լիովին, առանց ընդհատելու համարանքով: «Дѣти, повторите хоромъ наше стихотворение безъ счета; теперь въ одиночку...

Դարձեալ մի նոր վարժութիւն, մի և նոյն նպատակով. դերերի բաշխումը: Չորս աշակերտ դուրս են կոչվում. մէկը պիտի պատմէ հէքիաթի սկիզբը, միւսները պէտք է ասեն—քոյրերի խօսքերը: Այս—բանաւոր:

Արգ, գրութիւն. Напишите слѣдующія слова: „три“, пирь“, „наткала“, „богатыря“.

Но предварительно скажите всю строку, гдѣ встрѣчается слово „три“!—Три двѣицы подѣ окномѣ. Ну, теперь пишите „три“! (Աշակերտները հեգում են կամաց ձայնով—и, ри, три, և ապա թէ գրում են:)

А въ какой строкѣ встрѣчается слово „пирь“. —Приготовила я пирѣ. Напишите это слово! (Աշակերտները—и, ир, пирь, և ապա գրում են:)

„Наткала“.—Наткала я полотна (Աշակերտները —а, а, а;—а, на, գրում են—на: а, ка, тка: կշտին գրում են—тка; на-тка;—а, ла վերջապէս կցում են և ла,—на-тка-ла; наткала).

„Богатыря“.—Родила богатыря. (О, а, ы, я; о, бо և գրում են бо; а, га; գրում են га; бо-га; ы, ты; գրում են ты; бо-га-ты; я, ря; գրում են ря; бо-га-ты-ря)...

Այսքան ընդհատելուց յետոյ, դարձեալ կարելի է ամբողջ ստանաւորը կրկնել տալ. Повторите все стихотворение снова.

ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Скажите со мною вмѣстѣ: «сестрица говоритъ, с. наткала, с. молвила, с. родила“. — А теперь скажемъ вмѣсто сестрицы—дѣвица, царица. Дѣвица говоритъ, дѣв. и т. д., царица говоритъ, цар“. и т. д.

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԻՒՆ. Բնագիրը կարգալ տալ գրքով: (Կամաց ձայնով վանկ և բառեր կապել, իսկ բարձր ձայնով արտասանել արդիւնքը):

ՄԻ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ. Ընթերցողն արդէն գիտէ, թէ ինչ մեծ կշիռ ենք տալիս հատուածների անգիր անելուն, լսողական պատկերացումների հարստանալուն: Բայց ամենայն հոգեկան զօրութիւն չափ ու սահման ունի. մենք էլ պէտք է բանը ծայրայեղութեան չհասցնենք և մանկավարժական չափաւորութեամբ վարուինք: Աշակերտներից մէկը սերտաձը լաւ կը պահէ մտքումը, միւսը մոռացութեան կու տայ մի կտոր, երրորդը՝ մի ուրիշ կտոր, մի խօսքով շատերի մէջ զանազան պահանքներ և թերութիւններ կերևան: Այս բանը ոչ պէտք է յուսահատեցնէ ուսուցչին, և ոչ նորան այն սխալ ճանապարհի վերայ դնէ, որ նա սկսէ չարճարել մանկական դալար միտքը և այն բռնի խճողել: Նա իւր յոյսը պէտք է դնէ անուղղակի ներգործութեան վերայ:—Կանոնաւոր կերպով խմբով ասեցնելը, (որ կատարեալ երաժշտութիւն է դառնում) և մեր ծրագրած բոլոր վարժու-

թիւները— այդպիսի կողմնակի ներգործութիւններ են: Այդ դէպքերում մանուկը պահպանում է իւր աշխուժութիւնը, թարմութիւնը, յօժարութիւնը, որոնք մեր լաւագոյն դաշնակիցներ են հանդիսանում: Արդիւնքն այն է լինում, որ մանուկը ձեռք է բերում կարծես հարեանցօրէն, կարծես անգիտակցաբար, լեզուի նոր պաշար, լեզուի նոր հմտութիւն, որ մեր իսկական նպատակակէտն է, և ուրեմն շատ էլ չպէտք է ցաւենք, եթէ աշակերտներից ոմանք ոտանաւորը թերի են անգիր անում:—Մնում է և հետեւելը յիշեցնել. չլինի թէ աշակերտները պատուէր ստանան, որ նոքա տանը անգիր սովորեն: Առանին և առանց առաջնորդի սերտողութեան ժամանակ, և՛ շեշտն է ծովում, և՛ արտասանութիւնն է փչանում, և՛ բառերի լրութիւնն է տուժում. ուրեմն աշխատութիւնը ոչ միայն զուր է կորչում, այլ և վնասակար է դառնում: Ինչ որ սովորում է աշակերտը, այն պէտք է դասարանում սովորէ, ուսուցչի անմիջական ղեկավարութեան ներքոյ:

15—32 տողերը.

Ինչ որ նախընթաց մի մասի համար յայտնել ենք, նոքա շատ անգամ նշանակութիւն ունին նաև հետեւեալ մասերի համար, բայց մենք ի հարկէ այլ ևս չենք կրկնի միևնոյն բաները: Այսուհետև իւրաքանչիւր մասում միայն նոր բացատրութիւններ կու տանք, ուսուցչի հմտութեան թողնելով, որ ինքը առաջնորդուի նաև նախկին բացատրութիւններից: Մենք միայն էական բաները կը նշանակենք:

ԲԱՌԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ. տախտակի վերայ կը գրուի.

- Հէնց—
- սենեակ—
- դուռ—
- և այլն, մինչև
- ջուլհակ—ткачь,
- կին-ջուլհակ—ткачиха,
- խոհարար—поваръ,
- կին-խոհարար—повариха,

Եթէ աշակերտները չպնդեն, հարկ չկայ տախտակի վերայ գրել բարի, Թագուն բառերը, որովհետև դոքա ուսերէն ընագրում չեն պատահում: Իսկ այսպիսի բառեր, ինչպէս ВЫМОЛВИТЬ, թեպէտ չեն գրվում, որովհե-

տև արդէն նախկին մասում պատահել են, հետևապէս աշակերտներն էլ պէտք է հաստատեն, թէ այդ բառը անցեալից արդէն յայտնի է, բայց նորա յականէ յանուանէ պէտք է յիշեն և այն նախադասութիւնը, ուր որ անցեալ անգամ բառը պատահել է, այսինքն թէ „Третья молвила сестрица“ . Այս նկատողութիւնն էլ մի անգամ ընդ միշտ անում ենք, որպէս զի այլ ևս չկրկնենք, բայց ուսուցիչը թող լաւ միտ զնէ այդ բանին:

ԲՆԱԳՐԻ ՈՒՍՈՒՄԸ. Сегодня мы должны выучить продолжение стихотворения, а именно: Выборъ царицы, Իսկ թէ ինչպէս անգիր անել տալ, արդէն յայտնի է:

Սերտելուց յետոյ, երկու աշակերտներից մէկը մեր հատուածի սկիզբն է պատմում, միւսը թագաւորի խօսքերն է արտասանում: Ապա հինգ աշակերտներից մէկը պատմող է դառնում, երեքը քոյրերի դերերն են կատարում, հինգերորդը թագաւորի խօսքերն է ասում: Պատուէրը տալիս է ուսուցիչը. Продекламируйте: Бесѣда сестерь, կամ Скажите наизусть: Выборъ царицы.

Վերջապէս ամբողջ 2 մասն էլ անգիր կրկնել տալ բոլոր խմբով:

ԸՆԹԵՐՅԱՆՈՒԹԻՒՆ. Նոյնը կարդալ տալ գրքով: Ապա և դերերը բաժանելով:

ՔԵՐԱԿԱՆ ՍԵՌԻ ՆԱԽԿԻՆ ԲԱՌԵՐԸ յԻՉԵՅՆԵՐՈՎ, Царь входит,—онъ входит; онъ стоялъ,—царь стоялъ; онъ говоритъ,—царь говорить; (յիշեցնել ճճիւցա գովորտը,—ոնա գովորտը).

Իրական սեռի նախկին բառերը յիշեցնելով, վերան աւելացնել. дверь закрипѣла, рѣчь полюбилася, она успѣла,—сестрица успѣла.

„Одна изъ васъ“; изъ кого именно?— „изъ сестрицы“, слѣдовательно: „одна изъ сестрицы“.

„Другая“, кто именно?—„другая изъ васъ“, „другая изъ сестрицы“. Այսպէս և յետոյ միշտ՝ օժանդակ բառերի տեղ՝ բուն յայտարարը զնել:

ԳՐՈՒԹԻՒՆ. „Дверь“, „царь“, „заборъ“, „дѣвица“, „красная дѣвица“, „исходъ“, „голубушка сестрица“, „голубушки сестрицы“, „за мной“, „будь“.

Միշտ պէտք է դասը աւարտել նախկին սերտած մասերը մի անգամ էլ լաւ կրկնել տալով, մասնաւանդ նորը:

33—49.

ԲՆԱՌԱՐԱՆ. զուրս ելաւ—
հայր—
պսակուել—և այլն:

Յետոյ լրացնել բացատրութիւնները, հետևաւ բառերը ստանալու համար.

- сѣни,
 - дворецъ,
 - недолго,
 - молодая
- и т. д.

ԲՆԱԳՐԻ ՈՒՍՈՒՄԸ ԸՆԹԵՐՅՄԱՄԲ. Мы прочтемъ и выучимъ наизусть: „Вѣнчаніе и зачатіе царицы“. Այս անգամ այս մասն սկսում ենք բնագիրը կարդացնել տալով, թէպէտ ուսուցիչը կարող է բնագրի այդպէս ուսուցումը յետաձգել, եթէ այս անգամ վաղ համարէ:

Կարդացնել պէտք է մինչև առաջին վերջակէտը, ուղղել արտասանութիւնը և ապա սովորական ձևով սերտել տալ, կանխաւ ի հարկէ հայերէն թարգմանութիւնը լսեցնելով:

Մենք գիտենք, թէ ինչպէս պէտք է կարդացնել տալ. բայց մի անգամ էլ ցոյց կու պանք օրգանական մեթոդով կարգալու օրինակը:

Աշակերտները կամաց արտասանում են առաջին բառի ձայնաւորները (ѣ, и), յետոյ դարձեալ կամաց կազմում են վանկերը (ѣ, сѣ, вѣ сѣ; и, ни; вѣ сѣ—ни). վերջապէս բախճր ձայնով вѣ сѣни. Կամաց (ы, е; ы, вы; е, ель, шель; вы-шель) բարձրաձայն—вышелъ; вѣ сѣни ель, шель. Կամաց (а, аръ; царь), բարձրաձայն—царь; вѣ сѣни вышелъ царь; կամաց (о, е; о, е, ецъ, тецъ; о-тецъ) բարձրաձայն—отецъ; вѣ сѣни вышелъ царь-отецъ.

Կամաց (ѣ; ѣ, сѣ, всѣ), բարձրաձայն—всѣ. Կամաց (у, и, и; у, пу; и, ти, сти; пу-сти; и, исъ, лисъ; пу-сти-лись), բարձրաձայն—пустились: всѣ пустились. Կամաց о, о, е; о, во), բարձրաձայն—во; о, во, дво; е, ецъ, рецъ; во дворецъ.

Ինքնին հասկանալի է, որ այն դէպքերում, ուր որ о տառը կարդացվում է а, վանկելիս էլ հէնց այդպէս պէտք է հնչել, ուրեմն отецъ, дворецъ բառերի մէջ ձայնաւորները պէտք է հնչել а, е, բայց գրել տալ о,

е.—Ում որ այդ բանը խորդ թուի, թող նա իւր սովորութեամբ վարուի, մինչև որ ժամանակով ըմբռնէ խաղութիւնը:

Եթէ գիրք կարդալը շատ դանդաղ առաջ գնայ, այնուհետև շարունակութիւնը կամ մնացած առղերը պէտք է սովորեցնել առանց գրքի միջնորդութեան, այսինքն լոկ լսողութեամբ, ինչպէս որ սկզբում կատարուեցաւ:

- Скажите наизусть;
- Беседа сестриць;
- Выборъ царицы;
- Вѣнчаніе и зачатіе царицы.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Царь вышелъ, онъ вышелъ. Царь соби́рался, онъ соби́рался. Царь обвѣнчался, онъ обвѣнчался. Царь сѣлъ, онъ сѣлъ. Гости положили, оставили; они положили, оставили. Всѣ пустились, они пустились. Повариха злится, она злится. Ткачиха плачетъ, она плачетъ. Повариха и ткачиха завидуютъ, онѣ завидуютъ. Царица понесла, она понесла.

ՔՐՈՒԹԻՒՆ. (o—a) „Отецъ“, „во дворецъ“, „соби́рался“, „обвѣнчался“, „молодой“, „потомъ“, „кровать“, „слоновой“, „положили“, „оставили“, „соднихъ“, „повариха“, „государевой“, „обещанье“, „выполняя“, „понесла“, „онѣ“.

(o—o) «Недолго», «тотъ», «честной», «гости», «кости», «ночи».

50—80.

ԲԱՌԱՐԱՆ, հարկաւոր լրացմամբ:
ԲՆԱԳՐԻ ՈՒՍՈՒՄԸ, եթէ հնարաւոր է գէթ մասամբ գրքի միջնորդութեամբ: Սերտողութիւն: Այս մասի վերնագիրն է. Коварный доносъ царю, կամ աւելի լրիւ. Ков. дан. царю о рожденіи ребенка.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Царь Салтанъ наказывалъ, онъ наказывалъ. Царь бьется, онъ бьется. Богъ далъ, Онъ далъ. Царь услышалъ, онъ услышалъ. Царь началъ, онъ началъ. Царь далъ, онъ далъ. Царица зорко сторожитъ, она зорко сторожитъ. Царица шлетъ, она шлетъ. Ткачиха, повариха и Бабариха хотятъ, онѣ хотятъ. Ткачиха, повариха и Бабариха шлютъ, онѣ шлютъ. Царица родила, она родила.

ВОЛНА; какъ выразить:—волна была или былъ? Припомните подобные примѣры.

„И царица надъ ребенкомъ какъ орлица“; въ чемъ царица выказываетъ себя какъ орлица?—она зорко сторожитъ ребенка, какъ орлица орленка.

ՔՐՈՒԹԻՒՆ. Началь чудесить, онъ чудесить. Хотеть повѣсить, онъ повѣсить. **ՅԻՂԵՅՆԵԼ** говорить („говорить одна дѣвица“) — она хотѣла говорить. **ՆՈՅՆԱԿԷՍ** приготовить—пригитовить;

- (онъ) молвить—молвить
- (онъ) входить—входить,
- (онъ) положить—положить
- (онъ) оставить—оставлять,
- (они, онѣ) стоять—стоять.—

- Продекламируйте: Бесѣда сестриць;
- Выборъ царицы;
- Вѣнчаніе и зачатіе царицы;
- Коварный доносъ царю.

81—106.

Այսուհետև բառարանն ու բնագրի սերտողութիւնը էլ չենք յիշատակիլ, որ արդէն ինքնին հասկանալի է: Բաւական է նոր մասի միայն համապատասխան վերնագիրը աւել. Попытка погубить царицу съ сыномъ.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Пустая сума. Другая грамота Молодая царица. Царская воля. Злая доля. Хмѣльной гонецъ. Такой приказъ. Свои бояре.

„Царску волю“, այսինքն царскую волю. Красная дѣвица (припомните стихъ). Честные гости. Слоновая кость. Невѣдомая звѣрюшка. Законное рѣшеніе.

ՔՐՈՒԹԻՒՆ. (հոլով) Говорить онъ. Обобратъ его Въ суму его. Донесъ ему. Имъ далъ.

Шлетъ она. Извести ее. Прочитали ей. Ей наказывалъ. Пришли къ ней. Завидуютъ онѣ.

ՈՏԱՆԱԻՈՐԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ՍԵՂՄ ՈՃՈՎ ՁԵԻԱՅՈՒՄԸ. Այս վարժութիւնը նախ պէտք է հայերէն փորձել ուրեմն այդ կը լինի խկապէս հայերէնի դաս, որով թէ ուսուերէնի, որով զգալի կերպով կիրազործուի այն սկզբունքը, թէ հայ մանուկի համար մայրենի լեզուն օտար լեզուի ուսումնասիրութեան հիմք պէտք է դառնայ:

Հայերէն դասի միայն սկզբնաւորութիւնը կ'ակնարկենք, շարունակութիւնը ինքնին հասկանալի հա-

մարերով: «Տղերք, կարդացէք հայերէն թարգմանութիւնը թէ սուրհանդակը ինչ սուտ լուր տարաւ թագաւորին:

«Թէ ծնուել է մի երեխայ,
Ոչ աղջիկ է, ոչ էլ տղայ,
Ոչ մկնիկ է, և ոչ էլ գորտ,
Այլ անասուն անյայտ ու խորթ »:

«Այդ բոլորը կարճ ասացէք»:—Ծնուել է ոչ աղջիկ և ոչ տղայ, այլ մի անասուն:

Այսպէս ձեռնդրել նաև թագաւորի բարկութիւնը և նորա պատուէրի կեղծելը:—Հիմի կարող ենք ուստերէն դասը շարունակել:

Дѣти, продекламируйте: доносъ гонца, царю!

„Родила царица въ ночь
Не то сына, не то дочь,
Не мышенка, не лягушку,
А невѣдому звѣрюшку“.

„Выразите все это сжато“.—Царица родила не сына, не дочь, а звѣрюшку. „А какъ подѣйствовало это извѣстіе на царя?“

Въ гнѣвѣ началъ онъ чудесить
И гонца хотѣлъ повѣсить;
Но, смягчившись на сей разъ,
Даль гонцу такой приказъ:
„Ждать царева возвращенья,
Для законнаго рѣшенья“.

«Сжато»!—Онъ сначала разгнѣвался, а потомъ далъ приказъ, ждаты его возвращенья.

Այսպէս շարունակել մինչև որ աշակերտները հետևեալ կերպով կարճ պատմեն ամբողջը. «Царю донесли, что царица родила не сына, не дочь, а звѣрюшку. Царь сначала разгнѣвался, а потомъ далъ приказъ, ждаты его возвращенья. Но приказъ подмѣнили. Бояре не подождали возвращенья царя, посадили царицу съ сыномъ въ бочку и бросили ихъ въ окіянь. (Ուսուցիչը թերևս չհաւանէ այս համառոտութիւնը, թող իւր կերպով ձևացնէ):

Հարկ չկայ յիշեցնել, թէ որպէս զի այս վարժութիւնը լաւ յաջողուի, պէտք է աշխատել, որ աշակերտը գործ անէ ընտրի բառերը, այսինքն օգտուի այն պաշարից, ինչ որ նա առ ժամն պատրաստի ունի: Թէպէտ նորա համառոտութիւնը շատ էլ կոկ չի ձևանայ, բայց փոյթ չէ: Մեր նպատակն է, որ նա ունեցածը գործ դնելու վարժուի, և ոչ թէ ոչնչից խարխափելով բաներ

ստեղծէ: Ուսուցիչը ամէն կերպ պէտք է աշխատէ, որ աշակերտին չվհասեցնէ, կարծեցնել տալով, իբրև թէ նորանից պահանջվում է մի անհնարին շարադրութիւն յօրինելու: Դա աւելի վստահութեամբ կը գործէ այն դէպքում, երբ որ զգայ և համոզուի, որ իրանից ուրիշ բան չի պահանջվում, քան նոր ստացած մտաւոր պաշարի գործածութիւնը, այսինքն ո՛րքայ այն բառերի գործածութիւնը, որ բնագրից նոր ձևեր է բերել:

107—138.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. Спасение матери съ младенцемъ. ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Небо, море, дитя, дно, окошко,—какое небо..? какое море..? Волна, вдовица, земля, душа, суша, бочка, ножка, головка,—какая волна..? какая вдовица..? Ребенокъ, берегъ, младенецъ, сынъ, дворъ,—какой ребенокъ..? какой берегъ..?

„Въ морѣ хлещутъ волны“. Гдѣ хлещутъ? «Въ морѣ».
«Въ море бросили бочку». Куда бросили? „Въ море“.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ասել տալ՝ «Въ синемъ небѣ звѣзды блещутъ». Լուծել տալ նախադասութիւնը, սկսելով «блещутъ» դիմաւոր բայից. բայց նախ գրել տալ այդ բառը: Что блещутъ? Պատասխան—„звѣзды блещутъ“. Գրել տալ միայն «звѣзды». Гдѣ блещутъ звѣзды?—«въ небѣ блещутъ звѣзды». Գրել տալ միայն «небѣ». Въ какомъ небѣ блещутъ звѣзды?—«Въ синемъ небѣ блещутъ звѣзды». Գրել տալ միայն «Въ синемъ».—

Բոլորը կրկնել տալ բանասիր կերպով: Հիմի միևնոյն եզանակով թող իրանք աշակերտները լուծեն և գրեն հետևեալ նախադասութիւնը. «Въ синемъ морѣ волны блещутъ».—

Մի ուրիշ վարժութիւն է—հետևեալ ՀԱՐՑՄՈՒՆԲՆԵՐԸ ԴՐԱԿԱՆ ԽՕՄԳԻ ԴԱՐՁՆԵԼԸ.

- 1) «Но изъ бочки кто ихъ вынетъ?»
- 2) «Богъ неужто ихъ покинетъ?»
- 3) «Какъ бы здѣсь на дворъ окошко намъ продѣлать?»

Հարկաւ նախ հայերէն լեզուի միջնորդութեամբ, ապա ուսանողներէն լեզուով գտնել տալ հետևեալ պատասխանները.

«Никто изъ бочки ихъ не вынетъ».
«Богъ, навѣрное, ихъ не покинетъ».
«Намъ надо постараться здѣсь на дворъ окошко продѣлать».

139—190.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. Избавление лебеди-царевны отъ коршуна-чародѣя.

Նախ հարեանցի կերպով օգուտ քաղել լաւ տոխթից և մի անգամ էլ յիշեցնել ԳԺԲ? և ԿՈՒԴԱ? հարցմունքների ճիշդ որոշումը, ի նկատի առնելով հետևեալ նախադասութիւնները. «Коршунъ въ морѣ кровь пролилъ» և «Коршунъ въ море тонетъ».

Իսկ առհասարակ աւելի զբաղեցնել հետևեալ վարժութեամբ, որ բաւական ժամանակ կը լսէ և մեծ աշխատութիւն կը պահանջէ, ուստի այս անգամ այլ ևս ուրեշ ոչ մի վարժութիւն չենք տալիս:

ԽՕՍՍԱԿՅԱԿԱՆ ՁԵՒՐ ՀԱՄԱՐԱԿ ՊԱՏՄԱԿԱՆԻ ԴԱՐՁՆԵԼ. (Անշուշտ նախ հայերէն ձևացնելով): Բնաբանն է հետևեալ 16 տողը.

«Ты, царевичъ, мой спаситель...
մինչև

Не горюй и спать ложись».

Գորա հասարակ պատմականը այսպէս կը ձևանայ. «Лебедь русскимъ языкомъ сказала царевичу, что пусть онъ не тужить, если его стрѣла пропала даромъ въ морѣ; что это горе—не большое горе, что она отплатить ему добромъ и сослужить въ будущемъ. Далѣе—что онъ вѣдь не лебедь избавилъ, а дѣвицу оживилъ, что онъ не коршуна убилъ, а чародѣя. Она его еще разъ увѣրила, что она ввѣкъ его не забудетъ и что, при желаніи, онъ всюду ее найдетъ. Наконецъ она попросила его воротиться (къ матери), не горевать и спать ложиться».

Ի հարկէ այս բոլորը պէտք է մաս-մաս ձևակերպել, ամէն մի մասը անապթաք կրկնել, նախընթաց մասերի հետ միացած, մինչև որ ամբողջութիւնը ըստ հնարաւորութեան անթերի լրանայ:

191—202.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. Провозглашеніе царевича въ сказочномъ городѣ княземъ Гвидономъ.—

ԱՐՁԱՆԱՅՈՒՄԸ կամ ԳՐԻ ԱՌՆԵԼԸ. Մեղանում արտագրութիւնն ու թելագրութիւնը խիստ սիրուած վարժութիւններ են, բայց միշտ էլ անփութութեամբ ևս կատարվում և սպարդիւն անցնում: Այդ անյաջողութեան պատճառն այն է, որ ոչ ոք չի ուզում հաւատալ, թէ զրի առնելն էլ մի ջոկ վարժութիւն է և եթէ կարելի է ասել՝ բուն մայր է արտագրութեան և թելագրութեան: Մերոնք կարծում են, թէ զրի առնելը ինքնին գլուխ կու գաջ, եթէ շատ թելագրել և արտադրել տան. մինչդեռ այդ գործը միայն միշտ միևնույն սխալներ գրելու հաստատութիւն է տալիս զրոյ մատներին: Ոչ, զրի առնելը ջոկ և խիստ էարեոր վարժութիւն է:

Գրի առնելը անյայտ բան չէ, բայց ճանաչուած չէ որպէս ինքնուրոյն և արժանի ուշադրութեան գործ: Աշակերտը պէտք է այն գիտակցութեան հասնի, թէ զրի առնելը մի արուեստ է, որը նա պէտք է ժամանակին ձեռք բերէ: Երբ նա «улетѣла» բառը փորձում է գրել, առանց իրան հաշիւ տալու ձայնաւորների գրութեան մասին (արդեօք e, ъ, թէ э գրով), այդ ապացոյց է, որ ինքը տակաւին թափուր է այն դազափարից, թէ մի հնչիւն կարող է տարբեր գրութիւններ ունենալ: Իսկ եթէ նա, գրելուց առաջ, ձգտէ տեղեկանալ, թէ բառի ամեն մի ձայնաւորը ո՞ր նշանագրով պէտք է գրուի, և այդպէս սխալ գրելու փորձանքից զերծ մնայ, նա կ'ապացուցանէ, թէ արդէն մօտենում է զրի առնելու հմտութեան:

Բայց աշակերտը կարող է անուշմութեամբ, տեղի անտեղի, անդադար հարցմունքներ տալ ուսուցչին, թէ ի՞նչպէս գրուի նաև այն հնչմունքը, որ տարակուսի առաքկայ չի կարող լինել և չպէտք է լինի, որովհետև որ միայն մի նշանագիր ունի թղթի վերայ արտայայտուելու համար: Մթթէ կարիք կայ հարցնելու գործը. թէ ի՞նչ տառով պէտք է գրուի «ОНЪ», «НОЧЬ» բառերի ձայնաւորը: Այդպէս հարցնողը կ'ապացուցանէ, թէ գործի ժամանակ չի մտածում, յախուռն օգնութիւններ է պահանջում: Ուրեմն նա պէտք է ընտելանայ և այն բանին, որ համարձակ զրէ, առանց ուսուցչի օգնութեան զիմելու, այն դէպքում, ուր որ

գրութեան տարակոյններ չկան: Այլ է միւս դէպքը, որ որ վանկի մէջ տարակուսական «а» է հնչվում. գոր. օր. «скорѣй», «ограда», «золотой» և այլն, ուր որ աշակերտը պէտք է տեղեկանայ և մտքում պահէ, թէ արդեօք այդ «а» հնչուածը պէտք է «а» թէ «о» գրուի:

Հայ մանուկի ականջի համար ուսուերէն բաղաձայնները խիստ որոշ են, և ուրեմն նա կարող է գրեթէ միշտ անսխալ ըմբռնել բաղաձայն հնչմունքը և գրել, առանց ուսուցչի օգնութեան գիմելու: Եւ սորա պատճառն այն է, որ հայերէն Յ լծորդները համեմատութեամբ (բ, պ, փ) ուսուերէնը միայն երկու հատ ունի (б, п):—Ուրեմն տարակուսելի դէպքերը այնքան էլ շատ չեն, և մանուկը պէտք է միայն այդպիսի դէպքերը ի նկատի ունենայ:

Մենք էլ այժմ կը խմբենք մեր հատուածի միայն տարակուսելիները, որոնցից աւելի բարդ և զժուարները կը թողնենք ուրիշ անգամին: Աշակերտները ուսուցչից պէտք է սովորեն, իւրաքանչիւր բառի առթով, թէ որ հնչիւնը ինչ տառով պէտք է գրուի և թէ մանաւանդ երբ չկայ ոչ մի տարակուսելու բան, ուրեմն և հարցնելու էլ կարիք չպէտք է լինի:

«Улетѣтъ», «цѣлый», «рѣшиться», «грезы», «стѣна», «всѣ»;

«Лебедь», «мать», «лишь», «дивясьсь»;

«Колымага», «пышный»;

«Натошакъ», «открыть», «отрясая», «передъ собой», «монастырь», «моя».

Մի քանի օրինակ էլ, ուր որ ոչինչ տարակուսելու բան չկայ, և աշակերտը պէտք է վարժուի այդպիսիները գրել ինքնուրոյնաբար, առանց օգնութեան. «такъ», «вотъ», «очи», «ночи», «городъ», «онъ», «будить», «будеть», «градъ», «сталь», «княжить».—

Ընթերցողը մեզ այնպէս չպէտք է հասկանայ, իրբև թէ մեր բացատրութիւնները նոյն ընդարձակութեամբ և ճիշտ այն մասում, ուր որ նոքա յիշատակուած են, պէտք է անթերի և լրիւ կատարուին: Ընդհակառակ ուսուցիչը ինքը պէտք է կռօտ տեղն ու չափը: Զոր օր. վերը առաջ բերած օրինակները նա կարող է չափազանց և շատ համարել: Ուրեմն նա պէտք է առ ժամ միայն մի մասը գործ դնէ: Եւ ոչ այսքան միայն, այլ ինչ որ մենք մի հատուածում ենք յիշատակում, նա կարող է և պէտք է աշակերտներին զբաղեցնէ մի և

նոյն վարժութիւններով նաև այլ հատուածներ ուսումնասիրելիս: Մանաւանդ, որ մենք մի անգամ ասածը միւս դէպքերում էլ չենք կրկնում, թէպէտ առիթներ շատ կան մի և նոյնը օգտով գործադրելու համար: Առ հասարակ ուսուցիչը մեծ ազատութեամբ պէտք է գործէ, որպէս զի մեր ցուցած գաղափարը և ոգին իբրագործէ և ոչ թէ հատուածների բառացի ստրուկ դառնայ:

203—233.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. Приѣздъ корабельщиковъ въ гости къ князю Гвидону.

Աշակերտներն արդեն գիտեն հարցմունքը դրականի դարձնել, խօսակցականը պատմականի վերածել, ընդարձակը համառօտել: Արդ այս ամբողջ հատուածը պէտք է սեղմ ոճով ձևացնել, բայց ի հարկէ նախ հայերէն դասի նիւն դարձնելով:

ՍԵՂՄ ՈՃ. Близъ острова князя Гвидона показывается корабль. На кораблѣ люди толпятся и удивляются: они помнили, что прежде этотъ крутой островъ былъ необитаемъ, неприволенъ, а теперь стоитъ тамъ чудесный городъ. Оттуда ихъ пригласають пушками. Они пристають къ городу. Князь Гвидонъ ихъ угощаетъ и спрашиваетъ, чѣмъ они торгуютъ и куда плывутъ? Они же отвѣчаютъ, что объѣхали весь свѣтъ, торгуя соболями и лисами, и что возвращаются въ царство Салтана. Князь пожелалъ имъ добраго пути и приказалъ передать поклонъ царю Салтану.

234—260.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. Тоска князя Гвидона по отцу и полеть его комаромъ.

Շարունակել ԳՐԻ ԱՌՆԵԼՈՒ վարժութիւնը, նիւթը այս հատուածից ընտրելով:

261—230.

Այս հատուածը նախ հայերէն դասի նիւթ դարձնելով. «Սալթան թագաւորի» հէքիաթը, հայերէն թարգմանութեամբ, այնքան գիւրքմբռնելի է Յ-դ տարուայ աշակերտների համար, որ մենք հարկ չհամարեցինք,

ամբողջ թարգմանութիւնը պատմել տալուց յետոյ, իւրաքանչիւր հատուածն էլ, դասերի սկզբից, առանձնակի կարգացնել կամ պատմել տալ: Բայց ի հարկէ ժամանակ ժամանակ պէտք է այդպէս անել, մանաւանդ երբ որ բովանդակութիւնը փոքր ինչ աւելի խոր մշտածելու և անդրադառնալու առիթ է տալիս, ինչպէս որ առաջիկայ հատուածից տեսնում ենք:—

Այս հատուածի թարգմանութիւնը կարդացնել տալուց յետոյ՝ աշակերաններից բացատրութիւն պահանջել:

- 1) Ինչո՞ւ—Սալթան թագաւորը տխուր, մռայլ էր.
- 2) Ինչո՞ւ—կանայք նորա աչք-ունքին են նայում.
- 3) Ինչո՞ւ—կանայք ուզում են նորան խելքից հանել.
- 4) Ինչո՞ւ— մոծակը զայրանում և խայթում է:—

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. Комарь видит отца, Салтана, и узнает о существовании чудной бѣлки.

ԳՐԻ ԱՌՆԵԼՈՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՐՈՆԱԿԷԼ:

331—378.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. У князя Гвидона заводится чудная бѣлка.

(Աշակերանները պէտք է ըմբռնեն, որ Գվիդոնը հրաշալի սկիւռ է ուզում ունենալ ոչ միայն իւր անձնական փափագը կատարելու, այլ և հօր գալուստը արագացնելու համար):

Այս և հետեւալ մի քանի հատուածների համար առանձին վարժութիւններ չենք նշանակի, այն խորհրդով, որ նախընթաց վարժութիւններից մի քանիսները դարձեալ կրկնելու առիթ ունենանք, ի հարկէ ընտրութիւնը թողնելով ուսուցչի բարեհայեցողութեան:

379—418, 419—516, 517—576.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՆԵՐ. 1) Полетъ князя Гвидона мухой.

2) Муха видитъ отца, Салтана, и узнаетъ о существовании морскихъ витязей.

3) Наказъ морскимъ витязамъ охранять Гвидоновъ удѣль.

577—618.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ. Полетъ князя Гвидона шмелемъ.

ԱՐՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Այս վարժութեան գլխաւոր նպատակն է ողորդարձիւնը աւելի հաստատել: Կարելի է ամբողջ հատուածներ արտագրել տալ, բնաւ օգուտ չըտալով: Եթէ աշակերտը միայն սև տառեր է արտագրում, և ոչ թէ լաւ ուսումնասիրած բառի ամբողջութիւն, նախադասութեան ամբողջութիւն, նա կատարած կը լինի լոկ մեքենական գործողութիւն և միայն ժամավաճառութիւն: Օգտաւէտ արտագրութիւնը այն կը լինի, եթէ նորա հետ կրկնուի գրի անելու գործողութիւնը, միայն այն տարբերութեամբ, որ արտագրութեան ժամանակ ուսուցչի տեղը բռնէ բաց առած գիրքը:

Արտագրութեան գործը այսպէս է կատարվում: Աշակերտը գրքից մտադրութեամբ կարգում է մի ամբողջ նախադասութիւն, գոր օր. Вѣтеръ по морю гуляетъ— և կիստմայն կրկնում է նոյնը՝ այլ ևս գրքին չնայելով, բայց բառերը անշատելով (вѣтеръ—по морю—гуляетъ): Այս կարգով իւրաքանչիւր բառը մի անգամ էլ կամացուկ կարգում է, յօդ.յօդ բաժանած, և գրքով ուսումնասիրում է բառի գրութիւնը (Вѣтеръ; заглавная буква; ъ, е; твердый знак), այնուհետև գրում է բառը և գրածը համեմատում է գրքի հետ, որպէս զի սխալ առած չըլինի: Ուրեմն նա ոչ միայն ընդօրինակեց, այլ նաև կանխաւ դիտեց, բան սովորեց, ուսումնասիրեց:

Կամացուկ կարգում է և ուսումնասիրում է երկրորդ բառի գրութիւնը (по морю; раздѣльно; ուրիշ ոչինչ նկատելու բան չկայ), գրում է և գրածը ստուգում է գրքով:

Այդպէս և երրորդ բառը (гу-ля-етъ), նկատում է միայն (е և твердый знак), գրում և ստուգում է: Երկրորդ նախադասութիւն.

И корабликъ подгоняетъ. Աշակերտը նոյնութեամբ գրում է և այս նախադասութիւնը, բայց առանձին նկատելու հանգամանքներ շատ չունի. գլխաւորն այն է, որ 3 անգամ «а» հնչածը պէտք է նկատէ, որ «о» է գրվում

ко... под... го... (ка—пад—га)

Ի դուր է յուսալ, թէ աշակերտը այսչափ մտադրութեամբ գործ կը կատարէ, եթէ ուսուցիչը սեղանէ սեղան չպտտէ և բոլոր աշակերանների գործողութիւնների

ՎԵՐՉԱԲԱՆ

Մեր մաադրութիւնն էր „Сказка о царѣ салтанѣ“, բանաստեղծութիւնից յետոյ, միւս յօդուածներէ համար էլ յատուկ վարժութիւններ և բացատրութիւններ տալ: Բայց այդ միաքը փոխեցինք, երկիւղ կրելով, թէ մի գուցէ, այսպիսի նոր գործի մէջ՝ նոր-նոր վարժութիւնները աւելի դժուարացնեն մեր ուսուցիչներին, որոնք մինչև այսօր ուրիշ շաւղով գնալու սովորութիւն են ունեցել: Հետևապէս թողնում ենք, որ ուսուցիչները իրանք մշակեն միւս յօդուածները, իրանց անհատական թելադրութեանց համեմատ: Մենք ուրախ կը լինինք, եթէ նոքա գէթ չարտնջեն, որ մենք մեր ցուցած վարժութիւններով նոցա աւելի աշխատել ենք տալիս, քան սովորութիւն է մեր հին կարգերով, բայց դորա նպատակն այն է, որ աշակերտները աւելի արդիւնք արտադրեն, քան տեսնում ենք:

Սկզբներում մենք յայտնել էինք, թէ ուսուցիչը կարող է գրագիտութիւնն ուսուցանել, ինչ մեթոդով էլ որ ուզենայ, մի և նոյն ժամանակ համառօտակի ցոյց տալով օրգանական մեթոդի կատարելութիւնը: Բայց մի քանի զրգուար դէպքեր կան, այն տեղ ինչպէս վարուի

ուսուցիչը: Դարձեալ կը պատասխանենք,—ինչպէս որ կամենայ, միայն թէ ի գուր չշփոթուի:

Սակայն որպէս զի ոչ մի տարակոյս չթողնենք, մենք այս տեղ մեր կերպով կը լուծենք և այն դժուարութիւնները: Չոր օր. աշակերտը ինչպէս վերլուծէ բանաւոր կերպով сѣла, сѣла, обѣхали բառերը: Եթէ տարակուսական հնչիւրները հայերէն տառերով նշանակենք, նա պէտք է այսպէս վերլուծէ արտասանած բառը.

сѣла—է, а; է, сէ; а, ла; (сէ-ла); сѣла.

сѣла—իէ, а; իէ, сիէ; а, ла (сիէ-ла); сѣла.

обѣхали—ա, իէ, а, и; ա, ած; իէ (ած:իէ); а, ха (ած-իէ-ха); и, ли (ած-իէ-ха-ли); обѣхали.

Այս օրինակները ցոյց են տալիս, թէ ինչպէս պէտք է կատարուի բանաւոր վերլուծութիւնը: Մենք արդէն գիտենք, որ գրութիւնն ուրն թերցանութիւնը այլ կերպի գործեր են: Սակայն կարծում ենք, որ ուսուցիչն այժմ արդէն պարզ ըմբռնում է, թէ նոյն բառերը՝ գրութեան և ընթերցանութեան ժամանակ՝ ինչպէս պէտք է վանկ-վանկ համադրուին. մանաւանդ նա չի մոռանայ միշտ աշակերտներին տեսցնել տալ (ցածր ձայնով) բոլոր տարակուսական տառերը, այսինքն ճիշտ որոշել տալով, թէ որ տեղ պէտք է գրուի е, э կամ ъ, որ տեղ твердый знак և որ տեղ о գիրը արտասանուի կամ а արտասանածը о գրուի և այլն, ի հարկէ հետգէհետէ նուազեցնելով տարակուսականների այսպէս մշտական յիշատակութիւնը:

Այս գրքոյկը յօրինուել է 3-դ տարուայ ուսման համար, ուր որ ուսներէն այբուբենն է սկսվում: Բայց նա կարող է և այլ գործածութիւններ ուենալ: Նա զոր օր. առաջժամ կարող է ամենայն յարմարութեամբ գործածուիլ նաև 4-դ տարուայ բաժանմունքում (կամ թեմակ. դպրոցների առաջին դասարանում), ուր որ աշակերտները արդէն զրազիտութեան ծանօթութիւն ունին հին դասագրքերից, բայց տակաւին մեր շաւղով չեն ընթացել լեզուի ուսմամբ:

Ոչ նուազ յանձնարարելի ենք համարում սոյն գրքոյկը նաև այն մայրերին, որոնց տան մէջ հայերէնը մինչ այսօր արհամարուած է եղել, իսկ այժմ նոքա տարակուսած՝ չեն իմանում: Թէ ինչպէս ուղղեն տան մէջ արմատացած սխալը: Ահա նոցա համար մի գեղեցիկ առիթ, որ նոքա կարողանան իրանց գաւակներին՝ լաւ ուսերէնի հետ՝ նաև լաւ հայերէնը մատակարարել և այն քիչ-քիչ ընտանի կացուցանել:

Կան գաւառներ, ուր որ հայերը հարազատ մայրենի լեզու չունին (Վրաստանի, Խրիմի, Ուտիացիների կողմերում), աղաւաղ օտար լեզու են գործածել և միշտ գանգատուել են, թէ համապատասխան դասագիրք չեն ունեցել: Մեզ այնպէս է թուում, որ սոյն գրքոյկը թերևս կարողանայ այդպիսիներին մի փոքր ծառայութիւն մատուցանել: Բայց ի հարկէ փորձը պէտք է հաստատէ այս ենթադրութիւնը:

Վերջապէս մեթոդիկայի սիրահար երիտասարդ ուսուցիչները այս գրքուկի մէջ կը գտնեն բաւական գործնական ցուցումներ:

Մեր նպատակն է քանդել մանկավարժական կանխամուտ վատ սովորութիւնները, փտած բուսիւնան: Միթէ մեր արդոյ ուսուցիչները չեն ուզենայ սթափուիլ և հին առաջնորդութիւնների գերութիւնից ազատուիլ: Ժամանակ է քիչ-քիչ ընտելանալ այն արուեստին, որով ուսումնարանական տաղաուկ և դառն կեանքը հոգեկան ժիր գործունէութեամբ մասամբ իւրիք ամօքվում և քաղցրանում է. ժամանակ է վերջապէս մանուկի ուշք ու միտքը արթնացնել, բաց անել, և ոչ թէ նորան «համը մեթոդներով» միշտ միայն թութակի դեր կատարելու դատապարտել:

Ս. Մ.

ОГЛАВЛЕНИЕ

АЗБУЧНЫЙ МАТЕРИАЛЪ:

Заучиваніе наизусть.—Письмо и чтение.—Группа словъ на ѓ и њ.—Буква „о“ въ письмѣ и произношеніи. Стр. 23--28.

ХРЕСТОМАТІЯ:

Сказка о царѣ Салтанѣ „ 39.
Сказка о рыбацкѣ и рыбкѣ „ 107.
Комаръ „ 125.
Муха „ 127.
Бѣлка „ 131.
Лебедь „ —
Утопленникъ „ 135.
Колыбельная пѣснь „ 139.
Ласточка „ 143.
„Колоколъ стонетъ“ „ 145.
Примѣры переводовъ „ 147.

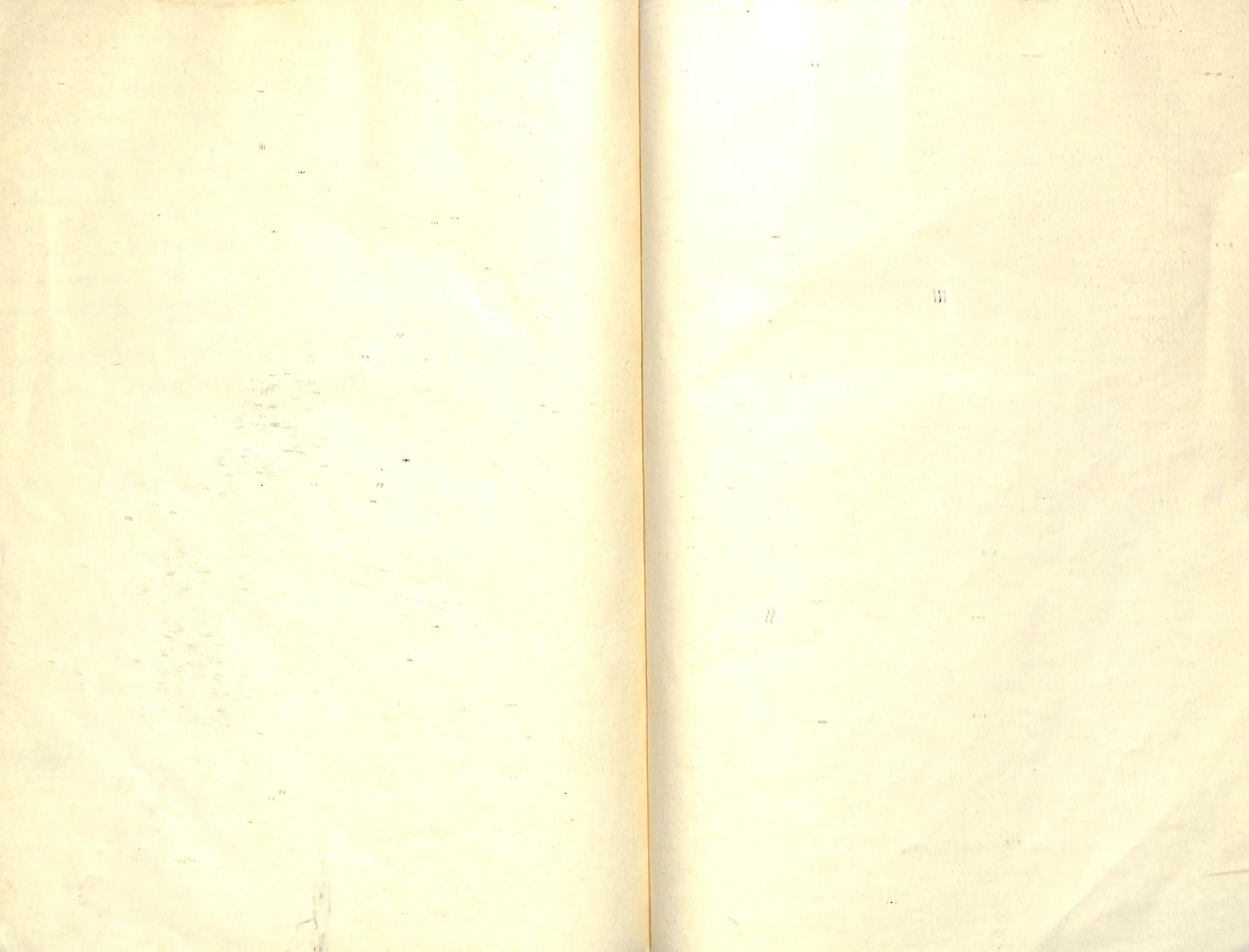
ՑԱՆԿ

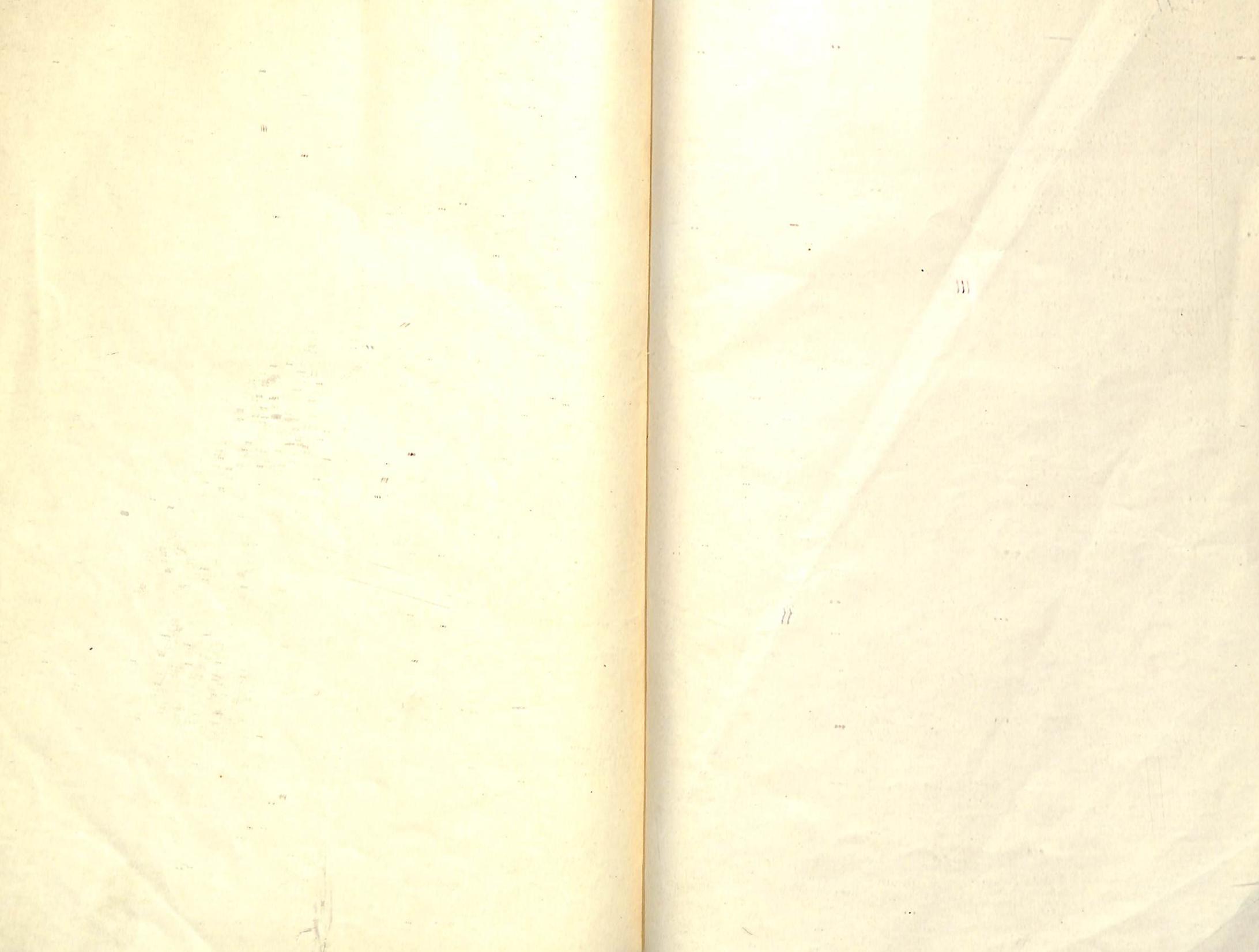
ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

Օրգանական մեթոդ § 3. Եր. 30.
Մայրենի լեզուով նախադասարանու-
թիւնն այբուբենի բաժնում § 4. „ 31.
Անգիրը անել տալը. բանաւոր վարժու-
թիւն § 4. „ 32.
Գրաւոր վարժութիւն § 5. „ 33.
Ընթերցանութեան վարժութիւն § 6. „ 34.

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՆԻ- ՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

Անուղղակի ներգործութիւն՝ թուարկու-
թիւնը և Դերերի բաշխումը (բա-
ցարութիւններ 1—14 տող.) „ 153.
Օժանդակ բառերի փոխարէն բուն յայ-
տարարները (15—32) „ 156.
Օրգանակ. մեթոդով կարգաչնելը (33—49) „ 157.
Զօրութեամբ իմացուածի բացորոշ ար-
տայայտութիւնը (50—80) „ 159.
Սեղմ ոճ (81—106) „ 159.
Նախադասութեան քերականական լու-
ծումն և Հարցական խօսքից դրա-
կան ասութիւնը (107—138) „ 161.
Ստակցական ձևից պատմական ասու-
թիւնը (139—190) „ 162.
Արձանագրումն կամ զբի անելը (запись)
(191—202) „ 163.
Արտագրութիւն (577—618) „ 167.
Թեղազրութիւն (619—712) „ 168.
Հէքիաթի քարտեզը „ —

Ս. ՄԱՆԳԻՆԵԱՆԻ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է՝

ԴՍՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

(գերմ. թարգմ.) 30 Կ.
ԱՆԺԱՄԱՆԱԿ ԹՍՏՐՈՆ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒ-
ԹԻՒՆ (նոյնպ.) 20 Կ.

ՊԱՏՐԱՍ Է ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ».

ԳԻՆՆ Է 55 ԿՈՊԷԿ

Շուտով կը հրատարակուի սոյն Хрестоматія-ի
չարունակութիւնը ծիսական ուսումնարաններէ 4-րդ,
5-րդ և 6-րդ բաժանմունքներէ համար ևս:

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0432536

